

บทที่ 6

การเสริมสร้างการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย จากกิจกรรมที่ไม่ใช่การเมืองไปสู่กิจกรรมทางการเมือง

การเสริมสร้างการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยจากกิจกรรมที่ไม่ใช่การเมืองไปสู่กิจกรรมทางการเมือง คือ การสร้างชุมชนที่เริ่มจากการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน เช่น การทำกิจกรรมทางสังคมหรือกิจกรรมทางเศรษฐกิจก่อน และเมื่อชุมชนเข้มแข็ง ก็จะสามารถบริหารจัดการชุมชนให้พึ่งพาตนเองได้ และจากการมีส่วนร่วมดังกล่าว จะสามารถสร้างชุมชนแบบประชาธิปไตย ซึ่งนำการพัฒนา กิจกรรมที่ไม่ใช่การเมืองไปสู่กิจกรรมทางการเมือง

กิจกรรมที่ไม่ใช่การเมือง (non-political action) หมายถึง กิจกรรมสาธารณะที่ประชาชนร่วมกันทำโดยปราศจากการแสวงหาอำนาจ และผลประโยชน์ส่วนตัว แต่ประสบการณ์ที่ได้จากการทำกิจกรรมเหล่านี้มีผลทำให้ประชาชนมีความตื่นตัว กระตือรือร้นที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง

กิจกรรมที่เป็นการเมือง (political action) หมายถึง กิจกรรมที่เกี่ยวกับการแข่งขันเพื่ออำนาจและผลประโยชน์

ในระบอบประชาธิปไตยนั้น มีหลักการสำคัญ ๆ ที่ได้นำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่นและประเทศชาติ ซึ่งประกอบด้วย หลักสิทธิเสรีภาพ หลักความเสมอภาค หลักการเสียงข้างมาก และหลักการมีส่วนร่วม (Held, 2006) สำหรับหลักการมีส่วนร่วม (participation) นั้นคือ การที่กลุ่มประชาชนกระทำการออกมาในลักษณะของการทำงานร่วมกันที่แสดงให้เห็นถึงความต้องการร่วม ความสนใจร่วม และมีความต้องการที่จะบรรลุถึงเป้าหมายร่วมทางเศรษฐกิจและสังคมหรือการเมือง หรือการดำเนินการร่วมกัน เพื่อให้เกิดอำนาจการต่อรอง ไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อม

ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ มุ่งที่จะศึกษาการเสริมสร้างการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่เน้นการมีส่วนร่วมของคนในสังคมหรือชุมชน จากกิจกรรม

ที่ไม่ใช่การเมืองไปสู่กิจกรรมทางการเมือง โดยการทำกิจกรรมเพื่อประโยชน์ของชุมชน จะต้องมีการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ซึ่งอาจมีรูปแบบที่หลากหลาย ขึ้นอยู่กับ ลักษณะเฉพาะของชุมชนและสังคมนั้น ๆ

ราชบัณฑิตยสถาน (2546) ให้ความหมายของชุมชนไว้ว่า ชุมชน คือ หมู่ชน กลุ่มคนที่อยู่รวมกันเป็นสังคมขนาดเล็ก อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกัน และมีผลประโยชน์ร่วมกัน

สนธิยา พลศรี (2545, หน้า 22) อธิบายความหมายของชุมชนว่า หมายถึง กลุ่มทางสังคม ที่อยู่อาศัยร่วมกันในอาณาบริเวณเดียวกัน เช่น ครอบครัว หมู่บ้าน ตำบล หรือใช้คำนิยามอื่นที่มีความเกี่ยวข้องกัน มีการติดต่อสื่อสารและเรียนรู้ร่วมกัน มีความผูกพัน และความเอื้ออาทรกันภายใต้บรรทัดฐานและวัฒนธรรมเดียวกัน ร่วมมือ และพึ่งพาอาศัยกัน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน

Cambridge Advanced Learner's Dictionary (Cambridge University, 2003, p. 53) ได้ให้ความหมายของชุมชน (commune) ว่าหมายถึง กลุ่มคนหรือกลุ่มครอบครัวที่อยู่อาศัยร่วมกันในพื้นที่หนึ่งพื้นที่ใด โดยกลุ่มคนเหล่านี้ทำงานร่วมกัน ใช้สิทธิเป็น เจ้าของพื้นที่และผลประโยชน์ต่าง ๆ ร่วมกัน จนทำให้เกิดพื้นฐานทางความคิด ความเชื่อ ตลอดจนมีการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคมร่วมกัน ประหนึ่งว่า กลุ่มคนเหล่านี้ เป็นกลุ่มเดียวกันทั้งชุมชน

นอร์ตัน (Norton, 1994, p. 158) ได้อธิบายคำว่า ชุมชน หรือ Commune ซึ่งหมายถึง การอยู่ร่วมกันของประชาชนในท้องที่ใดท้องที่หนึ่งเป็นเวลานาน จนทำให้ประชาชนเหล่านี้ มีความรักความผูกพันกันจนเป็นหนึ่งเดียว จึงได้พยายามร่วมกันในการจัดระบบ การปกครองตัวเองขึ้น เรียกว่า Self-Governing Community อันถือว่าเป็นรากฐานสำคัญ ของการปกครองท้องถิ่น

จากคำนิยามดังกล่าว จะเห็นลักษณะร่วมกันที่ชัดเจนของชุมชนว่าหมายถึง การที่ คนมาอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม มีวัตถุประสงค์ร่วมกันเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์โดยรวม เกิดความสัมพันธ์ที่ดีผ่านการติดต่อสื่อสาร สามารถเรียนรู้ร่วมกันภายใต้บรรทัดฐาน จารีตประเพณีเดียวกัน เมื่อชุมชนเริ่มมีพัฒนาการและความเจริญเกิดขึ้น ชุมชนจึงจำเป็นต้องมีองค์กร สถาบันต่าง ๆ ที่เป็นรูปแบบของความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ดังนั้น

ชุมชน จึงมีความหมายมากกว่าการเป็นสถาบันที่ช่วยจัดการการพัฒนา แต่เป็นศูนย์รวมคุณค่าทางสังคมที่เสริมสร้างความเป็นอยู่ของคนในชุมชน ทำหน้าที่เชื่อมโยงขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรม เอื้ออำนวยความร่วมมือของคนกลุ่มต่าง ๆ ในการที่จะเพิ่มความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดทางสังคม

แนวคิดชุมชนในมิติประชาสังคม

แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนในมิติประชาสังคมเกิดขึ้นจากการวิพากษ์ระบบของภาครัฐและภาคธุรกิจเอกชน ที่มีบทบาทชี้นำหรือครอบงำความคิดทิศทางการพัฒนาของสังคม โดยที่ผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับนโยบายทิศทางการพัฒนาและการจัดกิจกรรมสาธารณะค่อนข้างน้อย รวมทั้งการมองเห็นจุดอ่อนของประชาธิปไตยแบบตัวแทนหรือแบบพรรคพวกและกลุ่มผลประโยชน์จึงเกิดการเรียกร้องการอุดช่องว่างด้วยการส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการเสริมพลังอำนาจให้กับภาคประชาชน ในการที่จะเข้ามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจในนโยบายทิศทางการพัฒนา หรือกิจกรรมสาธารณะ

อนุชาติ พวงสำลี และวีรบูรณ์ วิสารทสกุล (2541, หน้า 11-14) ได้สรุปถึงความสัมพันธ์ของชุมชนและประชาสังคมภายใต้กระแสการสร้างชุมชนขึ้นใหม่ว่าหมายถึงชุมชนแห่งสำนึก ซึ่งสมาชิกต่างเป็นส่วนหนึ่งของระบบโดยรวมที่มีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น ดังนั้น คำว่า ประชาสังคม หรือชุมชน จึงอาจมีขนาดและลักษณะที่แตกต่างกันไป มีลักษณะเป็นพลวัตที่บุคคลและกลุ่มคนต่างมีส่วนร่วม สอดคล้องกับแนวคิดของ ประเวศ วะสี (2551, หน้า 8) อธิบายว่า ความเป็นประชาสังคม หมายถึง ผู้คนมีความเสมอภาค มีศักดิ์ศรี มีการรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำในรูปแบบต่าง ๆ และในเรื่องต่าง ๆ สัมพันธภาพแบบนี้เป็นแนวราบ เกิดพลังทางสังคม ดังนั้นประชาสังคมเป็นแนวทางในการเรียนรู้ถึงความสัมพันธ์ของชุมชนว่ามีลักษณะ ดังนี้ (1) มีความหลากหลาย เช่น มีความหลากหลายของการรวมกลุ่ม พื้นที่ รูปแบบของกิจกรรม ประเด็นความสนใจ ปัญหา และกลุ่มคนที่มาร่วมตัวกัน (2) ความเป็นชุมชน ที่อาจมีอาณาบริเวณหรือบริบทขนาดใหญ่ที่เชื่อมโยงติดต่อกันในทางใดทางหนึ่งหรือความเป็นชุมชนขนาดเล็กที่รวมตัวด้วยความรัก

ความผูกพัน ความเอื้ออาทร ความสนใจ และหรือผลประโยชน์ร่วมกัน (3) บนสำนึกสาธารณะ ด้วยจิตสำนึกของความเป็นพลเมือง (public consciousness) ของสังคมแห่งการเรียนรู้ (learning society) (4) มีกิจกรรมและความต่อเนื่อง บนพื้นฐานของกระบวนการกลุ่ม และด้วยพื้นฐานแห่งการเรียนรู้จากการปฏิบัติร่วมกัน (interactive learning through action) และ (5) มีเครือข่ายและการติดต่อสื่อสาร ด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สื่อสารและเครือข่าย เพื่อกลุ่มประชาสังคมจะมีความยั่งยืน (communication and network) จะเห็นได้ว่า องค์ประกอบอันเป็นข้อแสดงถึงความเคลื่อนไหวของกลุ่มประชาสังคมได้แก่ การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน การมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง ความเป็นธรรมชาติ ที่ไม่ใช่การจัดตั้ง การมีความรักความเอื้ออาทร การมีความรู้และความสามารถในการแสวงหาความรู้ การเรียนรู้และการปฏิบัติกิจกรรมร่วมกัน การติดต่อสื่อสารอย่างต่อเนื่อง การมีเครือข่ายและความร่วมมือ และการมีระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพมีความจำเป็นต่อการขับเคลื่อนต่อ กลุ่ม องค์กร ขบวนการประชาสังคม

จะเห็นได้ว่า การที่ชุมชนในมิติประชาสังคม จะประสบความสำเร็จได้นั้น ขึ้นอยู่กับคนในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำชุมชนมีความสำคัญต่อการขับเคลื่อนของ กลุ่ม องค์กร และขบวนการประชาสังคม ซึ่งผู้นำในการขับเคลื่อนขบวนการภาคประชาชนในสังคมการเมือง ควรมีคุณลักษณะ ดังนี้ (1) เป็นเหมือนตัวเชื่อมโยงในการเปลี่ยนแปลง จึงเป็นผู้ริเริ่ม ผู้จุดประกาย หรือกระตุ้นให้สมาชิกในการดำเนินงาน (2) บทบาทของผู้นำไม่ใช่อำนาจ หรือวางตนอยู่ในสภาพที่สูงกว่าสมาชิก เพราะผู้นำในการจัดการทางสังคมไม่ใช่ผู้บังคับบัญชา เป็นผู้ประสานงาน และผู้อำนวยความสะดวกที่ปราศจากอำนาจ (authority) คอยช่วยเหลือแก้ไขปัญหา เพียงแต่มาจากความศรัทธา ความเชื่อหรือความไว้วางใจ (3) มีความรู้ความสามารถพิเศษเฉพาะตัว โดยเฉพาะในการวิเคราะห์ปัญหา สามารถใช้ความรู้และประสบการณ์ในการดำเนินการ โดยที่สมาชิกผู้อื่นปฏิบัติไม่ได้ เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป ประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพ และมีความรู้ในการเป็นผู้นำในการทำอาชีพอย่างชัดเจน (4) เป็นเหมือนสัญลักษณ์ของกลุ่มหรือองค์กร ซึ่งมี การยอมรับจากบุคคลภายนอกองค์กรและสถาบันต่าง ๆ ทั้งหน่วยราชการและเอกชน และ (5) การมีบุคลิกภาพหรือมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี (กระแสด ชนระวงศ์, 2542, หน้า 137-145) ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของประเวศ วะสี ที่ระบุถึงคุณสมบัติของ

ผู้นำชุมชน 5 ประการ ดังนี้ (1) เห็นแก่ส่วนรวม (2) ซื่อสัตย์สุจริต (3) มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด (4) ติดต่อกสื่อสารและจัดการเก่ง และ (5) เป็นที่ยอมรับของคนทั้งหมด คุณสมบัติดังกล่าวจึงมีคุณภาพสูง ทำงานคล่องตัวและราบรื่น เพราะเป็นที่ยอมรับของคนทั้งหมด เป็นประชาธิปไตยสมานฉันท์ ไม่แตกแยก ชุมชนที่มีขนาดเล็ก สมาชิกสามารถมีส่วนร่วมได้โดยตรงเป็นประชาธิปไตยโดยตรง ชุมชนเข้มแข็งก็เกิดจากการร่วมตัว ร่วมคิด ร่วมทำวิจัยของชุมชนเอง ร่วมทำแผนแม่บทชุมชน และร่วมขับเคลื่อนการพัฒนาตามแผนแม่บทชุมชน เกิดการพัฒนาอย่างบูรณาการ ทั้งด้านเศรษฐกิจ จิตใจ ครอบครัวยุทธศาสตร์ วัฒนธรรม และสุขภาพพร้อมกันไป (ประเวศ วะสี, 2550, หน้า 6) นอกจากนี้ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (2543, หน้า 18-20) ได้กล่าวถึง คุณลักษณะเฉพาะตนของผู้นำท้องถิ่นที่เอื้อต่องานพัฒนาชุมชนไว้ เช่น มีศีล สมาธิและปัญญา อาจขยายความโดยหลักสัปปริสธรรม 7 ของพระพุทธศาสนาที่อธิบายคุณสมบัติของผู้นำ ได้แก่ รู้หลักการ รู้จุดหมาย รู้ตนรู้ประมาณ รู้กาล รู้ชุมชนและรับรู้บุคคลที่จะพัฒนาตนเองและสังคม ไปสู่จุดหมายที่พึงประสงค์ องค์กรประชาสังคมต้องมีผู้นำซึ่งมีลักษณะของการเป็นบุคคลที่ชาวบ้านหรือสมาชิกส่วนใหญ่ให้ความเคารพและปฏิบัติตาม เป็นผู้นำที่มีความเข้มแข็ง การพัฒนาความรู้และทักษะของผู้นำจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง เพราะการเสริมสร้างความรู้และพัฒนาทักษะจะทำให้ผู้นำชุมชนมีโลกทัศน์ใหม่ต่องานพัฒนา ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้ว ผู้นำจะมีความสนใจใฝ่รู้ ศึกษาและพัฒนาตนเองอยู่เสมอ อาจจะศึกษาด้วยตนเองด้วยการสังเกต แล้วจดจำนำมาทดลองปฏิบัติ หรือผ่านการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับบุคคลต่าง ๆ จัดกลุ่มพูดคุยสนทนา เมื่อได้ศึกษาแล้วนำมาเผยแพร่และทดลองทำในชุมชนของตนเอง ปรับปรุงประยุกต์ให้สอดคล้องกับลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนสถานการณ์ของชุมชนของตน (สัมพันธ์ เตชะอริก, ปรีชา อุยตระกูล และชื่น ศรีสวัสดิ์, 2537, หน้า 51-53)

โดยสรุป ประชาสังคมเป็นเครือข่าย กลุ่ม ชมรม สมาคม มูลนิธิ สถาบัน และชุมชนที่มีกิจกรรม หรือมีการเคลื่อนไหว มีการดำเนินกิจกรรมระหว่างรัฐ (state) และปัจเจกชน (individuals) โดยจุดเน้นของประชาสังคม ได้แก่ (1) ไม่ชอบและไม่ยอมให้รัฐครอบงำหรือบงการ แม้แต่จะยอมรับความช่วยเหลือจากรัฐ แต่ก็มีความร่วมมือกับรัฐได้ ชี้นำกำกับ

และคัดค้านรัฐได้พอสมควร และ (2) ไม่ชอบลัทธิปัจเจกชนนิยมสุดขั้ว ซึ่งส่งเสริมให้คนเห็นแก่ตัว ต่างคนต่างอยู่ แกร่งแย่งแข่งขันกันจนไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม โดยไม่ปฏิเสธการแสวงหาหรือปกป้องผลประโยชน์เฉพาะส่วน

ความแตกต่างระหว่างชุมชนกับท้องถิ่น

ชุมชนและท้องถิ่น มีความคล้ายคลึงกัน แต่เมื่อพิจารณาถึงองค์ประกอบในแต่ละด้านแล้ว พบความแตกต่าง ซึ่งสามารถสรุปได้ ดังตาราง 3

ตาราง 3

ความแตกต่างระหว่าง ชุมชนและท้องถิ่น

ลักษณะสำคัญของชุมชน	ลักษณะสำคัญของท้องถิ่น
1. ฐานคิดจะตั้งอยู่บนพื้นฐานของ “คน”	1. ตั้งอยู่บนพื้นฐานของ “พื้นที่”
2. ให้ความสำคัญกับวิถีชีวิตการดำเนินชีวิตประจำวัน	2. ให้ความสำคัญกับผลประโยชน์
3. ในแง่ของ “อำนาจ” ชุมชนสะท้อนถึงการมีอำนาจในตัวเอง ไม่ใช่ลักษณะการมอบ หรือกระจายอำนาจจากที่ใดที่หนึ่งมาให้	3. ในแง่ของ “อำนาจ” สะท้อนถึงการได้รับมอบอำนาจหรือกระจายอำนาจมาจากส่วนกลางหรือรัฐบาล หรือองค์กร อื่น ๆ โดยที่ท้องถิ่นไม่มีอำนาจโดยตัวเอง
4. ชุมชน สะท้อนถึงการมีหน้าที่บางอย่าง โดยส่วนใหญ่เป็นหน้าที่ทางสังคมที่ไม่มีกฎหมายบังคับให้ชุมชนทำหน้าที่นั้น	4. ท้องถิ่นสะท้อนถึงพื้นที่ หรือหน่วยการปกครองมากกว่า ส่วนใหญ่เป็นหน้าที่ตามกฎหมายกำหนด

ที่มา. จาก การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น (หน้า 41), โดย โกวิทช์ พวงงาม, 2553, กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์.

การเปลี่ยนแปลงชุมชนและท้องถิ่นภายใต้การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น

การกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นับว่าเป็นการเปลี่ยนยุทธศาสตร์ใหม่ในการพัฒนา ใช้ฐานของชุมชนท้องถิ่นให้เข้ามามีส่วนร่วมคิดร่วมตัดสินใจในการพัฒนามากขึ้น ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงชุมชนภายใต้กระแสการกระจายอำนาจ จึงจำเป็นที่จะต้องพิจารณาถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอำนาจในการพัฒนาจากการสั่งการจากเบื้องต้น (top down approach) มาสู่การพัฒนาจากฐานของชุมชนท้องถิ่น โดยเริ่มต้นที่ชุมชนท้องถิ่น (bottom up approach)

จรรยา สุภาพ (2531, หน้า 84) และ ชวงศ์ ฉายะบุตร (2539, หน้า 22) ได้แสดงทัศนะที่สอดคล้องเกี่ยวกับการกระจายอำนาจไว้ว่า เป็นวิธีที่รัฐมอบอำนาจปกครองบางส่วนให้แก่องค์กรอื่นที่ไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของหน่วยการบริหารราชการส่วนกลาง ให้ได้จัดทำบริการสาธารณะบางอย่างโดยมีอิสระตามสมควร รวมถึงการให้มีอำนาจที่จะพิจารณาตัดสินใจในเรื่องที่สำคัญ ๆ เกี่ยวข้องกับท้องถิ่น

ชเนศวร์ เจริญเมือง (2542, หน้า 290), วิทยากร เชียงกุล (2543, หน้า 62), เดโช สนวนานนท์ (2545, หน้า 14-15) และสยาม คำปรีดา (2547, หน้า 228) ได้นิยามไปในทางเดียวกันว่า การกระจายอำนาจ หมายถึง การบริหารจากส่วนกลางไปสู่ท้องถิ่น หรือกระจายอำนาจบางส่วนให้แก่หน่วยการปกครองท้องถิ่น เพื่อให้มีอำนาจดำเนินกิจการภายในอาณาเขตของตน ด้วยงบประมาณและเจ้าหน้าที่ส่วนท้องถิ่นหรือขององค์กรนั่นเอง โดยราชการบริหารส่วนกลางเพียงแต่ควบคุม แต่ไม่ได้เข้าไปบังคับบัญชาสั่งการ

สมบัติ ธำรงธัญวงศ์ (2542, หน้า 302-303) กล่าวถึงการกระจายอำนาจว่าเป็นเรื่องที่ว่าส่วนกลางยินยอมให้ประชาชนในท้องถิ่นมีอำนาจในการปกครองตนเอง กล่าวคือ ประชาชนมีอำนาจในการกำหนดผู้บริหารของท้องถิ่นโดยตรง โดยผ่านกระบวนการเลือกตั้ง และผู้บริหารท้องถิ่นจะมีหน้าที่ในการนำเสนอปัญหาและความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นให้สภาท้องถิ่นเป็นผู้พิจารณาลั่นกลองเพื่อเลือกทางเลือกในการแก้ไขปัญหาให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนมากที่สุด ภายใต้กระบวนการนี้ ประชาชนจะเป็นผู้มีอำนาจในการควบคุม กำกับ และตรวจสอบผู้บริหารท้องถิ่นโดยตรง ด้วยเหตุนี้ การกระจายอำนาจการปกครองท้องถิ่น จะทำให้ประชาชน

ในท้องถิ่น มีโอกาสที่จะได้รับบริการจากผู้บริหารอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้เพราะผู้บริหารที่มาจากกรเลือกตั้งของประชาชน จะถูกตรวจสอบจากประชาชนอยู่ตลอดเวลา

วัตถุประสงค์ของการกระจายอำนาจ การกระจายอำนาจแก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นการโอนภาระกิจการบริการสาธารณะบางเรื่องจากรัฐหรือราชการส่วนกลางไปให้ชุมชนเพื่อให้มีอำนาจในการจัดการ ดูแลกิจการหลาย ๆ อย่าง โดยองค์กรท้องถิ่นเอง เป็นการเปิดโอกาสให้แก่ท้องถิ่นแสดงความสามารถในการดูแลตนเอง สอดคล้องกับความหมายของการจัดการชุมชนที่หมายถึง การส่งเสริมให้คนในชุมชนมีความสามารถในการจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่นได้

ปรัชญา เวสารัชช์ (อ้างถึงใน ตระกูล มีชัย, 2538, หน้า 19) ให้ความเห็นว่าการกระจายอำนาจ ต้องเป็นไปเพื่อวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ

1. ประสิทธิภาพของหน่วยราชการในการบริหาร การจัดการ และให้บริการแก่ประชาชน
  2. ประสิทธิภาพของการทำงาน
  3. ช่วยพัฒนาบรรยากาศการทำงานของข้าราชการและพนักงานให้มี
- ความกระตือรือร้นมีความคิดสร้างสรรค์

ประโยชน์การกระจายอำนาจ ลิขิต ชีระเวคิน (2541, หน้า 3) กล่าวไว้ว่า การกระจายอำนาจการปกครอง มีความสำคัญทั้งในการเมืองและสังคม โดยสรุปได้ 2 ประเด็นใหญ่ ๆ ดังนี้ (1) การกระจายอำนาจ เป็นรากแก้วของการปกครองแบบประชาธิปไตย เนื่องด้วยประชาธิปไตยต้องประกอบด้วยโครงสร้างส่วนบน คือ ระดับชาติและโครงสร้างส่วนฐาน คือ ระดับท้องถิ่น การปกครองตนเองในรูปแบบของการปกครองส่วนท้องถิ่น อย่างแท้จริงคือรากแก้ว เป็นฐานเสริมสำคัญยิ่งของการพัฒนาระบบการเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตย

ลิขิต ชีระเวคิน (2535, หน้า 17) ได้จำแนกประโยชน์ของการกระจายอำนาจไว้ 3 ประการ คือ

1. เพื่อระบายความคับคั่งของบริการสาธารณะต่าง ๆ ที่รวมอยู่
2. เพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในโครงการที่ได้ปฏิบัติในท้องถิ่น
3. เพื่อกระจายการพัฒนาออกไปสู่ท้องถิ่นต่าง ๆ ได้รวดเร็วยิ่งขึ้น

อีกทั้ง ชวงศ์ ฉายะบุตร (2539, หน้า 23) กล่าวว่า การจัดระเบียบการบริหารตามหลักการกระจายอำนาจการปกครองมีประโยชน์ที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1. ทำให้ตอบสนองความต้องการของแต่ละท้องถิ่นได้ดีขึ้น
2. เป็นการแบ่งเบาภาระของหน่วยการบริหารราชการส่วนกลาง
3. ทำให้ประชาชนมีความสนใจ รู้จักรับผิดชอบในการปกครองของตนเอง

เป็นการส่งเสริมและพัฒนาการเมืองในระดับท้องถิ่น

การแก้ไขปัญหาพื้นฐานของสังคม ควรให้ความสำคัญกับพลังที่สาม หรือพลังของสังคม ถ้าสังคมโดยรวมเข้มแข็ง นักธุรกิจ นักวิชาชีพ นักศึกษา ชาวบ้าน ร่วมแรงร่วมใจกัน ปัญหาต่าง ๆ ที่เป็นพื้นฐาน ก็สามารถนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงได้ หัวใจสำคัญสำหรับผลสำเร็จ ก็คือ พลังชุมชน ถ้าชุมชนของแต่ละคนมีการร่วมมือร่วมใจกัน ชุมชนนั้น ๆ ก็จะเกิดพลังชุมชน ไม่ว่าจะคนในชุมชนจะเจออุปสรรคหรือความยากลำบากในการทำงานเพียงใด หากคนในชุมชนมีการช่วยเหลือเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน ในชุมชนชุมชนก็จะเกิดความสุขได้ในที่สุด ทั้งนี้มีหลายเทคนิคเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน เครือข่ายและผู้นำ คือ กระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มและผู้นำ พร้อมกับการสร้างจิตสำนึกสาธารณะโดยผ่านกระบวนการ ดังนี้ (1) การศึกษาวิเคราะห์ปัญหาอย่างมีส่วนร่วมของเวทีเสวนา (2) พัฒนางองค์ความรู้ในการจัดการทรัพยากรของชุมชนและข้อมูลข่าวสาร (3) การขยายความร่วมมือระหว่างกลุ่ม (4) การพัฒนาเครื่องมือให้ได้วิธีการทำงานที่สามารถค้นหารายละเอียดความรู้ต่าง ๆ เกี่ยวกับชุมชนได้ และ (5) มีการสร้างเครือข่ายแลกเปลี่ยนความรู้ ประสพการณ์จนขยายผลไปสู่การปฏิบัติ (อรรถจักร สัตยานุรักษ์, 2541, หน้า 21-23) อีกทั้งสังคมเข้มแข็งจะมีลักษณะของการกระจายพลังทางสังคมของคน ที่มาจากหลากหลายอาชีพและทุกภูมิภาคของประเทศ (อเนก เหล่าธรรมทัศน์, 2542, หน้า 35)

โดยสรุป การกระจายอำนาจเป็นยุทธศาสตร์หนึ่งในการบริหารจัดการบ้านเมืองในระบอบประชาธิปไตย โดยมุ่งลดบทบาทของรัฐส่วนกลาง (decentralization) และให้ประชาชนได้มีส่วนในการบริหารงานชุมชนท้องถิ่น ตามเจตนารมณ์ของประชาชนมากขึ้น ในขณะที่รัฐเอง ก็มีขีดความสามารถและทรัพยากรที่จำกัดในการตอบสนองปัญหา ความต้องการที่เกิดขึ้นในแต่ละท้องถิ่นได้ทันต่อเหตุการณ์และตรงกับความต้องการ

ของท้องถิ่น การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น เป็นการกระจายทั้ง หน้าที่ อำนาจการตัดสินใจ ทรัพยากรการบริหาร และความรับผิดชอบต่อหน้าที่ เพื่อให้มีการพัฒนาประเทศ โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจแก้ปัญหา รวมถึงการพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง

การพัฒนาชุมชน

กรมการพัฒนาชุมชนของประเทศไทย (2527, หน้า 1) ได้ให้ความหมาย การพัฒนาชุมชน คือ การพัฒนาความรู้ความสามารถของประชาชน เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่น ในการช่วยตนเอง เพื่อนบ้านและชุมชน ให้มีมาตรฐานความเป็นอยู่ดีขึ้น โดยการร่วมมือกันระหว่างประชาชนกับรัฐบาล เป็นวิธีการที่นำเอาบริการของรัฐบาลผนวกเข้ากับ ความต้องการของประชาชน เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น

นักวิชาการพัฒนาชุมชนต่างประเทศ คือ ออเธอร์ ดันแฮม (Arthur, 1985, p. 3) และปีเตอร์ ดู ซาวตอย (Peter Du Soutoy) (Du Soutoy, 1962, p. 1) ให้ความหมาย การพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการทางสังคมที่ประชาชนในชุมชนได้มีส่วนร่วม ในการวางแผนและปฏิบัติการในรูปของกลุ่ม และการสนับสนุนช่วยเหลือจากองค์กร ของรัฐบาลหรือองค์กรเอกชน ซึ่งเป็นการผนึกกำลังกันเพื่อแก้ไขปัญหาและปรับปรุง ชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน และความต้องการที่แท้จริงของชุมชน สอดคล้องกับ สภาพของสังคม วัฒนธรรม ประเพณีของชุมชน

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2526, หน้า 10) ให้ความหมายของการพัฒนาชุมชน คือ การเปลี่ยนแปลงส่วนประกอบของชุมชนจากสภาพที่เป็นอยู่ (สภาพที่ไม่พึงปรารถนา ไม่ดีงาม) ไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ (สภาพที่พึงปรารถนา ที่ดีงามหรือเจริญ) เป็นการจงใจ เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในชุมชน เพื่อการเปลี่ยนแปลงสภาพของส่วนต่าง ๆ ในชุมชน จากสภาพที่ไม่พึงปรารถนาไปสู่สภาพที่พึงปรารถนาอันเป็นเป้าหมายที่ชุมชน ตั้งไว้ กล่าวโดยสรุปการพัฒนาชุมชน ได้แก่การเปลี่ยนแปลงชุมชน โดยมีการวางแผน (planned community change)

สรุปแล้ว การพัฒนาชุมชน คือ การเปลี่ยนแปลง การสร้างสรรค์ปรับปรุง อย่างมีกระบวนการ (process) และเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างมีโครงสร้างและแบบแผน

(planned and structured change) หรือมีการกำหนดทิศทางเป้าหมายที่แน่นอน (ultimate goal) เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตด้านต่าง ๆ ให้ดีขึ้น เพื่อให้มีความสามารถที่จะพึ่งตนเองได้

เป้าหมายของการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชนโดยหลักการต้องมีเป้าหมายสำคัญ 2 ประการ คือ การพัฒนาคน ให้มีความสุขและการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง ดังนี้ (โกวิทย์ พวงงาม, 2553, หน้า 160-162)

1. พัฒนาคอนให้มีความสุข คือ ให้เป็นคนที่มีคุณภาพ มีคุณธรรม มีความสุขสงบ จิตใจเยือกเย็น อารมณ์แจ่มใส มั่นคง ไม่มีความเครียด สุขุม เมตตา เอื้ออาทร รู้จักประมาณตน พอเพียง เข้าใจสัจธรรมของชีวิต มองโลกในแง่ดี สมบูรณ์แข็งแรง เป็นต้น

2. พัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง ชุมชนที่เข้มแข็ง ควรมีลักษณะ ดังนี้

2.1 สำนึก คือ สมาชิกสำนึกว่าตนเองเป็นเจ้าของชุมชน มีความตั้งใจที่จะรับผิดชอบปัญหาต่าง ๆ ร่วมกับบุคคลอื่น ๆ อย่างเท่าเทียมกัน ยอมรับศักยภาพ ของกันและกัน และยอมรับในความหลากหลายของสมาชิก

2.2 เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ คือ สมาชิกร่วมกันเรียนรู้หรือเรียนรู้ร่วมกัน เป็นกลุ่ม มีความตื่นตัวตลอดเวลา มีความรู้เกี่ยวกับชุมชนของตนที่เป็นผลจากการปฏิบัติ หรือประสบการณ์ได้รับร่วมกัน เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่นำไปสู่การตัดสินใจร่วมกัน ผ่านการแลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดร่วมกัน

2.3 มีองค์กรชุมชนเข้มแข็ง สมาชิกรวมตัวกันเหนียวแน่นผนึกกำลังกัน เป็นกลุ่มและองค์กรเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน

2.4 มีการจัดการชุมชนที่ดี มีการวางแผน จัดกระบวนการดำเนินงาน และ ประเมินผลการพัฒนาชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.5 มีเครือข่ายชุมชน มีกระบวนการเชื่อมโยงสมาชิกในกลุ่มและองค์กร ชุมชนต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ระบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ ทำให้เกิดพลังร่วมกัน

2.6 ชุมชนที่พึ่งตนเองได้ คือ สมาชิกชุมชนมีความเข้มแข็งพอที่จะช่วยเหลือ หรือพึ่งตนเองได้ในยามปกติและเมื่อประสบกับภาวะวิกฤตต่าง ๆ สามารถดำรงรักษาชุมชน เอาไว้ได้

2.7 เป็นชุมชนสงบสุขยั่งยืน ชุมชนเข้มแข็งมาจากการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ มีคุณธรรมและความสุขบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาชุมชน

จะเห็นได้ว่า การพัฒนาประเทศที่ผ่านมา ทำให้ชุมชนไทยลดระดับความสัมพันธ์ของครอบครัวและชุมชนลง ก่อให้เกิดสภาวะความแปลกแยก ความวิตกกังวล ความโดดเดี่ยว ความไม่สนใจใยดี ความรู้สึกที่ว่าตนจะต้องมีส่วนรับผิดชอบในการพัฒนาชุมชนและมีความรับผิดชอบในการตัดสินใจ ส่งผลให้ความเป็นชุมชนในลักษณะการพัฒนาชุมชนนั้นหายไป เกิดภาวะชุมชนล่มสลาย ดังนั้น การพัฒนาชุมชนโดยการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันของคนในชุมชนให้มีลักษณะโครงสร้างที่เหนียวแน่น เน้นการกระทำที่เต็มไปด้วยความร่วมมือร่วมใจ ความรู้สึกเป็นเจ้าของ จึงถือเป็นลักษณะการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง

การพัฒนาชุมชนบนมิติเศรษฐกิจพอเพียง

ประเวศ วะสี (2541ข, หน้า 4-7) กล่าวว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้นเป็นแนวคิดที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงพระราชทานให้แก่ประชาชนเพื่อเป็นแนวทางการแก้ปัญหาที่ดีที่สุดภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ โดยทุกคนควรมีจิตสำนึกในการดำเนินวิถีชีวิตที่ไม่เอาัดเอาเปรียบผู้อื่น ช่วยเหลือส่วนรวม มีคุณธรรมจริยธรรม โดยเริ่มจากการดำรงชีวิตแบบสายกลาง เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง พอเพียงอย่างน้อย 7 อย่าง คือ (1) พอเพียงสำหรับทุกคน (2) จิตใจพอเพียง (3) สิ่งแวดล้อมพอเพียง (4) ชุมชนเข้มแข็งพอเพียง (5) ปัญญาพอเพียง (6) วัฒนธรรมพอเพียง (7) มั่นคงพอเพียง หากทุกอย่างพอเพียงแล้ว ก็จะเกิดความสมดุลหรือเรียกว่า “เศรษฐกิจสายกลาง” ที่เชื่อมโยงทุกอย่างเข้ากัน เน้นหลักการพึ่งตนเองช่วยตนเอง รวมพลังกันสร้างเศรษฐกิจชุมชนให้แข็งแกร่ง ต้องการสร้างวัฒนธรรมใหม่ใน การพัฒนาประเทศจาก Globalization ให้เป็น Localization ให้ได้

กระแสวิกฤตนี้ เอื้อต่อเศรษฐกิจพอเพียง จะเห็นได้จากการได้ยินคำว่า “ความสุขมวลรวมประชาชาติ (GDH)” และ HPI (Happy Planet Index) สหประชาชาติเริ่มกำหนดตัวชี้วัดใหม่ให้เป็น HDI (Human Development Index) มากกว่าการวัดด้วย GDP อย่างที่ทำกันมา การแข่งขันกันที่ GDP ไม่ใช่การพัฒนาที่ยั่งยืน และไม่ได้ทำให้ผู้คน

มีความสุขที่แท้จริง สังคมไทยมีทางเลือกที่ดีกว่าสิ่งซึ่งกำลังทำอยู่ในปัจจุบัน มีศักยภาพที่จะพัฒนาอย่างสมดุลและยั่งยืนได้ด้วยวิธีและวิถีของตนเอง ซึ่งไม่ได้หมายถึงการปิดกั้นหรือโคดเคี้ยวตัวเอง แต่หมายถึงการทำกินทำใช้เอง (เสรี พงศ์พิศ, 2547, หน้า 37-39)

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นเรื่องใหญ่ที่พูดง่ายแต่ทำยาก เพราะกระแสโลกยุคที่เป็นทุนนิยม การแข่งขันกันอย่างมาก ทำให้เกิดกระแสค่านิยมในกับสังคมและระบอบไปทั่วทุกวงการอย่างรวดเร็วทั้งในเมืองและในชนบท ทุกสาขาอาชีพและทุกระดับชั้น เศรษฐกิจพอเพียง เป็นการทวนกระแสบริโภคนิยมสุดขีด ถ้าจะอยู่แบบพอเพียงต้องปรับวิถีคิดเสียก่อน โดยใช้ “สัมมาทิฐิ” ตามด้วย “สัมมาอาชีพะ” เศรษฐกิจพอเพียงเริ่มจากวิถีคิด คิณุก คิตติ คิตชอบ เป็นสัมมาทิฐิ อันเป็นข้อแรกของมรรคมืองค์ 8 เมื่อเริ่มคิดชอบแล้ว ปฏิบัติชอบ และประกอบอาชีพชอบก็จะตามมา (เสรี พงศ์พิศ, 2547, หน้า 19) การปรับฐานคิดที่สำคัญ คือ การคิดที่จะพึ่งตนเองให้ได้มากที่สุด เป็นการปรับกระบวนทัศน์ (paradigm shift) โดยไม่รอให้คนอื่นมาช่วย ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ หน่วยงานราชการ นักการเมือง หรือภาคเอกชน ปัญหาส่วนใหญ่ของชาวบ้าน เป็นเรื่องวิถีคิด ไม่ใช่วิธีทำการปรับกระบวนทัศน์เป็นเรื่องที่ซับซ้อนและยากลำบาก เพราะชาวบ้านถูกบอกถูกสอนให้คิดอย่างหนึ่ง และให้ทำอีกอย่างหนึ่ง พอมาถึงวันหนึ่ง จะให้เปลี่ยนความคิด คงเป็นไปได้ยาก อาจต้องอาศัยการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง และมีทางออกที่สร้างความมั่นใจให้กับพวกเขา (เสรี พงศ์พิศ, 2547, หน้า 11)

ในช่วงเวลาที่เกิดวิกฤต คนมักจะเกิดความรู้สึกท้อถอยเพราะมองหาทางออกไม่เห็น แต่หากใช้การค่อย ๆ คิดและค่อย ๆ ทำไปอย่างไม่ท้อ วันหนึ่งจะแก้ปัญหาก็ได้ แต่ปัญหาไม่ได้แก้ได้เพียงข้ามคืน หากต้องใช้เวลาานานมากน้อยต่างกัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงสอนว่า “การพัฒนานั้นให้ทำเป็นขั้นเป็นตอน ต่อเมื่อ พออยู่ พอกิน พอใช้ แล้วค่อยพัฒนาขั้นต่อไป. . . จะทำอะไรใหญ่โตก็ทำได้ แต่ต้องมีฐานที่ดีพอ และต้องทำทีละขั้นตอน ให้สามารถควบคุมได้” ตัวอย่างเช่น การออมทรัพย์อย่างสม่ำเสมอของหลายชุมชน จากสมาชิกไม่กี่คน เงินออมจำนวนไม่มาก เป็นจำนวนสมาชิกและจำนวนเงินออมที่มากมายหลายเท่าตัว (เสรี พงศ์พิศ, 2547, หน้า 9, 15)

ชุมชนสามารถพัฒนาศักยภาพของคนให้มีทิศทางในการพัฒนาที่ชัดเจน เน้นการดำเนินชีวิตแบบพอเพียงจะเกิดความสมดุล เรียกว่า เศรษฐกิจสมดุลก็ได้ เมื่อสมดุลก็เกิดเป็นปกติ ยึดหลักทางสายกลาง เพื่อให้ทานกับกระแสและแรงเหวี่ยงจากวิกฤตที่สังคมไทยเผชิญอยู่นั่นเอง

ซูมาเกอร์ (Schumacher, 2010) นักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ได้วิจารณ์ประเทศกำลังพัฒนา ที่ทำแผนพัฒนาประเทศของตนเองตามแบบประเทศที่พัฒนาแล้วว่า วิถีชีวิตแบบพุทธ ต้องการเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ในขณะที่วิถีชีวิตวัตถุนิยมสมัยใหม่ นำมาซึ่งเศรษฐศาสตร์สมัยใหม่ พุทธปรัชญา เป็นที่มาของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ มีหลักคิดคนละอย่าง เน้นการบริโภคให้น้อยที่สุด เพื่อการอยู่เย็นเป็นสุข ในขณะที่เศรษฐศาสตร์วัตถุนิยมสมัยใหม่ ถือเอาการเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นเป้าหมาย และความสุขเป็นผลที่ตามมา (เสรี พงศ์พิศ, 2547, หน้า 45) นอกจากนี้ เศรษฐกิจพอเพียงยังถือว่ามีฐานคิดสำคัญมาจากพุทธเศรษฐศาสตร์อีกด้วย หากพิจารณาคำจำกัดความของเศรษฐกิจพอเพียง (sufficiency economy) ตามความหมายที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงให้ไว้ ซึ่งมีรากฐานมาจากคำสอนของพระพุทธเจ้า ในข้อที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา หรือที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่า ทางสายกลาง

เป้าหมายการผลิตและการบริโภคในพุทธเศรษฐศาสตร์นั้น ต้องการที่จะทำให้ระบบทั้งระบบดำเนินต่อเนื่องไปในลักษณะที่ยั่งยืน (sustainable) โดยเข้าถึงความสุขในระดับชั้นต่าง ๆ เป้าหมายสุดท้ายอยู่ที่นิพพาน การบริโภคพอประมาณ ไม่โลภมากจนเกินไปจนเกิดกิเลส เน้นความพอประมาณและทางสายกลาง ซึ่งจะแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงในความหมายของการสร้างความพึงพอใจสูงสุด (utility maximization) ตามกรอบความคิดของเศรษฐศาสตร์ตะวันตก

การพัฒนาชุมชนบนมิติแบบพึ่งตนเอง

การพัฒนาชุมชนแบบพึ่งตนเองมีฐานคิดมาจาก การมุ่งพัฒนาศักยภาพของชุมชน เกิดทักษะในการเรียนรู้ และสามารถพัฒนาพึ่งพาตนเองได้ในระยะยาว เพราะการพัฒนาที่ชี้นำหรือรอรับความช่วยเหลือจากภายนอกนั้น เป็นการพัฒนาแบบไม่ยั่งยืนและไม่ตั้งอยู่บนฐานที่เป็นจริงของความต้องการของชุมชน ชุมชนขาดทักษะ และประสบการณ์

การดำเนินงาน ขาดทักษะการเรียนรู้ ขาดพลังสร้างสรรค์ เพราะที่แล้วมารัฐหรือนักวางแผนการพัฒนาจากภายนอกมักจะเป็นผู้หยิบยื่นให้แทบทั้งสิ้น เมื่อนักพัฒนาเหล่านั้นอย่างก้าวออกจากชุมชน ปรากฏว่าชุมชนยิ่งประสบปัญหามากยิ่งขึ้น (โกวิทย์ พวงงาม, 2553, หน้า 145)

การพึ่งตนเอง ไม่ได้หมายความว่า การตัดขาดจากสังคม ไม่ได้ปฏิเสธเทคโนโลยีสมัยใหม่ หากสิ่งเหล่านั้นสนับสนุนให้สิ่งที่ทำด้วยความยากลำบากนั้น ทำได้ง่ายขึ้น แต่ถ้าใช้เทคโนโลยีเพื่ออำนวยความสะดวก จนทำให้คนในชุมชนพึ่งตนเองไม่ได้ ก็ไม่ถูกต้องไม่ใช่ความหมายของนัยนี้ (โกวิทย์ พวงงาม, 2553, หน้า 145)

การพึ่งตนเอง ไม่ว่าจะในด้านใด ล้วนแต่เป็นสิ่งที่จะนำไปสู่ความเข้มแข็งในอนาคต การพึ่งตนเองในระยะแรก อาจต้องพึ่งพาจากภายนอกบ้าง แต่ต้องยืนอยู่บนปรัชญาที่ว่า “พึ่งพาเพื่อให้เกิดการพึ่งตนเอง” มีหมายความว่า จะไม่พึ่งพาตลอดไป การครอบงำทางความคิดจากภายนอกสังคม ไม่ว่าจะในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมือง ย่อมส่งผลกระทบต่อชุมชนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้น การพึ่งตนเองของชุมชน จึงเป็นทั้งความเข้มแข็ง บุรณภาพภายในชุมชนเอง อีกทั้ง ยังเป็นภูมิคุ้มกันที่สำคัญของชุมชนต่อแรงเสียดทาน และกระแสหรือแรงเหวี่ยงในทางลบจากภายนอกอีกด้วย (โกวิทย์ พวงงาม, 2553, หน้า 146)

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2550, หน้า 99-107) กล่าวว่า การพึ่งตนเอง หมายถึง ความสามารถในการดำรงตนอยู่ได้อย่างอิสระมั่นคงสมบูรณ์ การพึ่งตนเองได้ มีได้ทั้งระดับปัจเจกชน และระดับชุมชน การที่บุคคลดำรงอยู่ได้อย่างอิสระ คือ สามารถแยกตัวออกมาอยู่ห่างจากพ่อแม่ มีความมั่นคงในชีวิตสามารถเลี้ยงตัวเองได้ สามารถตัดสินใจเรื่องสำคัญต่าง ๆ ได้ด้วยตัวเอง หรือสามารถขอคำแนะนำของผู้อื่น มาประกอบการตัดสินใจของตนเองได้

ดังนั้นการพัฒนาแบบพึ่งตนเอง คือ การพัฒนาที่นำไปสู่การพึ่งตนเองของทั้งสังคม ชุมชนหรือปัจเจกชน และสิ่งที่จะต้องสร้างตั้งแต่เริ่มแรก คือ การสร้างระบบการเรียนรู้ และมีทักษะ เพื่อการจัดการกับปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิต

การพึ่งตนเอง

จากเจตนารมณ์ของการรวมตัวเป็นประชาสังคม ที่ไม่ชอบและไม่ยอมให้รัฐครอบงำหรือบงการ (แม้จะขอรับความช่วยเหลือจากรัฐ แต่กระนั้นก็มีความร่วมมือกับรัฐได้) นำไปสู่แนวคิดของการพึ่งตนเอง (self-reliance)

Galtung (1980, p. 23) ให้ความหมายของการพึ่งตนเองว่า การพึ่งตนเองเป็นรูปแบบของความพยายามและต่อสู้ด้วยตนเอง การรวมกลุ่ม การมีส่วนร่วมและความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน โดยมีทั้งระดับบุคคล ระดับท้องถิ่น ระดับประเทศและระดับระหว่างประเทศ

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2544, หน้า 69) ให้ความหมายของการพึ่งตนเองว่าเป็นความพยายามรู้จักตนเอง พิจารณาตนเอง และกระทำ หรือดำเนินกิจกรรมโดยใช้ความรู้ความสามารถและสติปัญญาของตนก่อน แล้วจึงขอความช่วยเหลือจากผู้อื่นเมื่อจำเป็น ไม่เป็นคนที่คอยพึ่งหรือรอคอยความช่วยเหลือจากบุคคลอื่น การพึ่งตนเองได้ของชุมชน (community) หมายถึง การที่ชุมชนมีความสามารถดังกล่าวข้างต้น ชุมชนที่ใช้ในทฤษฎีนี้ เป็นชุมชนในชนบทอันเป็นชุมชนที่มีประชากรไม่หนาแน่น โครงสร้างสังคมไม่ซับซ้อน ประชาชนมักเป็นผู้นิยมความซื่อสัตย์ เกรงครัดประเพณีและไม่ค่อยเข้าใจบทบาทของผู้อื่นนอกจากพวกตนมากนัก (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2544, หน้า 74)

องค์ประกอบของการพึ่งตนเอง

การที่ชุมชนจะสามารถพึ่งตนเองได้นั้น จะต้องมีความเชื่อมั่นมาก่อนว่า คนในชุมชนช่วยเหลือตนเองได้ โดยจะสามารถสังเกตได้จาก ความรู้สึกของการรวมกันเป็นกลุ่มที่มีความสนใจร่วมกัน การยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ใจเมตตาของที่ประชุมเป็นตัวตัดสิน ไม่ใช่ใช้อิทธิพลส่วนตัวเข้าแทรกแซง ซึ่งการที่ชุมชนจะพึ่งตนเองได้นั้น จะต้องประกอบด้วยการพึ่งตนเอง 5 ด้าน คือ (ดิเรก ฤกษ์ห่วย, 2527, หน้า 171)

1. ด้านเทคโนโลยี (Technology-T) รวมถึงเครื่องมือเครื่องใช้พื้นฐาน
2. ด้านเศรษฐกิจ (Economic-E) สามารถสร้างภาวะสมดุลให้เกิดขึ้นระหว่างความต้องการและขีดความสามารถสนองความต้องการ

3. ด้านทรัพยากรธรรมชาติ (Resource-R) สามารถนำมาใช้ในประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพของระบบนิเวศน์ และอยู่ในสภาพที่สามารถฟื้นฟูได้

4. ด้านจิตใจ (Mental-M) ควรมีจิตสำนึกในการพึ่งตนเอง มีจิตใจใฝ่รู้ใฝ่พัฒนา และความสามารถในการประยุกต์

5. ด้านสังคมวัฒนธรรม (Social-S) มีภาวะผู้นำดี มีส่วนร่วมสูง มีความเป็นปึกแผ่นทางสังคม

การพึ่งตนเอง 5 ด้านนี้ จะต้องมีกระบวนการสร้างขีดความสามารถของชุมชน 3 ประการ คือ (ดิเรก ฤกษ์ห่วย, 2527, หน้า 172)

1. การสร้างความสมดุลของสาระการพึ่งตนเอง (Balance-B) เป็นความสอดคล้องความกลมกลืนระหว่างเทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ จิตใจ และสังคม วัฒนธรรม

2. การสร้างความสามารถในการจัดการ (Ability-A) เป็นการวางแผนและการจัดระบบชุมชน ทั้งนี้ ชุมชนอาจขอความช่วยเหลือจากภายนอกเพื่อขอความคิดเห็น และการสนับสนุน

3. การสร้างเครือข่ายการทำงาน (Net-Working-N) เป็นความสัมพันธ์ของชุมชน และองค์กรเครือข่ายให้ชุมชนมีพลังในการจัดการชุมชน

หากพิจารณาการพึ่งตนเองด้วยปัจจัย 5 ประเภทดังกล่าวข้างต้น จะถือเป็นการพึ่งตนเองอย่างสมบูรณ์ แต่การพึ่งตนเองจะประกอบด้วย การพึ่งตนเองบางส่วน คือ การพึ่งตนเองทางจิตใจ การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ การพึ่งตนเองทางเทคโนโลยี และการพึ่งตนเองทางสภาพแวดล้อม การพึ่งตนเองด้านใดด้านหนึ่งอย่างสมบูรณ์นั้น จะต้องอาศัยปัจจัยอีก 4 ประการ เช่น การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจของสังคมไทยนั้น จะต้องอาศัยการพึ่งตนเองทางจิตใจ สังคมวัฒนธรรม เทคโนโลยี และสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติด้วย

การพึ่งตนเองของสังคมชนบทไทย

ประเวศ วะสี (2531, หน้า 33-35) ได้เสนอถึงองค์ประกอบการพึ่งตนเองที่สำคัญ 5 ประการ หรือเบญจฉันท์ของชุมชนในการพัฒนาชุมชนและสังคมที่พึงประสงค์ไว้ที่แตกต่างไป ดังนี้

1. จิตใจที่เป็นธรรม คือ จิตใจที่มีธรรมะ มีความขยันหมั่นเพียร ไม่กลัวลำบาก ไม่โลภมาก มีสัน โद्यธรรม ไม่ใช่จ่ายฟุ่มเฟือย
2. แบบแผนการผลิต คือ การกำหนดให้เป็นแบบแผนการผลิตเพื่อกินเอง ใช้เอง เป็นเกษตรกรรมแบบผสมผสาน
3. ความสมดุลของธรรมชาติแวดล้อม คือ ความสมดุลที่เกิดขึ้น เพราะแบบแผนการผลิตที่คำนึงถึงความสมดุลของธรรมชาติแวดล้อม
4. การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ คือ ระบบการผลิตแบบใช้เองกินเอง ทำให้เศรษฐกิจได้สมดุล พอกินพอใช้ ไม่ขาดทุน ไม่เป็นหนี้ มีชีวิตที่สงบสุข
5. ชีวิตชุมชนและวัฒนธรรม คือ ระบบชีวิตที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมใกล้เคียง เกิดการผลิตทางวัฒนธรรมของชุมชน มีวัดเป็นสถาบันของชุมชนที่ช่วยพัฒนาจิตใจ เป็นศูนย์กลางทางการศึกษา

การเสนอองค์ประกอบการพึ่งตนเองที่สำคัญ 5 ประการนี้ ประเวศ วะสี เรียกว่า “เบญจขันธ์ของชุมชนในการพัฒนาชุมชนและสังคมที่พึงประสงค์” ถือเป็นการจัดการกับชีวิตให้เหมาะสมกับสิ่งต่าง ๆ เช่น คน สังคม ธรรมชาติ โดยไม่มุ่งเน้นในด้านการแข่งขัน แต่มุ่งความเป็นอิสระ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มองการพึ่งตนเองเป็นการแก้ปัญหาต่าง ๆ และค่อย ๆ ตัดสินใจแก้ด้วยตนเอง

แนวทางการพึ่งตนเองของมหาตมะ คานธี

มหาตมะ คานธี (อ้างถึงใน จามะรี เชียงทอง, 2549, หน้า 126-127) รัฐบุรุษคนสำคัญของอินเดีย ได้ใช้แนวคิดการพึ่งตนเองที่เรียกว่า “สวาทสี (Swadeshi)” ซึ่งมีความหมายว่า การพึ่งตนเองต้องเกิดจากจิตวิญญาณภายในตัวแต่ละบุคคล ที่คอยกำกับให้แต่ละบุคคลใช้ทรัพยากรเฉพาะในขอบเขตสภาพแวดล้อมที่อยู่รอบตัว ไม่ใช่ทรัพยากรจากนอกสถานที่ที่อยู่ห่างไกล มหาตมะ คานธี นำเสนอแนวคิดในช่วงที่อินเดียกำลังเรียกร้องอิสรภาพจากการเป็นอาณานิคมของอังกฤษซึ่งตั้งดวงทรัพยากรจำนวนมากจากอินเดียในรูปแบบที่อังกฤษซื้อวัตถุดิบจากอินเดียราคาถูก ในขณะที่อินเดียซื้อสินค้าสำเร็จรูปจากอังกฤษในราคาแพง (โกวิทย์ พวงงาม, 2553, หน้า 180)

นอกจากนี้ มหาตมะ คานธี ยังได้กล่าวถึงการพึ่งตนเองว่า เป็นสาระและแก่นแท้ ทั้งต่อชีวิตของปัจเจกชนและสังคม トラบโดที่ยังไม่สามารถพึ่งตนเองได้ トラบโดนั้นก็ต้องอาศัยผู้อื่นและจะต้องถูกเอาเปรียบไม่ทางตรงก็ทางอ้อม ดังเช่น ประเทศพัฒนาแล้ว เอาเปรียบประเทศที่กำลังพัฒนา

การพึ่งตนเองตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

หลักการดังกล่าวเป็นเพียงอุดมคติ จึงจำเป็นต้องนำมาเชื่อมโยงกับแนวคิด “สมรรถนะของชุมชน” โครงการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน จะต้องสอดคล้องกับ “สมรรถนะชุมชน” ในแต่ละท้องถิ่น แนวคิด “สมรรถนะของชุมชน” หมายถึง ชุมชนสามารถมีพลังที่จะรับมือกับแรงกดดันจากทุนนิยมและโลกาภิวัตน์ได้มากน้อยเพียงใดและชุมชนมีพลังอำนาจเพียงใด ที่จะพาตัวเองไปสู่ความพอเพียงและการพึ่งตนเอง (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, 2550, หน้า 172) ถ้าชุมชนมีสมรรถนะที่เข้มแข็ง สามารถริเริ่มดำเนินการทุกอย่างด้วยตนเองบนพื้นฐานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ก็สามารถพึ่งตนเองได้อย่างเต็มที่ แต่ถ้าชุมชนมีสมรรถนะอยู่ในระดับที่อ่อนแอ วิถีชีวิตชุมชนก็จะถูกควบคุมโดยระบบทุนนิยมและเศรษฐกิจโลกได้โดยง่าย อันจะนำไปสู่นาคตแห่งการพึ่งพาโลกาภิวัตน์และต้องอยู่ร่วมกับความผันแปรไม่แน่นอน ชุมชนสามารถมีพลังต่อแรงกดดันของโลกาภิวัตน์ได้มากน้อยเพียงใดที่จะพาตัวเองไปสู่ความพอเพียงและการพึ่งตนเอง ขึ้นอยู่กับความเข้มแข็งของสมรรถนะชุมชน ความสำเร็จจึงจะเกิดขึ้นได้อย่างยั่งยืน ต้องมีการปฏิบัติการเพื่อส่งเสริมชุมชนต่าง ๆ ให้ดำเนินโครงการด้วยตนเอง ใช้ทรัพยากรของชุมชนอย่างคุ้มค่า เพื่อบรรลุเป้าหมายในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของตนเอง (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, 2550, หน้า 170)

กระบวนการมีส่วนร่วม

พจนานุกรมอังกฤษฉบับ Oxford English Dictionary--OED (Oxford University, 1993) ให้คำจำกัดความของคำว่า การมีส่วนร่วม (participation) คือ การมีส่วนร่วมกับคนอื่นในการกระทำบางอย่างหรือบางเรื่อง ซึ่งมีความหมายตรงข้ามกับคำว่า การเมินเฉย (apathy) การมีส่วนร่วมยังหมายถึง ความเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ ความรู้สึกนึกคิดของแต่ละคนที่มีต่อกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งของกลุ่ม เป็นแรงกระตุ้นที่ช่วยทำให้เกิดความสำเร็จ เกิดความรับผิดชอบต่อกิจกรรมร่วมกันด้วยการเข้าไปเกี่ยวข้อง (involvement) เข้าไปช่วยเหลือ (contribution) และเข้าไปมีความรับผิดชอบ (responsibility)

อคิน รพีพัฒน์ (2527, หน้า 24) กล่าวถึง กระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการพัฒนา ซึ่งมี 5 ระดับ ได้แก่ (1) ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา การพิจารณาปัญหา และจัดลำดับความสำคัญของปัญหา (2) ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการค้นหาสาเหตุแห่งปัญหา (3) ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการค้นหา และพิจารณาแนวทาง วิธีการในการแก้ปัญหา (4) ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหา (5) ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการประเมินผลของกิจกรรมพัฒนา

บัณฑุร อ่อนคำ และวิริยา น้อยวงศ์ นยางค์ (2533, หน้า 24) กล่าวถึง กระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนา ซึ่งมีขั้นตอนที่มีความละเอียดและเป็นการวัดเชิงคุณภาพออกเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การมีส่วนร่วมในการริเริ่มการพัฒนา

ขั้นตอนที่ 2 การมีส่วนร่วมในขั้นการวางแผนในการพัฒนา

ขั้นตอนที่ 3 การมีส่วนร่วมในขั้นการดำเนินการพัฒนา

ขั้นตอนที่ 4 การมีส่วนร่วมในขั้นการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา

ขั้นตอนที่ 5 การมีส่วนร่วมในขั้นประเมินผลการพัฒนา

จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า การมีส่วนร่วมนั้น เป็นอำนาจในการตัดสินใจของบุคคลกลุ่มองค์กร ในการเข้าร่วมกระบวนการทำงานที่อาศัยความพร้อมเพรียงกัน เพื่อสร้างพื้นที่ทั้งด้านการทำงาน และจิตใจที่จะมุ่งไปสู่ความสำเร็จตามที่ได้กำหนดไว้ การมีส่วนร่วม

เป็นหัวใจของการเสริมสร้างพลังการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม (teamwork) ทำให้ผู้มีส่วนร่วม รู้สึกว่า เขาเป็นส่วนหนึ่งของหน่วยงาน กลุ่ม องค์กร ที่อยู่ในกระบวนการการคิดริเริ่ม ตัดสินใจ วางแผนงาน และดำเนินงาน เป็นต้น ส่งผลให้เกิดการอุทิศตนในการปฏิบัติงาน นั้น ๆ มากยิ่งขึ้น

แนวคิด ทฤษฎีความเข้มแข็งของชุมชน

จากวิกฤติเศรษฐกิจของประเทศที่เริ่มขึ้นในปลายปี พ.ศ. 2539 ซึ่งเป็นปีแรกของ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ประเด็นเรื่อง “ชุมชนเข้มแข็ง” ได้รับความหยิบยกขึ้นมากล่าวถึงเป็นอันมาก ถือเป็นทางเลือกที่สำคัญของการพัฒนา เนื่องจาก ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนไม่สามารถแก้ไขได้อย่างเด็ดขาด ดังนั้น หน่วยงานภาครัฐและ ภาคเอกชน จึงต้องเข้ามาแก้ไขปัญหโดยเน้นที่คนเป็นศูนย์กลางตามหลักปรัชญา ของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 ซึ่งเป็นการเพิ่มศักยภาพของคนและชุมชนให้เข้มแข็ง มีความพร้อมในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การบริหารจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติ และการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืน ความเข้มแข็งของชุมชน จึงเป็นฐานสำคัญในการลดผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคม รวมถึงการสร้าง กระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่ยั่งยืนในอนาคต

ประเวศ วะสี (2542, หน้า 27) ได้กล่าวถึง “ความเข้มแข็งของชุมชน” โดยใช้คำ กล่าวที่ว่า “ความเป็นชุมชน (civility)” หมายถึง ลักษณะของความเข้มแข็งของชุมชน ประการหนึ่ง ความเป็นชุมชน มิใช่สิ่งจำเป็นสำหรับชาวบ้านเท่านั้น หากแต่จำเป็นสำหรับ องค์กรทุกชนิด ถ้ามหาวิทยาลัยมีความเป็นชุมชนวิชาการ (academic community) มหาวิทยาลัย ก็จะมีพลังทางด้านสติปัญญา หรือการที่พระสงฆ์สร้างความเป็นชุมชนขึ้น ในวัดหรือในหมู่คณะ พระศาสนา ก็จะมีพลังมากขึ้น

ประเวศ วะสี (2527) ตั้งข้อสังเกตที่สำคัญต่อความเข้มแข็งของชุมชนไว้ว่า ถ้าประชาชนรวมตัวกันและมีการบริหารจัดการ จะเกิดทุนทางสังคม ซึ่งเป็นทุน ที่สำคัญที่สุดที่ทำให้เกิดพลังในการแก้ไขปัญหาของชุมชน

โกวิท พวงงาม (2553, หน้า 219) เสนอความหมายของชุมชนเข้มแข็ง ในมิติการพัฒนาชุมชนไว้ว่า เป็นการพัฒนาบนพื้นฐานแห่งความศรัทธา ทุกคนมีคุณค่า มีความหมาย มีศักยภาพหรือพลังความสามารถเพิ่มขึ้น มีอิสรภาพ เสรีภาพและความเสมอภาคในการดำรงชีวิต ปรัชญาของการพัฒนาชุมชนนี้มีความสอดคล้องกับปรัชญาทางการเมือง การปกครองแบบเสรีประชาธิปไตย โดยเฉพาะหลักการปกครองตนเองและการกระจายอำนาจให้แก่ชุมชนท้องถิ่น เป็นการเน้นถึงการให้ความสำคัญกับคน ว่าเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญที่สุดในชุมชน

ดังนั้น ความหมายของชุมชนเข้มแข็งในมิติการพัฒนาชุมชน จึงหมายถึง การส่งเสริมให้ชุมชนเป็นชุมชนที่มีกระบวนการเพื่อทำให้คนมีคุณภาพ สามารถพึ่งตนเองได้ มีความสามารถในการจัดการกับสภาพปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้ด้วยตนเอง จะนำไปสู่การเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันกับคนอื่นอย่างเอื้ออาทรต่อกัน เป็นพื้นฐานการสร้างความรู้สึกรักและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรมประเพณี คุณค่า ความสัมพันธ์ของชุมชนท้องถิ่นเองกรรปกับความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันของคนในชุมชนท้องถิ่นเอง

ชุมชนเข้มแข็ง

ลักษณะชุมชนเข้มแข็ง นั้น สัตยญา สัตยญาวิวัฒน์ (2541, หน้า 14-17) กล่าวสรุปไว้ 4 ประการ คือ

1. เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ (learning community) การที่ชุมชนที่คนในชุมชนมีการเรียนรู้เพิ่มพูนความรู้ในด้านต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ
2. เป็นชุมชนที่มีการจัดการตนเอง (community management) ด้วยระบบการบริหารจัดการ ที่สำคัญ 4 ประการ คือ การวางแผน การจัดกระบวนการขององค์ภายในชุมชน การลงมือปฏิบัติตามแผนงาน และมีการประเมินผล
3. เป็นชุมชนที่มีจิตวิญญาณ (spirituality) คือ ชุมชนมีจิตสำนึกถึงความภักดี ความรัก หวงแหน ความรู้สึกเป็นเจ้าของในชุมชน
4. เป็นชุมชนมีความสันติภาพ (peaceful) เป็นชุมชนที่มีความสงบสุข คนในชุมชนมีจิตใจเยือกเย็น มีคุณภาพ และมีคุณธรรม

นอกจากนี้ นภากาศ หะวานนท์ (2550, หน้า 35-39) ได้นำเสนอมิติความเข้มแข็งของชุมชนเป็น 4 ด้าน ดังนี้

1. มิติทางด้านเศรษฐกิจ คือ ศักยภาพของชุมชนในการจัดการระบบเศรษฐกิจที่เอื้อให้สมาชิกในชุมชนสามารถที่จะปรับตัวให้เข้ากับระบบการผลิตเพื่อการค้า คือ มีกลไกในการระดมเงินทุนของชุมชนเพื่อเป็นสินเชื่อให้กับสมาชิกในชุมชนมีการจัดระบบการผลิตสามารถลดต้นทุนการผลิต การเพิ่มแหล่งรายได้ให้มีความหลากหลาย

2. มิติทางสังคม คือ ความสามารถของชุมชนในการจัดระเบียบทางสังคมให้ร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมชุมชน ไม่ว่าจะปัญหานั้นจะเกิดจากสมาชิกภายในชุมชนหรือเกิดจากคนภายนอกชุมชน สะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของชุมชนในการสร้างให้สังคมชุมชนดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง

3. มิติทางด้านวัฒนธรรม คือ ความสามารถของชุมชนในการแก้ปัญหาด้วยสติปัญญาแลกเปลี่ยนความรู้กัน มีการสืบสานภูมิปัญญาความรู้ชุมชน มีความสามารถในการปรับตัวได้ในลักษณะต่าง ๆ

4. มิติทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือ ความสามารถในการจัดระบบดูแลและแบ่งสรรทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์และเป็นธรรมแก่สมาชิกในชุมชนสร้างระบบการจัดการทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ชุมชนได้

กระบวนการเปลี่ยนแปลงที่ดี ย่อมมาจากท้องถิ่น มาจากชุมชน จากล่างไปสู่บน จากประสบการณ์ไปสู่นโยบาย ไม่ใช่จากบนลงล่าง ที่สั่งการเป็นชั้น ๆ โดยไม่คำนึงถึงบริบทและศักยภาพของแต่ละท้องถิ่น ชุมชนต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียง ยืนยันได้ว่าสิ่งที่ชาวชุมชนทำนั้น ไม่ได้ทำเพราะคำสั่งหรืองบประมาณ แต่ทำเพราะได้เรียนรู้ว่านั่นคือทางออกสำหรับพวกเขาเอง (เสรี พงศ์พิศ, 2547, หน้า 17)

กระบวนการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอยู่บนพื้นฐานของกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน และพัฒนาไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนในมิติต่าง ๆ เช่น มิติทางด้านเศรษฐกิจ มิติทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ มิติทางสังคม และมิติทางด้านวัฒนธรรม

กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนมี ขั้นตอนดังต่อไปนี้ (โกวิทย์ พวงงาม, 2553, หน้า 223-227)

ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมคนหรือการพัฒนาทรัพยากรบุคคล เป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนา องค์กรชุมชนจะเข้มแข็งไม่ได้หากผู้นำในชุมชนและประชาชนขาดจิตสำนึก ขาดความรู้ความเข้าใจในการกำหนดประเด็นปัญหา การพัฒนาทรัพยากรบุคคลหรือ การเตรียมคนจึงเป็นปัจจัยสำคัญในความสำเร็จของการพัฒนาในชุมชน ผู้นำหรือแกนนำ ที่ประสบความสำเร็จ ส่วนใหญ่เป็นบุคคลที่มีลักษณะ ดังนี้

1. มีความคิดสร้างสรรค์
2. มีความสามารถในการวิเคราะห์
3. มีความสามารถในการจดจำ
4. มีความสามารถในการบริหาร
5. มีความตั้งใจจริง
6. สามารถพุดชักจูงผู้อื่นได้
7. เข้าใจชีวิต เข้าใจโลก เข้าใจธรรม เท่าทันสถานการณ์
8. มีความสามารถในการรับฟังความคิดผู้อื่น ยอมรับการวิจารณ์ด้วยใจที่เป็นธรรม

ขั้นตอนที่ 2 กำหนดประเด็นปัญหาของชุมชน พัฒนาทางเลือก กำหนดและวางกรอบประเด็นปัญหา เพื่อแก้ปัญหา

ขั้นตอนที่ 3 การกำหนดกิจกรรมของชุมชน ลักษณะความร่วมมือในการดำเนินการ กิจกรรมสาธารณะของชุมชน จึงเป็นลักษณะเครือข่ายความร่วมมือ (networking) จากหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้องเป็นพหุภาคี

ดังนั้น กระบวนการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง เป็นกระบวนการการเรียนรู้ เพื่อความเป็นไท สร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมือง สร้างความรักในชุมชนท้องถิ่น สร้างความร่วมมือกันเป็นเครือข่าย และพัฒนาสังคม โดยปราศจากการครอบงำของ อำนาจรัฐและทุนองค์กร ซึ่งจะช่วยแก้ปัญหาและพัฒนาเพื่อให้คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีและพึ่งตนเองได้ในที่สุด

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) ได้กล่าวถึง ยุทธศาสตร์ที่สำคัญในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนไว้ ดังนี้ (โกวิทย์ พวงงาม, หน้า 236-255; สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2549)

1. พัฒนาคุณภาพคน

การพัฒนาคนให้มีคุณภาพรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง ให้ความสำคัญกับการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่เน้นการป้องกัน ปฏิรูปและกระบวนการเรียนรู้ ยกระดับฝีมือให้ได้มาตรฐาน สามารถคิดเป็น ทำเป็น มีคุณธรรม มีระเบียบวินัยและความรับผิดชอบ

2. การปรับโครงสร้างการพัฒนาชนบทและเมืองอย่างยั่งยืน

การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและพัฒนาเมืองน่าอยู่ ชุมชนน่าอยู่นั้นการพัฒนากระบวนการชุมชนเข้มแข็งให้เป็นรากฐานที่มั่นคงของสังคม การระดมพลังแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนที่ทุกฝ่ายมีส่วนร่วม มีการพัฒนาเมืองน่าอยู่และชุมชนน่าอยู่ โดยสร้างสภาวะแวดล้อมที่ดีเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต วิถีชีวิตของคนในเมืองและชุมชนให้เกิดความสงบ สะอาด สะดวกปลอดภัย และมีระเบียบวินัย รวมทั้งการสร้างความรู้ที่สอดคล้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 กักการเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) กำหนดแนวทางการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ด้วยการส่งเสริมการรวมตัวร่วมคิดร่วมทำและจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ก่อนที่จะเชื่อมต่อกับชุมชนสังคมภายนอก มีกระบวนการเรียนรู้ และการจัดการองค์ความรู้อย่างเป็นขั้นตอน มีเครือข่ายการเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกชุมชน เพื่อการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนผ่านกลยุทธ์ย่อย ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550)

การจัดการองค์ความรู้และระบบการเรียนรู้ของชุมชนอย่างครบวงจร รวบรวมและพัฒนาฐานข้อมูลชุมชนให้เป็นระบบและทันสมัย ทั้งข้อมูลครัวเรือน ข้อมูลศักยภาพชุมชนในประเด็นต่าง ๆ อาทิ ทูทางเศรษฐกิจ ทูทางทรัพยากรธรรมชาติ ทูภูมิปัญญาท้องถิ่นและปราชญ์ในชุมชน สามารถเข้าถึงได้สะดวกและนำไปใช้เป็นฐานในการจัด การทรัพยากรในชุมชนและกำหนดทางเลือกการพัฒนาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน

ฟื้นฟูความรู้พื้นฐานควบคู่ไปการวิจัยและพัฒนาสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและความหลากหลายของทุนในชุมชน โดยสนับสนุนบทบาทนักวิจัยท้องถิ่นร่วมกับสถาบันการศึกษาในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยมีการรวบรวมความรู้ต่าง ๆ อย่างเป็นระบบและเผยแพร่สู่คนในชุมชน

ส่งเสริมให้นักปราชญ์ แก่นนำผู้รู้ ถ่ายทอดความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่าน การเรียนรู้และการจัดการความรู้ในชุมชนสู่เด็กและเยาวชน

จัดให้มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ โดยนำข้อมูลชุมชนและองค์ความรู้จากภายนอกมาวิเคราะห์หาปัญหาและสาเหตุ ค้นหาทางออก เพื่อนำไปทดลองปฏิบัติจริง มีการศึกษาดูงานแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากเครือข่ายชุมชน ที่ประสบความสำเร็จ นำมาใช้ประโยชน์และประยุกต์ใช้ต่อยอด ขยายผลกับสิ่งที่ชุมชน มีอยู่ สนับสนุนเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ระหว่างชุมชนกับชุมชน ชุมชน กับสถาบันการศึกษา ชุมชนกับองค์กรหรือหน่วยงานต่าง ๆ ให้ความรู้ที่ได้เปิดเผย อย่างเป็นระบบและมีกระบวนการพัฒนาต่อยอดให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน ผู้การพึ่งตนเองและการพึ่งอาศัยการพึ่งกันและกัน

ตั้งแต่สังคมเปลี่ยนจากเกษตรกรรมมาสู่อุตสาหกรรม เปลี่ยนจากทำมาหากิน มาทำงานหาเงิน เปลี่ยนจากการพึ่งพาปัจจัยสี่จากธรรมชาติมาพึ่งพาตลาด จะเห็นรูปแบบ ดังกล่าวได้จาก การที่ชุมชนนำทรัพยากรธรรมชาติไปขาย ตัดไม้ทำลายป่า เก็บของป่า ล่าสัตว์ หรือแม้แต่การขายแรงงานเพื่อแลกกับเงินที่จะได้มา ซึ่งจริง ๆ แล้ว ชุมชนไม่ได้ จนทรัพยากร ไม่ได้เงินแรงงาน ไม่ได้เงินเงิน แต่เป็นการจนปัญญานั่นเอง เพราะฉะนั้น สิ่งที่ชาวชุมชน ต้องส่งเสริมกันให้มาก คือ การส่งเสริมให้เกิดปัญญา ส่งเสริมให้เกิด การเรียนรู้ ปรับการมองโลกความเป็นจริงแบบเดิม ๆ ให้เป็นการมองตามความเป็นจริง แบบใหม่ (เสรี พงศ์พิศ, 2547, หน้า 20-21)

การพัฒนา ก็มุ่งแก้ปัญหาความยากจน และเพิ่ม จีดีพี ไม่ได้มุ่งแก้ที่คน ที่ความคิด ของคนหรือของผู้บริหาร หรือแก้ที่ระบบ โครงสร้าง ซึ่งจะแก้ได้ก็ต่อเมื่อต้องคิดเป็นระบบ คิดแบบเชื่อมโยง มองทุกอย่างแบบเป็นองค์รวม คิดเป็นระบบ ทุกส่วนล้วนสัมพันธ์กัน อย่างแยกจากกันมิได้ เกิดอะไรกับส่วนหนึ่งก็กระทบถึงกันหมด (เสรี พงศ์พิศ, 2547, หน้า 13)

การรู้ว่าตนเองเป็นคนสองวัฒนธรรม ทั้งไทยและเทศ ทั้งท้องถิ่นและสากล มีสองกระบวนทัศน์ ที่ซ้อนกันอยู่ มีวิถีคิด วิถีปฏิบัติ วิถีให้คุณค่า และมีโลกทัศน์ ชีวิตทัศน์ สองแบบ จึงจำเป็นต้องรู้ที่มาของทั้งสองฐานและแยกแยะให้ออก ไม่เช่นนั้น จะเห็นว่า ของฝรั่งว่าเป็นสากล ดีกว่า ถูกกว่า เหมาะสมกว่าของท้องถิ่นของไทย การไม่รู้ในคุณค่า ของปัญญาพื้นบ้านไทยนั้น ชาวต่างชาติก็จะเอาไปจกลิขสิทธิ์ในนามของเขาก่อน ซึ่งการไม่เห็นคุณค่าของภูมิปัญญาไทยนี้ เปรียบเสมือน “การไม่รู้เขา ไม่รู้เรา รบร้อยครั้ง ก็แพ้อยู่ครั้ง” (เสรี พงศ์พิศ, 2547, หน้า 14)

การเสริมสร้างการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย จากกิจกรรมที่ไม่ใช่การเมืองไปสู่กิจกรรมทางการเมือง

การเสริมสร้างประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นในชุมชนนั้น ไม่ควรเริ่มต้นจากโครงสร้างทางการเมืองก่อน แต่ควรไปส่งเสริมให้ชุมชนทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ส่วนรวมร่วมกันก่อน เพราะการเมืองเป็นเรื่องที่ยังห่างไกลของชาวบ้านมาก แต่เรื่องใกล้ตัวที่สุดของพวกเขาก็คือ เรื่องการทำมาหาเลี้ยงชีพ ดังนั้น ถ้าจะส่งเสริมให้เกิดประชาธิปไตยในชุมชน ควรเริ่มจากการร่วมกันทำงานทางเศรษฐกิจและสังคมก่อน เมื่อสามารถรู้จักการทำงานร่วมกันได้แล้ว ก็จะทำให้ชุมชนตนเองเป็นชุมชนเข้มแข็ง สามารถพึ่งตนเองได้ และจึงจัดให้มีการเลือกตั้งหาผู้นำที่สามารถเป็นผู้แทน ในการรักษาสีทธิ และดูแลผลประโยชน์ของกลุ่มสำหรับกิจกรรมทางการเมืองที่เป็นทางการได้ต่อไป ซึ่งจะเห็นพัฒนาการของแต่ละชุมชนที่เรียกได้ว่าเป็นชุมชนตัวอย่างซึ่งเป็นต้นแบบประชาธิปไตยจำนวน 11 ชุมชน (ชุมชนต้นประชาธิปไตย) ดังนี้

ชุมชนบ้านดงจีเหล็ก อ. เมือง จ. ปราจีนบุรี

จากการลงพื้นที่สำรวจ องค์การบริหารส่วนตำบลดงจีเหล็ก พบว่า บ้านขอนแก่น ตั้งอยู่หมู่ที่ 10 ต. ดงจีเหล็ก อ. เมือง จ. ปราจีนบุรี เดิมเรียกว่า “บ้านขอนแก่น” ขึ้นอยู่กับ ต. ดงจีเหล็ก อ. เมือง พื้นที่แห่งนี้มีต้นจีเหล็กขึ้นอยู่มากชาวบ้านสมัยนั้น ก็เรียกชื่อบ้าน

ตามชื่อต้นไม้ คือ “บ้านดงจีเหล็ก”

บุญศรี จันทรชัย ประธานสภาองกรชุมชนตำบลดงจีเหล็ก (สัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 8 มกราคม 2555), บรรจง พรหมวิเศษ ประธานสภาองกรชุมชนตำบลดงจีเหล็ก (สัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 8 มกราคม 2555) และพลเอก ธวัชกร สวัสดิ์เกียรติ (สัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 13 มกราคม 2555) กล่าวว่า สิ่งที่ชาวชุมชนดงจีเหล็กภูมิใจ คือ ความร่วมมือกันของคนในชุมชนที่เปรียบเสมือนกับการร่วมกันปลูกต้นไม้ลงดิน ที่ทุกคนได้ช่วยกันใส่ปุ๋ย รดน้ำพรวนดิน ทุ่มเทความรักและความเอาใจใส่ จนได้ผลิตภัณฑ์ที่ออกดอกผล คนตำบลดงจีเหล็กเข้าใจถึงประโยชน์และคุณค่าของการจัดการตนเอง ทุกครั้งที่มีการพูดคุยกันไม่ว่าจะพบปะธรรมดาฉันท์เพื่อน หรือนัดประชุมสัจจร จะเห็นภาพการเข้าร่วมเวทีอย่างอุ้นหนาฝาคั่งและพร้อมเพรียง ทุกคนมาด้วยความตั้งใจ รับฟัง และพร้อมช่วยกัน คิดอ่านเพื่อชุมชน

ชาวบ้านมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มที่พึ่งพาอาศัยกันตามแนวเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง คือ (องค์การบริหารส่วนตำบลดงจีเหล็ก, 2554)

1) กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต มีสมาชิก 1,816 คน ก่อให้เกิดการออม การมีวินัย มีสัจจะ ทำให้มีเงินทุนหมุนเวียน สามารถบริหารเงินทุนให้เกิดรายได้เพิ่มขึ้น และได้เงินปันผลเฉลี่ยคืนสมาชิกทุกปี

2) กลุ่มศูนย์สาธิตการตลาด จะขายในสินค้าในราคายุติธรรม สมาชิกสามารถนำผลผลิตของตนเองมาฝากขายที่ศูนย์สาธิตการตลาดได้ การดำเนินงานของศูนย์สาธิตการตลาด จะเหมือนกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต

3) กองทุนประปาหมู่บ้าน ซึ่งเป็นการทำน้ำประปาโดยสูบน้ำบาดาลขึ้นมาเพื่อผลิตเป็นประปาหมู่บ้าน โดยมีกรรมการ 1 คน ดูแลการเปิด-ปิดน้ำ เพื่อให้เกิดความรับผิดชอบ ต่อหน้าที่ ถือเป็นกลยุทธิ์ของการจัดการประการหนึ่ง

4) กองทุนยาหมู่บ้าน

5) อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.)

6) กลุ่มปลูกไม้ดอกไม้ประดับ

7) สถาบันการเงินตำบลดงจีเหล็ก

8) กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลดงจีเหล็ก

9) กลุ่มเยาวชนอนุรักษ์พิทักษ์เขาชีปัด

10) สภากองค์กรชุมชน

จากการสัมภาษณ์ นายบุญศรี จันทร์ชัย นายกองค์การบริหารส่วนตำบลดงขี้เหล็ก กล่าวว่า “ชุมชนของเราเป็นชุมชนจัดการตนเอง ปัญหาของเรา เราต้องช่วยกันแก้ไข ไม่ใช่ไปขอให้คนอื่นทำให้และดงขี้เหล็กมีอาชีพที่มั่นคงได้ ส่วนหนึ่งเพราะเรามีกองทุนให้กู้ยืม เมื่อเป็นหนี้ก็ช่วยได้ ทำให้คนไม่ทิ้งที่อยู่ และการพูดคุยกันในเวที การประชุมทุกอาทิตย์ ก็ทำให้เกิดความรู้ที่จะไปต่อยอดเป็นอาชีพของตนเองได้”

ปี พ.ศ. 2524 ชุมชนดงขี้เหล็ก เกิดการรวมตัวกันจากปัญหาการกู้ยืมนอกระบบ ดอกเบี้ยสูงไม่มีเงินออม ของชาวชุมชน ผลผลิตราคาตกต่ำ มีหนี้สิน ทำให้เกิดกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตที่ส่งเสริมให้ออมเงิน และทำบัญชีครัวเรือน

ปี พ.ศ. 2537 จุดเปลี่ยนแนวคิดให้ดงขี้เหล็กเป็นตำบลจัดการตนเองเกิดขึ้น จากเหตุการณ์ไฟตงออกดอกตาย เกษตรกรได้รับความเสียหายทั้งตำบล นำไปสู่การแก้ไขปัญหาร่วมกันเป็นครั้งแรก เมื่อทุกคนในชุมชนช่วยกันแก้ปัญหา ก็เกิดพลังในการจัดการสามารถหลุดพ้นจากปัญหา นำไปสู่การสร้างประสบการณ์ให้คนในตำบลพึ่งตนเอง โดยไม่ต้องรอคอยความช่วยเหลือจากภายนอก

ปี พ.ศ. 2547 เกิดการจัดตั้งสถาบันการเงินชุมชนตำบล และการจัดทำแผนแม่บทชุมชนขึ้น โดยสถาบันการเงินชุมชน เป็นเครื่องมือที่ระดมทุนในชุมชนมาบริหารจัดการร่วมกันเพื่อให้สมาชิกกู้ยืมในการประกอบอาชีพ ซึ่งสามารถแก้ไขปัญหานี้นอกระบบ และสร้างวินัยการออมได้ ส่วนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันคิด สำรวจข้อมูล วิเคราะห์ปัญหา จึงเกิดแผนพัฒนาตำบลกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการแก้ปัญหามาหากิน และยกระดับคุณภาพชีวิตในระดับครัวเรือน

ปี พ.ศ. 2549 เกิดการจัดตั้งกองทุนเพื่อสวัสดิการชุมชน โดยบูรณาการทุนจากแหล่งต่าง ๆ มาจัดเป็นระบบสวัสดิการให้แก่สมาชิกและคนในชุมชน โดยถือเป็นหลักประกันชีวิตให้ตลอดชีพ

ปี พ.ศ. 2551 เกิดการจัดตั้งสภากองค์กรชุมชนตำบล เพื่อเชื่อมโยงองค์การชุมชนระดับตำบลในการสร้างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของกลุ่มองค์กรชุมชนในตำบล ผ่านการกำหนดยุทธศาสตร์ตำบล โดยมีสภากองค์กรชุมชนเป็นเครื่องมือสำคัญ

ปี พ.ศ. 2552 ชุมชนมีปัญหาเรื่องน้ำที่ไม่เพียงพอสำหรับการเกษตร จึงเกิดกระบวนการจัดการทรัพยากรน้ำขึ้นทั้งระบบ ตั้งแต่ต้นน้ำที่ไหลมาจากภูเขาจนถึงสุดปลายน้ำ โดยใช้กระบวนการวิจัยปัญหา และค้นหาทางแก้ไขร่วมกันทุกหมู่บ้าน ผ่านการจัดการน้ำโดยชุมชน

ปี พ.ศ. 2553 ชุมชนจัดให้มีการพัฒนาศักยภาพของแกนนำ โดยพัฒนาศักยภาพของแกนนำชุมชนรุ่นใหม่ ให้เกิดการทำงานที่สามารถหมุนเวียนผลัดเปลี่ยนกันได้ ทั้งยังส่งเสริมหลักการของประชาธิปไตยชุมชนที่เป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาชุมชน-ท้องถิ่นอีกด้วย

1. สถาบันการเงินตำบลคงขี้เหล็ก สถาบันการเงินตำบลคงขี้เหล็กนั้น

มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นทางเลือกของชาวชุมชนในการออม ทำให้เกิดระบบการบริหารเงินในชุมชนและการจัดการกองทุนต่าง ๆ อย่างเป็นเครือข่าย เปิดโอกาสให้คนทั่วไปเข้ามาเป็นสมาชิกสมทบ จนนำไปสู่ระบบสวัสดิการของชุมชน ซึ่งนอกจากจะเป็นการแก้ไขปัญหาหนี้นอกระบบของชุมชนแล้ว ยังเป็นหลักประกันความเชื่อมั่นของคนในชุมชนระยะยาวอีกด้วย โดยมีระบบบริหารจัดการสถาบันฯ ดังนี้ (องค์การบริหารส่วนตำบลคงขี้เหล็ก, 2554)

1) คณะกรรมการบริหาร 1 คณะ ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนจาก 14 หมู่บ้าน

2) คณะกรรมการประจำหน่วย มีหน้าที่รับเงินออม ซึ่งคณะกรรมการ 1 คนต่อสมาชิก 50 คน กระจายอยู่ในหมู่บ้านต่าง ๆ

3) กำหนดวันรับฝากเงินออม ไม่เกินวันที่ 10 ของทุกเดือน

ประธานกรรมการอำนวยการ สถาบันการเงินออมทรัพย์เพื่อการผลิต (บุญศรี จันทร์ชัย และอรรถรส จันทร์ชัย, สัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 8 มกราคม 2555) กล่าวถึง “แผนการออมสัจจะ” ว่า ใช้หลักการบริหารจัดการเช่นเดียวกันกับการบริหารสถาบันการเงินอื่น ๆ คือ ให้ชาวชุมชนมีวินัยตัวเอง ในการสะสมเงินออมอย่างสม่ำเสมอ ด้วยการใช้จ่ายของธรรมชาติเข้ามาเป็นกุศโลบาย เช่น ก่อนนอนหลังจากไหว้พระสวดมนต์แล้ว ให้หยอดเหรียญใส่กระปุกทุกครั้ง สิ้นเดือนเมื่อนำเงินมานับรวมของคนทั้งหมู่บ้าน จากเงินเหรียญเล็กๆ ก็จะกลายเป็นเงินก้อนใหญ่จำนวนหลายล้านบาท สร้างอาชีพ สร้างรายได้ สร้างทุนหมุนเวียนจำนวนมหาศาลให้แก่ชาวบ้านได้

จากหนึ่งหมู่บ้าน ขยายจนเต็มพื้นที่ทั้งตำบล เสริมศักยภาพความเข้มแข็งให้คนในตำบล ได้มีภูมิคุ้มกันด้านการเงิน โดยไม่ต้องหวังว่า เดือนต่อไปค่าใช้จ่ายจะชักหน้าไม่ถึงหลัง จนต้องไปกู้ยืมจากแหล่งภายนอก ผู้ที่เข้ามาเป็นสมาชิก จะต้องมาให้สัตย์ร่วมกันว่า จะออมสัจจะทุกเดือน เดือนละ 100-500 บาทก็แล้วแต่กำลังของแต่ละคน เพื่อให้คำสัตย์ เป็นจริง จะก็ให้สมาชิกแต่ละคนมีกระปุกออมสินไว้ติดกับหิ้งพระหรือหัวที่นอน เมื่อจะเข้านอนก็ต้องไหว้พระสวดมนต์แล้วก็หยอดกระปุกของตนเอง เมื่อทำเช่นนี้ ทุกวัน ก็เกิดความเคยชิน ใครไม่ทำเช่นนี้ก็เหมือนขาดอะไรไปสักอย่าง เมื่อชุมชน เกิดความสามัคคี มีธรรมะเป็นตัวยึดเหนี่ยวจิตใจ รักษาดีจะยิ่งกว่าทรัพย์สินเงินทอง ก็ทำให้ชุมชนน่าอยู่และปราศจากความยากจน รวมไปถึงปัญหาหนี้สินต่างๆ ซึ่งด้วย เหตุนี้เอง ทำให้ปัจจุบันกลุ่มออมทรัพย์ทั้ง 14 หมู่บ้านมีเงินสัจจะสะสมรวมแล้วกว่า 100 ล้านบาทแล้ว (องค์การบริหารส่วนตำบลคงขี้เหล็ก, 2554)

สถาบันการเงินออมทรัพย์เพื่อการผลิตกำลังจะเป็นศูนย์เครือข่ายของธนาคาร- ออมสิน ซึ่งการเข้าร่วมกับธนาคารออมสินจะช่วยพัฒนารูปแบบการจัดการให้มีรูปแบบ ที่เป็น โครงสร้างมากขึ้น และสามารถเข้าถึงแหล่งทุนได้มากขึ้น ทำให้กลุ่มออมทรัพย์ ของชุมชนมีความเข้มแข็งมั่นคงและเป็น โอกาสให้ธุรกิจของคนคงขี้เหล็กพัฒนาได้ มากขึ้นอีกหลายเท่าตัว

2. กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลคงขี้เหล็ก ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบล คงขี้เหล็ก (บรรจง พรหมวิเศษ, สัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 8 มกราคม 2555) กล่าวว่า แนวคิด ของกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลคงขี้เหล็ก จะเน้นเรื่องการพัฒนาคน ไม่ใช่เรื่อง ผลประโยชน์เป็นหลัก โดยมีหลักการว่า การออมจะเพื่อช่วยเหลือคนในชุมชนเป็นตัวตั้ง และจะใช้หลักการออมวันละบาท ซึ่งวางแนวปฏิบัติให้ชาวชุมชนนำเศษเงิน หรือ เหรียญบาท สะสมใส่กระปุก อย่างสม่ำเสมอ พอสิ้นเดือนก็ให้นำส่งที่กองทุนฯ หากชุมชนใช้การออมแบบกันเงินก้อนเดียว (โดยไม่ได้กระทำอย่างสม่ำเสมอ) อย่างนี้ ไม่ถือว่าออมวันละบาท

3. การจัดทรัพยากรน้ำ ปัญหาเรื่องน้ำไม่เพียงพอต่อการเกษตรส่งผลต่อ ทุกครัวเรือนในตำบลฯ จำเป็นที่กระบวนการจัดการทรัพยากรน้ำต้องเกิดขึ้นทั้งระบบ ตั้งแต่ต้นน้ำที่ไหลมาจากภูเขาจนถึงสุดปลายน้ำ โดยใช้กระบวนการวิจัยปัญหาและค้นหา

ทางแก้ไขร่วมกันทุกครัวเรือนทุกหมู่บ้าน ทั้งตำบล (1) ชุมชนมีการฟื้นฟูและดูแลป่าต้นน้ำบริเวณเขาชีปัด เพื่อให้มีพื้นที่ซับน้ำและชะลอการไหลบ่าของน้ำในฤดูฝน (เขาชีปัดก่อนหน้านี้มีคนบุกรุกเข้ามาตัดต้นไม้ไผ่ ชุกมันและเผาตอ ทำให้เกิดไฟป่าลุกลาม ในหน้าแล้งทุกปีเขาชีปัดจะกลายเป็นเขาหัวโล้น นอกจากนี้ ยังมีนายทุนมาปักหมุดซื้อที่รอบภูเขาอย่างเงียบ ๆ ผู้ใหญ่บ้านสมัยนั้นเห็นว่า หากปล่อยไว้แบบนี้ชุมชนต้องเสียดูเขาชีปัดไปแน่ เขาจึงหาวิธีปลูกจิตสำนึกให้ชาวชุมชนเห็นว่า เขาชีปัดเป็นสมบัติของชุมชน โดยปั้นพระพุทธรูปไว้ เพื่อให้ชาวบ้านขึ้นเขามาสักการะ เมื่อเวลาผ่านไป มีคนขึ้นเขามากขึ้น เขาชีปัดเริ่มเป็นที่รู้จัก ชาวบ้านก็เกิดความรักและความหวงแหน ปัจจุบัน เขาชีปัด มีสำนักสงฆ์ เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และเป็นแหล่งเรียนรู้ของเยาวชนดงชีเหล็กรุ่นใหม่) (2) ให้มีการเก็บข้อมูลการใช้ น้ำของชุมชน และสำรวจปริมาณการใช้น้ำในรอบปี ซึ่งจะทำให้ชุมชนทราบว่า มีปริมาณน้ำอยู่มากน้อยเพียงใด และเพียงพอที่จะใช้อุปโภคบริโภคภายในชุมชนหรือไม่ อันจะนำไปสู่ (3) การวางแผนจัดการเพิ่มปริมาณน้ำในตำบลด้วยวิธีการที่เหมาะสมนอกจากการตรวจเช็คปริมาณน้ำให้มีใช้เพียงพอแล้ว (4) ยังต้องทำให้น้ำมีคุณภาพดีด้วย ซึ่งการทำเกษตรอินทรีย์ คือการฟื้นฟูคุณภาพน้ำโดยตรงและทำให้คนในชุมชนมีสุขภาพดีขึ้น ดังนั้น เป้าหมายในอนาคต คือ การทำเกษตรอินทรีย์เต็มพื้นที่ (องค์การบริหารส่วนตำบลดงชีเหล็ก, 2554)

4. การจัดตั้งสภาองค์กรชุมชน ตำบลดงชีเหล็กมีกลุ่มองค์กรต่าง ๆ รวมทั้งสิ้น 37 องค์กรใน 9 หมู่บ้าน อาทิ กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มเกษตรกร กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มอพพร. เป็นต้น ซึ่งแต่ละกลุ่มมีความคิดกันว่า จะทำอย่างไรให้การรวมตัวกันของกลุ่มมีพลัง และมีที่ยืนในระดับจังหวัดมากขึ้น

ปี พ.ศ. 2551 พระราชบัญญัติการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนออกมา สอดคล้องกับความต้องการจัดการระบบกลุ่มองค์กรของชุมชน จึงถือโอกาสนี้ จัดเวทีทำความเข้าใจกับองค์กร รวมทั้งผู้นำชุมชน และจัดตั้งตามโครงสร้างของสภาองค์กรชุมชนร่วมกันได้ 9 หมู่ แต่ละหมู่มีตัวแทน 4 คน เข้ามาประชุมและออกข้อบังคับต่าง ๆ ในสภามีประธาน รองประธาน ทำให้องค์กรชุมชนได้รับการจัดการอย่างเป็นระบบระเบียบมากขึ้น ผลลัพธ์ก็คือ การขับเคลื่อนแผนงานต่าง ๆ เป็นไปได้ง่ายขึ้น สภาองค์กรชุมชนได้เข้า

มามีบทบาทในการจัดเวทีเพื่อรวมคน ใช้ความเป็นสภาฯ ในการเชื่อมประสานงานกับ ภาวศีกายนอก (องค์การบริหารส่วนตำบลคงจี้เหล็ก, 2554)

5. ความสัมพันธ์ภายในองค์กรชุมชน การจัดการตนเองของคนตำบลคงจี้เหล็ก ดำเนินต่อเนื่องยาวนานกว่า 25 ปี และได้รับการจัดระบบองค์กรต่าง ๆ ด้วยสภาองค์กร-ชุมชน สภาองค์กรชุมชนใช้สภาฯ เป็นเครื่องมือในการประสาน เชื่อมโยง ความช่วยเหลือต่าง ๆ ได้ เพราะสภาฯ เป็นเหมือนหน่วยงานของคนในชุมชนที่มีการรับรอง และได้รับการยอมรับจากภายนอก (องค์การบริหารส่วนตำบลคงจี้เหล็ก, 2554)

6. องค์กรภาวศีกายนอก หากชุมชนมีปัญหาแก้ไขภายในกันเองไม่ได้จริง ๆ ก็จำเป็นต้องขอความช่วยเหลือจากภาวศีกายนอก เช่น วิทยากรผู้ให้ความรู้ เมื่อมีคนมาชี้ช่องทาง ชุมชนก็นำไปทำปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาให้ได้เห็นผล หากแก้ไขปัญหาได้อย่างบรรลุวัตถุประสงค์ ภาวศีกายนอกก็จะให้ความร่วมมืออย่างสม่ำเสมอต่อไป ทำให้ตำบลคงจี้เหล็ก กลายเป็นตำบลที่ประสบความสำเร็จ ที่ภาวศีกายนอกอยากจะเข้ามา ร่วมงานด้วย ไม่ว่าจะเป็นภาวศีกายภาครัฐ ภาคเอกชน ขบวนการองค์กรชุมชน รวมถึง ภาคประชาสังคม ทำให้เกิดเป็นพลังทวีคูณในการพัฒนาจังหวัดปราจีนบุรี

โดยสรุป อนาคตของชุมชนคงจี้เหล็กกำลังมุ่งสู่ตำบลศูนย์การเรียนรู้อย่างเต็มขั้น โดยจะเป็นตำบลที่เรียนรู้และจัดการตนเอง การที่ชาวชุมชนพึ่งตนเองได้นั้น จะทำให้ ชาวชุมชนเองได้รับความสุข จากการที่ชุมชนคงจี้เหล็กได้รับการยกย่องเป็นแหล่งเรียนรู้ ของการจัดการตนเอง ถือเป็น โอกาสที่น่าภูมิใจในการเผยแพร่ความสำเร็จให้พื้นที่อื่น ๆ ได้ทำตาม ชาวชุมชนถือว่า การให้วิทยาทานเป็นการตอบแทนคุณแผ่นดินเกิดของพวกเขา และถือเป็นการสร้างคุณค่าและศักดิ์ศรีให้กับคนในชุมชนอย่างแท้จริง ซึ่งความสำเร็จ ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ คนตำบลคงจี้เหล็ก ต่างชื่นชมที่ผู้นำชุมชน ในความกล้าหาญ และ ความมีศักยภาพ โดยไม่มีเงินมาเป็นเครื่องตัดสินใจ จึงถือได้ว่าตำบลคงจี้เหล็กนี้ กำลังมุ่งสู่ความเป็นตำบลประชาธิปไตยสีขาว เพราะอนาคตของตำบลจะพัฒนา ไปข้างหน้าในทิศทางใด ขึ้นอยู่กับการตัดสินใจเลือกผู้นำของชาวชุมชนทุกคน

ชุมชนไม้เรียง จ. นครศรีธรรมราช

ชุมชนไม้เรียง จ. นครศรีธรรมราช ยกตัวอย่างได้ ดังนี้

1. ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียง ต.ไม้เรียง อ. ฉวาง จ. นครศรีธรรมราช ได้รับการยกย่องว่า เป็นตำบลที่พัฒนาแบบพึ่งพาตนเองมานานแล้ว โดยมีผู้นำอย่าง ลุงประยงค์ ธรรงค์ และคนในชุมชนที่ช่วยกันสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ จนกระทั่งพัฒนาเศรษฐกิจสังคมของตนเองขึ้นมาทีละเล็กทีละน้อย เกิดแบบแผนของการพัฒนา กลายเป็นตัวแบบของการพัฒนาชุมชน ซึ่งมูลนิธิรางวัลรามอน แมกไซไซ สาขาผู้นำชุมชนเมื่อปี พ.ศ. 2547 ให้การยอมรับและนำไปเผยแพร่ผ่านสื่อ ซี เอ็น เอ็น ทั่วโลก ยกย่องว่าเป็นชุมชนต้นแบบการแก้ปัญหาความยากจนด้วยทุนทางปัญญาและการจัดการที่เป็นระบบ ไม้เรียงเติบโตด้วยการเรียนรู้และอยู่อย่างมั่นคงได้เพราะฐานความรู้ และต่อยอดว่าถ้าชุมชนเกิดการเรียนรู้ ชุมชนจะเข้มแข็ง (สภาชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2553)

ชุมชนไม้เรียงมีความโดดเด่นในระบบการเรียนรู้และการจัดการเศรษฐกิจท้องถิ่น การผลิต การบริโภคที่สร้างหลักประกันความมั่นคงให้ครอบครัวและชุมชน แม้ว่าชาวบ้านส่วนใหญ่จะปลูกยางพารา แต่ชีวิตพวกเขาไม่ได้พึ่งแต่ยางพาราเพียงอย่างเดียว พวกเขามีการกระจายความเสี่ยงไว้ที่พืชหลายชนิด ทำให้เกิดความมั่นใจได้ว่าถ้าวันหนึ่งราคายางพาราดกต่ำ เขาก็ยังมีพืชที่ให้ดอกผลชนิดอื่น ๆ อีก ดังนั้น พวกเขาจะไม่อดตายหรือล้มละลายอย่างแน่นอน มีเหตุการณ์สำคัญเมื่อชุมชนไม้เรียงเกือบจะกลายเป็นชุมชนล่มสลาย จากวาตภัยครั้งใหญ่ คือ แหลมตะลุมพุก เมื่อปี พ.ศ. 2505 ทำให้สวนยาง และทรัพย์สินทุกอย่างพังพินาศ หรือการค้นพบแร่ที่ “เขาศูนย์” ทำให้ชุมชนไม้เรียงกลายเป็น แคนสนธยา ที่ผู้คนจากทั่วประเทศหลั่งไหลไปเพื่อขุดแร่ แต่เมื่อทางราชการปิดเขาศูนย์ ชุมชนไม้เรียง จึงเริ่มต้นรูปแบบของชุมชนใหม่ จากแคนสนธยา กลายเป็นแคนมหัศจรรย์แห่งการเรียนรู้ และชุมชนต้นแบบของการพัฒนาด้วยพลังปัญญา ด้วยแบบแผนการจัดการตนเองที่โด่งดังไปทั่วประเทศรวมถึงในต่างประเทศด้วย (สภาชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2553)

ชุมชนไม้เรียง คือ ต้นแบบการเรียนรู้ การพัฒนาตนเองบนฐานข้อมูลความรู้ ตั้งแต่การเรียนรู้การทำโรงงานยางอบแผ่น นำมาสู่การระดมหุ้นเพื่อทำโรงงานยางอบแผ่น ได้เงินจำนวน 1 ล้านบาท และลงมือทำทุกอย่างด้วยตนเอง จนพัฒนาไปสู่การทำแผน

แม่บททางพาราไทย กลายเป็นทางออกสำคัญสำหรับปัญหาทางพาราระดับชาติ ระดับโลก ซึ่งทั้งหมดเป็นการเรียนรู้ของชุมชนไม่เรียงเองทั้งสิ้น (เสรี พงศ์พิศ, 2547, หน้า 103-104)

ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียง ได้สั่งสมประสบการณ์ และกระบวนการเรียนรู้ในการบริหารจัดการชุมชนมาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538 จนถึงปัจจุบัน ได้มีกระบวนการพัฒนาจนเกิดเป็นองค์กรชุมชนในรูปของ “สภาผู้นำชุมชน”

กระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนทุกชั้นตอน สามารถแก้ปัญหาของชุมชนได้ ทำให้ชุมชนมีพลัง นำไปสู่ความเข้มแข็งพึ่งตนเองได้ ใช้หลักการพึ่งตนเองตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ชุมชนและเครือข่ายมีความพร้อมในการพัฒนาสินค้าและบริการ เพื่อสร้างรายได้เสริม มีการพัฒนาสินค้าและบริการให้ได้มาตรฐาน และเพื่อสร้างรายได้หลักและสร้างสวัสดิการแก่สมาชิกอีกทางหนึ่งด้วย

ในส่วนที่ชุมชนมีการพึ่งตนเองตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง จะเห็นได้จากการพัฒนาความเป็นอยู่ของประชาชนให้อยู่ในระดับการกินคืออยู่ดี ปรับแนวคิดและทัศนคติในการดำรงชีวิตให้มีความพอเพียง ไม่หวังความร่ำรวยด้วยความเสี่ยง และลุ่มหลงในวัฒนธรรมที่ไม่เหมาะสม การส่งเสริมอาชีพให้ครบวงจร การสร้างมูลค่าเพิ่มในผลผลิต การตลาด การส่งเสริมการรวมกลุ่ม องค์กรกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน ให้มีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายในการทำงาน ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและดำเนินงานมาอย่างต่อเนื่อง มีศูนย์เรียนรู้โดยให้ความรู้แก่ชุมชนและบุคคลผู้สนใจทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานภาครัฐหรือภาคเอกชนทั้งภายในและภายนอกชุมชน เช่น การสาธิตเพาะเห็ดหูหนู เห็ดฮังการีและเห็ดนางฟ้า การสาธิตผลิตแชมพูสระผม ครีมอาบน้ำ น้ำยาล้างจาน น้ำยาซักผ้า และการผลิตน้ำหมักชีวภาพ (ประยงค์ ธรรมรงค์, 2546)

การแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจของชุมชนในลักษณะที่เป็นการแก้ปัญหาทั้งระบบ ทำให้เกิดความยั่งยืนในการพัฒนา คือ จะต้องดำเนินการไปพร้อม ๆ กับการสร้างวินัยในการออม การสร้างคุณธรรมจริยธรรม การใช้กระบวนการเรียนรู้เพื่อค้นหาสาเหตุของปัญหา การหาทางออกของปัญหา โดยการกำหนดทิศทางของการพัฒนาผ่านแผนงาน กิจกรรม และโครงการ เพื่อนำไปสู่การจัดทำ “แผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง” โดยการมีส่วนร่วมจากชุมชน ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียง สามารถพัฒนาศักยภาพ

ขององค์กรและบุคลากรให้มีขีดความสามารถแก้ปัญหาในด้านต่าง ๆ ดังนี้ (ประยงค์
รณรงค์, 2546)

ด้านเศรษฐกิจของชุมชน เกิดการพัฒนาการเรียนรู้จากการปฏิบัติงานหรือ
การทำกิจกรรมจริง ทำให้คนในชุมชนเกิดความรู้ใหม่ ๆ เพิ่มขึ้น จากการเรียนรู้ของผู้นำ
ชุมชนโดยใช้กระบวนการการจัดทำแผนแม่บทชุมชน แผนที่ 1 (ปี พ.ศ. 2540-254) และ
แผนที่ 2 (ปี พ.ศ. 2546-2549) ทำให้เกิดการรวมตัวกันจัดตั้งเป็นองค์กรทั้งหมด 11
องค์กร คือ (1) กลุ่มเกษตรกรทำสวนไม้เรียง (2) กลุ่มปลูกพืชผักปลอดสารพิษ
(3) กลุ่มเพาะเลี้ยงปลาน้ำจืด (4) กลุ่มเพาะเลี้ยงไก่พื้นเมือง (5) กลุ่มเพาะเลี้ยงเห็ดคั่วย
ฉี่เลื้อย (6) กลุ่มแปรรูปข้าว (7) กลุ่มผลิตอาหารสัตว์ (8) กลุ่มแพทย์แผนไทยและ-
สมุนไพรเพื่อสุขภาพ (9) กลุ่มผู้สูงอายุ (10) กลุ่มเยาวชน และ (11) กลุ่มไม้ผลเทศบาล
ตำบลไม้เรียง ทุกกลุ่มได้กำหนดแผนงานเป็นของตนเองโดยสร้างความสัมพันธ์
เชื่อมโยงกับกลุ่มอื่น ๆ ในแต่ละหมู่บ้านเป็นเครือข่ายกัน พร้อมทั้งจะใช้ข้อมูล
ประสบการณ์จากการเรียนรู้มาพัฒนากิจการเข้าสู่ธุรกิจอุตสาหกรรมชุมชน ซึ่งเน้น
การผลิตเพื่อสนองความต้องการของชุมชนเป็นหลัก

ด้านสังคม วัฒนธรรม และจิตใจนั้น การรวมตัวกันทำกิจกรรมของชุมชน
สามารถพัฒนาองค์กรชุมชนให้เข้มแข็งเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้รอบด้าน มุ่งส่งเสริม
ให้ประชาชนทุกกลุ่มในชุมชนมีความรู้เท่าเทียมกันตามความเปลี่ยนแปลงของโลก จัดให้มี
เวทีการพบปะพูดคุยในชุมชนเพื่อถ่ายทอดประสบการณ์ด้านต่าง ๆ หรือสอดแทรกผ่าน
กิจกรรมวัฒนธรรมประเพณีให้สามารถนำไปใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสมใน
การดำรงชีวิต

ด้านนิเวศวิทยา ทางศูนย์ฯ ได้พัฒนาผลิตภัณฑ์จากฐานทรัพยากรที่เป็นผลผลิต
ของชุมชน เป็นผลผลิตที่ปลอดภัยจากสารพิษ พร้อมทั้งจะนำมาพัฒนาให้เป็นผลิตภัณฑ์
บริโภคในชุมชน ที่เหลือจึงจัดจำหน่ายไปนอกชุมชน ชุมชนมีการกำหนดกฎเกณฑ์
การอนุรักษ์ดูแลรักษาฟื้นฟูตลอดจนการใช้ประโยชน์อย่างถูกต้อง

ด้านเทคโนโลยี มีการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการผลิต เป็นเทคโนโลยี
ที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ มีลักษณะเหมาะสมในสภาพชุมชน

ด้านการเมือง ชุมชนสามารถสร้างอำนาจต่อรองในการใช้ทรัพยากร จากภาครัฐและภาคธุรกิจได้ สมาชิกมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน มีบทบาทในการเข้าไปบริหารงานในองค์กรท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพเป็นที่ยอมรับ ของชุมชน

2. กลุ่มเกษตรกรทำสวนไม้เรียง ต. ไม้เรียง อ. ฉวาง กลุ่มเกษตรกรทำสวน ไม้เรียง มีบทบาททำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่ความเข้มแข็งพึ่งตนเองของชุมชน การดำเนินงานของกลุ่มฯ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชุมชนในทิศทางที่ดีขึ้น เด่นชัด อย่างเป็นรูปธรรม การพัฒนาชุมชนที่มีการพึ่งตนเองตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของกลุ่มคนเล็ก ๆ กลุ่มหนึ่ง ได้ร่วมกันพัฒนาอาชีพหลักที่มีอยู่ คือ สวนยางพารา ให้เป็นที่พึ่งให้ได้ สมาชิกช่วยกันลงทุนร่วมหุ้น ก่อสร้าง โรงรมยางเป็นของกลุ่มเอง ได้สำเร็จ และมีการบริหารจัดการกิจการอย่างมีประสิทธิภาพ การรวมตัวใน กลุ่มเกษตรกรทำสวนยางพารา ทำให้สามารถบริหารจัดการอุตสาหกรรมแปรรูป การผลิตยางอบแห้งซึ่งเป็นที่ต้องการของตลาด ถือเป็นผลิตภัณฑ์ที่เป็นการจัดการ ตามความต้องการของชุมชน โดยชุมชนอย่างแท้จริง (ประยงค์ รัตนรงค์ และขจร ทิพาพงศ์, 2542)

ชุมชนและเครือข่ายมีการพัฒนาสินค้าและบริการให้ได้มาตรฐาน เพื่อสร้างรายได้หลักและรายได้เสริมให้แก่สมาชิก มีการสร้างแหล่งเงินฝากและเงินกู้ เพื่อสนองความต้องการเงินทุนของชาวบ้านในการประกอบอาชีพ เพื่อสร้างสวัสดิการ แก่สมาชิก และเพื่อให้สมาชิกสามารถกู้ยืมเงินได้เมื่อมีความจำเป็น อีกทั้งมีเงินปันผล ให้กับสมาชิก 10 เปอร์เซ็นต์ ตามจำนวนที่สมาชิกถือหุ้น

ในการพัฒนาชุมชน ของกลุ่มเกษตรกรทำสวนไม้เรียง ส่งผลให้ชุมชน สามารถพัฒนาศักยภาพขององค์กรให้มีขีดความสามารถ เพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ ดังนี้ (ประยงค์ รัตนรงค์ และขจร ทิพาพงศ์, 2542)

ด้านเศรษฐกิจ สามารถแก้ปัญหาในเรื่องเงินทุนเพื่อการประกอบอาชีพให้แก่ สมาชิกในชุมชนได้ เป็นแหล่งเงินฝากและเงินกู้ในชุมชนของตนเอง เพื่อให้สมาชิกสามารถ กู้ยืมเงินได้เมื่อมีความจำเป็น เพื่อสนองต่อความต้องการเงินทุนของชาวบ้าน ในการประกอบอาชีพ มีเงินปันผลให้กับสมาชิก 10 เปอร์เซ็นต์ ตามจำนวนที่สมาชิก

ถือหุ้น สร้างรายได้ให้กับสมาชิกในชุมชน เป็นตลอดรองรับสินค้าจากตัวเรือน เป็นอีกช่องทางหนึ่ง ที่สร้างรายได้เสริมให้กับสมาชิกในชุมชน กิจกรรมของกลุ่มฯ คือ การแปรรูปเป็นยางแผ่นรมควันชั้น 3 รับซื้อข้าวสารนางรอง ขายให้กับสมาชิก เพื่อรับประทานในครัวเรือนได้ในราคาถูกและเป็นสินค้าที่มีคุณภาพ เป็นแหล่งสวัสดิการสำหรับสมาชิกและชุมชน โดยคืนเงินปันผลให้กับสมาชิก 10 เปอร์เซ็นต์ ตามจำนวนที่สมาชิกถือหุ้น และจ่ายเงินเฉลี่ยคืนกิโลกรัมละ 70 สตางค์

ด้านสังคม วัฒนธรรม และจิตใจนั้น การรวมตัวกันทำกิจกรรมของชุมชน สามารถพัฒนาองค์กรชุมชนให้เข้มแข็ง ส่งเสริมให้เกิดการรวมตัวในกลุ่มเกษตรกร ทำสวนยางพารา มีความสามารถบริหารจัดการด้านธุรกิจการตลาด ด้านอุตสาหกรรม แปรรูปการผลิตยางอบแห้งซึ่งเป็นที่ต้องการของตลาด เป็นผลิตภัณฑ์ที่เป็นการจัดการ โดยชุมชนอย่างแท้จริงตามความต้องการของชุมชน

ด้านเทคโนโลยี มีการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการผลิตสามารถควบคุมได้ เป็นเทคโนโลยีที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ มีลักษณะเหมาะสมในสภาพชุมชน โดยการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้เป็นพืชเศรษฐกิจ ซึ่งทำรายได้ให้กับคนในชุมชน นั่นก็คือ ยางพารา สมาชิกจะรวบรวมน้ำยางเพื่อให้ได้น้ำยางนำมาแปรรูปเป็นยางแผ่นรมควันชั้น 3 ซึ่งเป็นที่ต้องการของตลาดในปัจจุบัน

ด้านการเมือง โดยสมาชิกระดับผู้นำแกนนำเป็นบุคคลที่เคลื่อนไหวอย่างจริงจัง เมื่อเกิดปัญหาภาวะยางแผ่นราคาตกต่ำ ชุมชนสามารถสร้างอำนาจต่อรอง ในการใช้ทรัพยากรจากภาครัฐและภายนอกได้ โดยศึกษาเรียนรู้กลไกตลาดและต่อรองกับภาคธุรกิจ ทำให้ขายได้ราคาดี และราคาที่เป็นธรรม สมาชิกไม่ถูกเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง ไม่ว่าจะเรื่องตาชั่ง เปอร์เซ็นต์ยาง เพราะทางกลุ่มฯ สามารถนำผลิตภัณฑ์ไปขายกับทางบริษัทที่รับซื้อยางได้โดยตรง ซึ่งสามารถต่อรองราคาได้โดยไม่ต้องผ่านพ่อค้าคนกลาง คือ บริษัท แอล ที การยาง จำกัด และสำนักงานตลาดกลางยางพารา ซึ่งตั้งอยู่ที่ ต. จันดี จ. นครศรีธรรมราช

ปัญหาอุปสรรค ในการพัฒนาชุมชนของกลุ่มเกษตรกรทำสวนไม้เรียง ส่วนใหญ่เป็นปัญหาเรื่องพื้นที่เพาะปลูกและรูปแบบการเกษตรที่ไม่มีความหลากหลายของผลผลิต มีการพึ่งพายางพาราเพียงชนิดเดียว กลุ่มยังประสบปัญหาราคาผลผลิตตกต่ำ

เนื่องจากราคายางพคผันขึ้นลงตามราคาน้ำมัน และการผลิตของกลุ่มฯ ยังพึ่งปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดศัตรูพืชที่ต้องนำเข้าจากต่างประเทศ

3. กลุ่มแพทย์แผนไทยและสมุนไพรเพื่อสุขภาพ กลุ่มแพทย์แผนไทยและสมุนไพรเพื่อสุขภาพ มีการพึ่งตนเองตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง สมาชิกมีอาชีพเสริม สามารถเพิ่มรายได้และลดรายจ่ายในครัวเรือนมีเงินทุนหมุนเวียนในครัวเรือน บริการ นวดแผนไทยให้คนในชุมชน ไม่ได้หวังผลกำไรเป็นค่าตอบแทนเพียงอย่างเดียว แต่การที่ผู้รับบริการ ได้รับความผ่อนคลาย หายเหนื่อยจากการตรากตรำทำงานหนัก เป็นอีกวัตถุประสงค์ที่ทางกลุ่มต้องการอีกด้วย

ในการพัฒนาชุมชนของกลุ่มแพทย์แผนไทยและสมุนไพรเพื่อสุขภาพ ส่งผลให้ชุมชนสามารถพัฒนาศักยภาพขององค์กรให้มีขีดความสามารถ เพื่อแก้ปัญหา ด้านเศรษฐกิจในการสร้างรายได้ให้กับสมาชิกจากการมีอาชีพเสริมช่วยเพิ่มรายได้ การรวมตัวกันทำกิจกรรมของชุมชนกลุ่มแพทย์แผนไทย มีการระดมทรัพยากร เพื่อทำกิจกรรมร่วมกัน สมาชิกได้วางระบบการจัดการทุนของชุมชน ในด้านทุนความรู้ ภูมิปัญญาของชุมชน ช่วยรักษาและสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นแก่ลูกหลาน ในเรื่อง การนวดแผนไทย การปลูกพืชสมุนไพร การแปรรูปสมุนไพร และการฝึกอบรมแพทย์แผน ไทย การมีส่วนร่วมของสมาชิกในกิจกรรมของชุมชน ทำให้คนในชุมชนเกิดความสามัคคี จะเห็นได้จากสมาชิกที่มาให้บริการต้องมีความเสียสละ ทั้งกำลังกาย และ กำลังทรัพย์ โดยการผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันมาให้บริการ (ชญา หัสคินทร์, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 24 กุมภาพันธ์ 2555)

ปัญหาอุปสรรค ในการพัฒนาชุมชนของกลุ่มแพทย์แผนไทยและสมุนไพรเพื่อสุขภาพ ทางกลุ่มฯ ดำเนินกิจกรรมเป็นไปตามวัตถุประสงค์ คือ เพื่อเป็นสถานที่ ผ่อนคลายให้กับคนในชุมชน ดังนั้น ผลตอบแทนที่ได้จึงไม่สามารถวัดเป็นตัวเลขได้ ค่าตอบแทนสำหรับหมอนที่ผลัดกันมาดูแลคนไข้มีจำนวนไม่มาก ดังนั้น จึงถือได้ว่าหมอน ที่มาดูแลคนไข้ เป็นผู้ที่มีความเสียสละเพื่อชุมชนและส่วนรวมโดยไม่หวังผลตอบแทน เป็นสำคัญ ดังนั้นผลตอบแทนที่ได้สามารถวัดได้จากความพึงพอใจของคนในชุมชน

โดยสรุป จากเวทีการเรียนรู้ที่ศูนย์การเรียนรู้ที่ชุมชนไม่เรียงจัดตั้งขึ้น ต้องการให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในการศึกษาและแก้ปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน และเพื่อ

ให้เกิดการบริหารงานตามโครงการต่าง ๆ ได้มีประสิทธิภาพและคล่องตัวมากยิ่งขึ้น
ชุมชนไม้เรียง ได้จัดตั้ง “สภาผู้นำชุมชนไม้เรียง” ขึ้น เพื่อใช้เป็นแหล่งแลกเปลี่ยนเรียนรู้
ประสบการณ์ผู้รู้ในท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้านจากสาขาต่าง ๆ ก็มารวมกันสร้างประโยชน์
ในการแก้ปัญหาให้กับชุมชนซึ่งสอดคล้องกับวิธีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนนั่นเอง

บ้านหนองกลางดง จ. ประจวบคีรีขันธ์

หมู่บ้านหนองกลางดง ต. ศีลาลัย อ. สามร้อยยอด จ. ประจวบคีรีขันธ์
ประกอบด้วยผู้คนที่มาจากหลายจังหวัดเพื่อมาบุกเบิกพื้นที่ทำมาหากินใหม่ ไร่ทั้งหมด
เต็มไปด้วยสับปะรด ซึ่งปลูกกันมาหลายสิบปี

การถูกกำหนดให้สับปะรดเป็นพืชเชิงเดี่ยวต่อเนื่องมากกว่า 30 ปี มีผลให้เกิด
การทำลายดิน ต้องพึ่งปุ๋ยเคมีจากตลาด ขณะเดียวกันชาวบ้านต้องจำยอมขายสับปะรด
ให้โรงงานราคาต่ำกว่าทุน ปัญหาในชุมชนเกิดขึ้นมากมาย ขโมยมีทั่วไป ผู้ใหญ่บ้าน
ต้องรับแจ้งเรื่องขโมยเป็นรายวัน มีบ่อนพนันกลางหมู่บ้าน มีแหล่งขายยาเสพติด ทุนนิยม
รุกรานทุนทางสังคม กลายเป็นหมู่บ้านแห่งหนี้สิน จนเกือบเป็นชุมชนล่มสลาย

หนองกลางดง เป็นชุมชนที่ทำแผนแม่บทชุมชนอย่างต่อเนื่อง หนองกลางดง
เป็นหมู่บ้านเดียว (ที่ไม่ใช่ตำบล) ที่ทำแผนแม่บทชุมชน โดยมีผู้ใหญ่โชคชัย ลิมประดิษฐ์
เป็นผู้นำคนสำคัญในกระบวนการเรียนรู้และการพัฒนา ผู้ใหญ่โชคชัย ลิมประดิษฐ์
ได้เรียนรู้และได้รับอิทธิพลจากลุงประยงค์ วรรณรงค์ และผู้นำชุมชนไม้เรียง เพื่อเป็น
แรงบันดาลใจ (สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้ท้องถิ่น (สคท.), 2547)

ช่วงแรก ชาวบ้านหนองดงส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางด้านเกษตรเป็นหลัก
เช่น การทำไร่สับปะรด ปลูกพืชล้มลุกที่ได้ผลผลิตเร็ว เช่น พืชทอง กัญชงหอม ผลผลิต
ที่ได้ก็นำไปขายที่ตลาดอำเภอปราณบุรี เป็นเศรษฐกิจชุมชนที่ส่วนหนึ่งต้องพึ่งพิงสังคม
ภายนอก

สภาพสังคมชุมชนบ้านหนองกลางดง เป็นชุมชนที่มีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ
มีการพึ่งพาช่วยเหลือกันภายในชุมชน ความสัมพันธ์ภายในกลุ่มค่อนข้างเหนียวแน่น
มีการเชื่อฟังผู้อาวุโสและผู้นำชุมชน มีวัดถ้ำดาวราย เป็นศูนย์รวมทางจิตใจของชุมชน

ปี พ.ศ. 2528 หลังจากมีระบบชลประทานเข้ามา ทำให้เศรษฐกิจชุมชนหนองกลางดง มีสภาพดีขึ้น มีปริมาณน้ำเพียงพอสำหรับเพาะปลูก สามารถปรับพื้นที่บางส่วนที่เป็นพื้นที่ที่ราบต่ำให้เป็นพื้นที่นาเพื่อผลิตข้าวให้เพียงพอสำหรับเลี้ยงชุมชน

หลังจากมีการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ซึ่งมุ่งส่งเสริมการผลิตเพื่อส่งออก โดยเฉพาะพืชหลัก ๆ ได้แก่ อ้อย และสับปะรด ทำให้เกิดการเร่งผลผลิตด้วยการใช้ยาปราบศัตรูพืชและปุ๋ยเคมีอย่างเข้มข้น ทำให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น ชาวบ้านเริ่มเป็นหนี้ในระบบและนอกระบบ

ปี พ.ศ. 2530 เกิดวิกฤติซึ่งเป็นจุดหักเหที่สำคัญในการพัฒนาชุมชน คือ ชุมชนเริ่มมีปัญหาภายในชุมชนที่เห็นชัดหลายปัญหา ทำให้ชุมชนอ่อนแอพึ่งตนเองไม่ได้ ปัญหาสำคัญได้แก่ ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาสุขภาพจิต ปัญหาการพนัน ปัญหาลักขโมย ปัญหาความขัดแย้งภายในชุมชน ชาวบ้านไม่ศรัทธาในตัวผู้นำ มีการทำร้ายผู้ใหญ่บ้านจนต้องลาออกจากตำแหน่ง

ปี พ.ศ. 2538 นายโชคชัย ลิมประดิษฐ์ ผู้ใหญ่บ้าน ได้ตัดสินใจกลับมาอยู่บ้านหนองกลางดง หลังจากที่ได้ไปใช้ชีวิตอยู่นอกชุมชนมานาน จากการที่ได้มองเห็นปัญหาภายในชุมชนทำให้เกิดจิตสำนึกว่า ถึงเวลาแล้วที่ต้องกลับมาพัฒนาบ้านเกิด ด้วยการลงสมัครเป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล

ปี พ.ศ. 2539 นายโชคชัย ลิมประดิษฐ์ ได้รับความไว้วางใจจากชาวบ้านให้ทำหน้าที่ผู้ใหญ่บ้านจนมาถึงปัจจุบัน ได้ร่วมกันดำเนินการแก้ไขปัญหาสุขภาพจิต พร้อมทั้งได้มีการระดมทุนจัดตั้ง “กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการเกษตร” เพื่อเป็นแหล่งเงินทุนของชุมชน เนื่องจากราคาผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ

ปี พ.ศ. 2542 ชุมชนทำโครงการเพื่อแก้ปัญหาของชุมชน ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนเพื่อสังคม โดยให้เกิดการพัฒนาระบบความคิดจากการไปดูงานที่ชุมชนไม้เรียง จ. นครศรีธรรมราช ทำให้ได้แนวคิดทางด้านระบบการบริหารจัดการชุมชนในรูปแบบ “สภาผู้นำชุมชน” และการเรียนรู้เรื่องคุณค่าและความจำเป็นของข้อมูลการทำยุทธศาสตร์ในรูปแบบ “แผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง”

ปี พ.ศ. 2544 มีหนี้อยู่ 13 ล้านบาท

ปี พ.ศ. 2547 มีหนี้นอกระบบเหลือเพียง 6 แสนกว่าบาท

ปี พ.ศ. 2551 เริ่มขยายเครือข่ายในการทำงานออกไปในระบบตำบล ด้วยการทำแผนแม่บทร่วมกัน

เนื่องจากในอดีตที่ผ่านมา อนาคตของชุมชนหรือชะตาชีวิตของชาวบ้านหนองกลางดงถูกกำหนดจากคนภายนอกโดยตลอด ทำให้ชาวบ้านต้องพึ่งทรัพยากรจากภายนอกอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เมื่อทุนนิยมมาสู่หมู่บ้านเพิ่มมากขึ้นยิ่งทำให้ทุกฝ่ายละเลยในสิ่งที่เรียกว่า “ทุนทางสังคม” ที่เคยร้อยรัดคนในชุมชนเอาไว้ จนในที่สุดชุมชนก็อ่อนแอลงตามลำดับ งานส่วนใหญ่มักเป็นแผนงานที่ที่ผู้นำคิดให้และทำให้เท่านั้น ชาวบ้านไม่มีความรู้สึกเป็นเจ้าของจึงไม่ได้ให้ความร่วมมือ

1. การจัดทำแผนชุมชนบ้านหนองกลางดง การจัดทำแผนชุมชน ข้อมูลหลัก ๆ มาจากการเก็บข้อมูลสมาชิกในชุมชน และนำข้อมูลจากสมาชิกหลาย ๆ คนมารวมกัน อันจะทำให้ทุกคนเห็นเป็นภาพเดียวกัน ผู้ใหญ่โชคชัย ลี้มประดิษฐ์ พบว่า การเปิดเวทีเพื่อระดมความคิดเห็นของชาวบ้านไม่สำเร็จ เนื่องจากชาวบ้านบางส่วนไม่กล้าแสดงความคิดเห็น เมื่อเป็นเช่นนี้ “แบบสอบถาม” จึงถูกคิดค้นเพื่อใช้เป็นเครื่องมือสำรวจข้อมูลต่าง ๆ ซึ่งการได้ข้อมูลเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้รู้ว่าปัญหาของตัวเองอยู่ที่ไหน สาเหตุคืออะไร ตลอดจนเห็นทางแก้ไข (สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้ท้องถิ่น (สทท.), 2547)

ผู้ใหญ่โชคชัย ลี้มประดิษฐ์ ยังกล่าวว่า การทำแผนชุมชนจัดทำทุก ๆ ปี ไม่ใช่เพียงครั้งเดียว เนื่องจากในแต่ละปีนั้น มีข้อมูลและรายละเอียดที่แตกต่างกันไป รวมทั้งต้องประเมินผลความสำเร็จในแต่ละปีว่ามีมากน้อยเพียงใด

2. บันได 5 ขั้นสู่สภาผู้นำบ้านหนองกลางดง เนื่องจากในหมู่บ้านไม่มีคนเพียงคนเดียวที่เก่งทุกเรื่อง แต่ละคนจะเก่งไปคนละเรื่อง บ้านหนองกลางดงจึงนำคนเก่งทั้งหลายมาร่วมกันทำเพื่อหมู่บ้าน ผู้ใหญ่โชคชัย ลี้มประดิษฐ์ ใช้หลักคิดแบบพื้นฐานในการจัดตั้งสภาหมู่บ้านหนองกลางดงจนสามารถขยายไปสู่ 8 หมู่บ้าน และพัฒนาเป็นสภาผู้นำตำบลศิลาลอยในที่สุด สำหรับกระบวนการสู่การจัดตั้งสภาผู้นำชุมชน ขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้ (สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้ท้องถิ่น (สทท.), 2547)

ขั้นตอนที่ 1 ชวนคนในชุมชนมาสร้างความเข้าใจ เรียนรู้ ค้นหาของดีและปัญหาในชุมชน

ขั้นตอนที่ 2 รวบรวมคนเก่งมาทำงาน เป็นคนกล้าคิด กล้าทำ กล้าเปลี่ยนแปลง ที่สำคัญต้องมีคุณธรรม

ขั้นตอนที่ 3 แต่ละหมู่บ้านจะแบ่งกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ออกเป็น 14 กลุ่ม ให้ส่งคนดีมากลุ่มละ 4 คน รวมเป็น 56 คน เข้ามาเป็นสมาชิกสภาผู้นำหมู่บ้านร่วมกับ ผู้นำทางการอีก 3 คน คือ ผู้ใหญ่บ้านและสมาชิก อบต. 2 คน เป็นสภาผู้นำหมู่บ้าน หรือ “สภา 59”

ขั้นตอนที่ 4 สมาชิกผู้นำ ต้องมีการประชุมต่อเนื่อง ใช้ข้อมูลที่เป็นจริง

ขั้นตอนที่ 5 พัฒนาไปสู่สภาผู้นำระดับตำบล เพื่อทำแผนแต่ละหมู่บ้าน มาบูรณาการกันเป็นแผนตำบล ก่อนจะเสนอให้ อบต.

การพัฒนาชนบทของรัฐมักจะส่งเสริมกิจกรรมต่าง ๆ ที่ไม่สอดคล้องกับ ความต้องการของชาวบ้าน ดังนั้น กิจกรรมต่าง ๆ ของบ้านหนองกลางดงจึงเป็นตัวอย่างที่ดี ในการแสวงหาการฟื้นฟูทุกซ์ ซึ่งใกล้กับแนวคิดอริยสัจ 4

โดยสรุป โครงสร้างสภาผู้นำชุมชน เป็นโครงสร้างใหม่ของชุมชนที่ไม่เกี่ยวข้องกับ เรื่องของการปกครองและการใช้อำนาจ แต่เกี่ยวกับชีวิต ความคิด และการทำมาหากิน คำว่า “สภา” คือ สถานที่ที่มีไว้พูดคุย แลกเปลี่ยน ไม่ใช่การมานั่งรับฟังการอบรม สภาจะเปิดโอกาสให้ตัวแทนกลุ่มเข้ามาพูดคุยกันได้ทุกเรื่อง ประโยชน์ของการมีสภาฯ คือ ผู้ใหญ่บ้านสามารถลดภาระในการตัดสินใจต่างๆ ในหมู่บ้าน และยังสร้างความรู้สึก เป็นเจ้าของขึ้นให้แก่ชาวบ้าน ซึ่งผู้ใหญ่โชคชัย ได้สรุปปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นว่า “บ้านหนองกลางดง เป็นของทุกคน ไม่ใช่ของผู้ใหญ่คนเดียว ทรัพยากรทุกอย่าง ต้องได้รับการดูแลจากชาวชุมชน ทุกปัญหาจะสามารถแก้ไขได้ ด้วยพลังของชุมชน”

ชุมชนบ้านนาอีสาน จ. ฉะเชิงเทรา

ชุมชนบ้านนาอีสาน จ. ฉะเชิงเทรา ยกตัวอย่างได้ ดังนี้

1. กลุ่มสัจจะออมทรัพย์บ้านนาอีสาน กลุ่มสัจจะออมทรัพย์บ้านนาอีสาน ก่อตั้งขึ้นท่ามกลางปัญหาทางด้านเศรษฐกิจของชุมชนที่ขาดแคลนเงินทุนและมีหนี้สิน นอกระบบมากเนื่องจากประสิทธิภาพขาดทุนจากการประกอบอาชีพที่มีต้นทุนการผลิต สูง และราคาสินค้าตกต่ำ แต่เนื่องจากกลุ่มสัจจะออมทรัพย์บ้านนาอีสานมีความสัมพันธ์

กับชุมชนอย่างใกล้ชิด จึงก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่ความเข้มแข็งพึ่งตนเองของชุมชนได้ อีกทั้งชุมชนมีการพึ่งตนเองตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงทำให้สมาชิกรู้จักประหยัดและอดออม รู้จักการทำบัญชีรายรับรายจ่ายของครอบครัว ให้คนในชุมชนมีเงินกู้ ดอกเบี้ยต่ำ และให้มีการพัฒนาสินค้าและบริการ เพื่อสร้างรายได้เสริม โดยใช้ศูนย์เรียนรู้เป็นแหล่งอบรมและวิจัยต้นแบบให้กับชุมชนอื่น ๆ ที่สนใจมาศึกษาดูงาน เกิดการเชื่อมโยงเครือข่าย ชุมชนกับกลุ่มอื่น ๆ ทำให้สามารถพัฒนาศักยภาพของชุมชนให้มีขีดความสามารถ เพื่อแก้ปัญหาในด้านต่าง ๆ ดังนี้ (ดาวเรียง บุตรจันทร์, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 27 มกราคม 2555)

ด้านเศรษฐกิจ สามารถแก้ปัญหาในเรื่องเงินทุนเพื่อการประกอบอาชีพให้แก่สมาชิกในชุมชนได้ ทำให้ชุมชนมีแหล่งเงินทุนของตัวเอง ช่วยลดภาระหนี้สินนอกระบบ สร้างสวัสดิการความมั่นคงให้กับสมาชิกและชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ มากมายหลายรูปแบบ ทำให้สมาชิกรู้สึกมั่นคงในชีวิต ชุมชนมีความเข้มแข็งพึ่งตนเองได้ โดยมีการดำเนินการในการจัดตั้งสวัสดิการให้แก่สมาชิกในรูปแบบของ “กองทุนให้ความช่วยเหลือแก่สมาชิกและชุมชน” ได้แก่ (1) กองทุนพัฒนาองค์กรเพื่อการเรียนรู้ (2) กองทุนเพื่อรักษาพยาบาล (3) กองทุนเพื่อหนุนเสริมชีวิตและสิ่งแวดล้อม (4) กองทุนเพื่อส่งเสริมการศึกษา (5) กองทุนฌาปนกิจ (6) กองทุนฉุกเฉิน (7) กองทุนสนับสนุนสาธารณะประโยชน์ และ (8) กองทุนสุขภาพเด็กและผู้มีอายุยืน นอกจากนี้ ทางกลุ่มฯยังมีบทบาทที่สำคัญในการส่งเสริมด้านอาชีพที่เหมาะสมให้กับชุมชน โดยการส่งเสริมสมาชิกในชุมชนให้ประกอบอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ เช่น การทำข้าวกล็อง ยาสระผมจากผลมะกรูด น้ำยาล้างจาน แก่นฝาง (สำหรับนำไปต้มเป็นน้ำดื่มเพื่อสุขภาพ) ยามบ้วนปาก (ทำจากข่อย) และครีมมะขาม (ครีมหน้าแดง) ซึ่งในการทำข้าวกล็องนั้นถือว่า ประสบความสำเร็จมากแต่สมาชิกผลิตไม่ทันความต้องการของตลาดทั้งภายนอกชุมชนและภายในชุมชนเนื่องจากประสบปัญหาเรื่องแรงงานและอุปกรณ์ที่ใช้ในการผลิตต้องใช้แรงคนเป็นสำคัญ

ด้านสังคม วัฒนธรรม และจิตใจ เกิดความสามัคคีในชุมชน จากการเป็นเครือญาติกันภายในหมู่บ้านเดียวกัน การใช้ภาษาอีสานซึ่งเป็นภาษาท้องถิ่นร่วมกัน การดำรงชีวิตอยู่ในบริบทวัฒนธรรมเดียวกัน โดยชุมชนจะระลึกถึงพระคุณแม่ทั้ง 4 ได้แก่

แม่พระธรณี พระคงคา แม่โพสพ และแม่ของลูกทุกคน เริ่มจากแม่พระธรณี จะรักษาป่า รักษาหน้าดิน ไม่ใส่สารพิษเพื่อที่ว่าเวลาฝนตกน้ำจะชะล้างแต่อินทรีย์ วัตถุที่มีคุณค่า จากป่าไปสู่แหล่งน้ำหรือแม่คงคา น้ำที่ไปก็จะไหลไปสู่หน้าข้าวหรือแม่โพสพ สุดท้าย ก็จะไปเป็นอาหารให้กับแม่ของลูกทุกคน ชุมชนบ้านนาอิสาน ได้เข้าเป็นสมาชิกของ เครือข่ายชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นแบบอย่างในการมาศึกษาดูงาน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ระหว่างชุมชนต่าง ๆ อีกทั้งรวมตัวกันทำกิจกรรมภายใต้กฎเกณฑ์กติกาของชุมชน ที่คนในชุมชนร่วมกันกำหนดขึ้นให้สมาชิกได้ปฏิบัติตาม

ด้านนิเวศวิทยา ชุมชนให้ความสำคัญกับการรักษาระบบนิเวศน์และ สิ่งแวดล้อมจะเห็นได้จากการที่กลุ่มฯ ได้เข้าเป็นสมาชิกของกลุ่มป่าชุมชน มีเครือข่าย ที่เข้าร่วมกิจกรรมการปลูกป่าเพื่อให้เกิดเป็นร่มเงา ชุมชนจึงได้ใช้ประโยชน์จาก ป่าเขาน้อยร่วมกัน เพื่อเป็นแหล่งอาหาร แหล่งสมุนไพร และพืชหายาก

ด้านเทคโนโลยี มีการใช้เทคโนโลยี ที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ มีการใช้เครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้านที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีลักษณะเหมาะสม ในสภาพชุมชน เช่น เครื่องมือที่ใช้ผลิตข้าวกล้องเป็นวัสดุที่คนในชุมชนผลิตขึ้นเอง จากวัสดุภายในชุมชน

ด้านการเมือง การดำเนินกิจกรรมของสมาชิก ทำให้เกิดการมีส่วนร่วม สามารถสร้างอำนาจต่อรองในการใช้ทรัพยากรจากภาครัฐและภายนอกได้ มีการศึกษา เรียนรู้กลไกตลาดทางชุมชน มีการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจชุมชน มีการจัดตั้ง โครงการ พลิกฟื้นไม้เศรษฐกิจในเขตปฏิรูปที่ดิน

ปัญหาอุปสรรคหรือข้อจำกัดในการพัฒนาชุมชนของกลุ่มนี้จะอ้อมอ้อมพัย บ้านนาอิสาน คือ รายได้จากการขายสินค้า จะขึ้นอยู่กับสมาชิกเป็นรายคนไป คนใดทำมาก ก็จะได้รายได้มาก อาจทำให้ไม่เกิดการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมและการบริหารงาน ของสมาชิกที่เหลือน้อยเท่าที่ควร การผลิตสินค้า การแปรรูปผลผลิตพื้นบ้านของสมาชิกที่ถือว่า ประสบความสำเร็จอย่างมากจากความต้องการทั้งตลาดภายในและภายนอก คือ การทำ ข้าวกล้อง สมาชิกไม่สามารถผลิตได้ทัน เนื่องจากจำนวนคนที่ผลิตมีน้อย อีกทั้งเครื่องมือ ในการผลิตต้องใช้แรงคน จึงทำให้จำนวนการผลิตยังน้อยไม่พอกับความต้องการ ทางสมาชิก ได้เล็งเห็นถึงปัญหาและความสำคัญดังกล่าว จึงรวมกลุ่มกันจากสมาชิกจำนวน 12 คน

จัดตั้งกลุ่มที่ใช้ชื่อว่า “กลุ่มเรียนรู้การจัดการทรัพยากรท้องถิ่น” (ดาวเรียง บุตรจันทร์, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 27 มกราคม 2555)

จะเห็นได้ว่า การรวมกลุ่มกันของชาวชุมชนทำให้มี การรวมทรัพยากรของแต่ละคนและทรัพยากรท้องถิ่นไว้ด้วยกัน ส่งผลให้มีพลังการใช้จ่าย หรือทำกิจกรรมว่าจะเป็นกิจกรรมของชุมชน หรือกิจกรรมการลงทุน การรวมทรัพยากรของชุมชนไว้ที่เดียวกันและใช้การบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ เพื่อให้เกิดผลกำไรออกมามากกว่า ทำให้กลุ่มมีอำนาจต่อรองกับกลุ่มอื่น ๆ มากขึ้น รวมถึงอำนาจในการเจรจากับภาครัฐด้วย

2. กลุ่มอริฐดินบ้านนาอิสาน กลุ่มอริฐดินบ้านนาอิสานมีความสัมพันธ์กับชุมชนอย่างใกล้ชิด ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่ความเข้มแข็งพึ่งตนเองได้ของชุมชน มีการพึ่งตนเองตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง การพึ่งตนเองตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้สมาชิกเกิดความรู้ความเข้าใจร่วมกัน เกิดกลไกและแนวทางการทำงานแบบบูรณาการทุกระดับ การดำเนินกิจกรรมของกลุ่มฯ จะไม่หวังแต่กำไรอย่างเดียว แต่จะเน้นคุณภาพของผลิตภัณฑ์ สมาชิกและผู้ที่มีความต้องการสามารถก่อสร้างบ้านได้ในราคาถูก ชุมชนมีการบริหารจัดการทุนกิจการอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถสร้างสินค้าและบริการให้แก่สมาชิก คนในชุมชนและจำหน่ายแก่คนนอกชุมชน ทำให้เกิดมาตรฐานสินค้าและบริการ มีการจัดตั้งสวัสดิการให้แก่สมาชิกในรูปแบบของกองทุนให้ความช่วยเหลือแก่สมาชิก ให้สมาชิกสามารถยืมเงินจากกลุ่มฯ ได้ โดยคิดดอกเบี้ยร้อยละ 1 บาทต่อปี เกิดเครือข่าย ชุมชน มีการปรับ และพัฒนากลไกให้มีประสิทธิภาพ ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนากลุ่มอริฐดินบ้านนาอิสาน สามารถพัฒนาศักยภาพขององค์กรให้มีขีดความสามารถ เพื่อแก้ปัญหาในด้านต่าง ๆ ดังนี้ (นาม นานบุญ, ทอง บุญมาก และกล้า คำขำ, การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 27 มกราคม 2555)

ด้านเศรษฐกิจ มีแหล่ง “เงินกู้” เพื่อให้สมาชิกสามารถกู้เงินได้เมื่อมีความจำเป็นลดต้นทุนในการสร้างบ้านเพราะวัสดุขุดสมาชิกสามารถผลิตได้เอง คนในชุมชนมีงานทำสามารถสร้างสินค้าและบริการให้แก่สมาชิกในชุมชน และจำหน่ายแก่คนนอกชุมชน ซึ่งอริฐประสานเป็นที่ต้องการของตลาดมาก แต่ทางกลุ่มฯ ประสบปัญหา คือ ไม่สามารถผลิตได้ตามความต้องการของตลาด เนื่องจากพอฤดูเก็บเกี่ยว สมาชิกก็ต้องไปเก็บเกี่ยวผลผลิตของตนเองเพราะสมาชิกส่วนใหญ่มีอาชีพ

ทำนาเป็นอาชีพหลัก การทำงานของกลุ่มฯ จะไม่หวังแต่กำไรอย่างเดียว แต่จะเน้นคุณภาพของผลิตภัณฑ์ ให้สมาชิกได้มีงานทำ เนื่องจากทางกลุ่มฯ จะผลิตตามกำลังและทุนที่จะทำให้ออกมาที่ลูกค้าสั่งจอง สามารถลดต้นทุนในการสร้างบ้าน ทำให้สมาชิกในชุมชนและนอกชุมชน มีบ้านได้อยู่อาศัยในราคาที่ไม่แพง การจัดตั้งสวัสดิการให้แก่สมาชิกในรูปแบบของ “กองทุนให้ความช่วยเหลือแก่สมาชิก” ให้สมาชิกสามารถยืมเงินจากกลุ่มฯ ได้ โดยเสียดอกเบี้ยร้อยละ 1 บาทต่อปี

ด้านสังคม วัฒนธรรมและจิตใจนั้น การรวมตัวกันทำกิจกรรมของชุมชน ช่วยยกระดับความสัมพันธ์ภายในชุมชนให้กลมเกลียว สามัคคียิ่งขึ้น การทำงานของกลุ่มฯ จะไม่หวังแต่กำไรอย่างเดียว แต่จะเน้นคุณภาพของผลิตภัณฑ์ หวังเพื่อให้สมาชิกได้มีงานทำ มีการช่วยเหลือวัด โรงเรียน โดยทางกลุ่มฯ ได้ให้อิฐดินประสานในการก่อสร้าง ซึ่งเป็นสาธารณะประโยชน์แก่คนในชุมชน ทำให้เป็นการสร้างความกลมเกลียวแก่คนในชุมชน ช่วยลดการตัดไม้ทำลายป่าเพื่อนำมาสร้างบ้านอยู่อาศัย อีกทั้งในการดำเนินงานของกลุ่มฯ สมาชิกได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เพราะแต่ละคนมีความรู้ความสามารถที่แตกต่างกัน มีประสบการณ์ที่แตกต่างกัน ภายใต้อกกฎเกณฑ์ กติกาของชุมชนที่ช่วยกันกำหนดขึ้น ทำให้สมาชิกของชุมชนต้องปฏิบัติตามเป็นการพัฒนาคุณธรรมของสมาชิกกลุ่มฯ ในด้านความซื่อสัตย์ เสียสละ รับผิดชอบเห็นใจ และวางใจกัน ทำให้ชุมชนมีความสมานฉันท์ไม่มีความขัดแย้งในชุมชน

ด้านนิเวศวิทยา ชุมชนให้ความสำคัญกับการรักษาระบบนิเวศน์และสิ่งแวดล้อม จะเห็นได้จากวัตถุประสงค์ของกลุ่มฯ นั้นต้องการช่วยลดการตัดไม้ทำลายป่าเพื่อนำมาสร้างบ้านอยู่อาศัย และได้เข้าเป็นสมาชิกของกลุ่มป่าชุมชน จะมีเครือข่ายที่เข้าร่วมกิจกรรมการปลูกป่าเพื่อให้เกิดเป็นร่มเงาให้กับชุมชน

ด้านเทคโนโลยี มีการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการผลิตสามารถควบคุมได้ เป็นเทคโนโลยีที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ มีลักษณะเหมาะสมในสภาพชุมชน

ด้านการเมือง ชุมชนสามารถสร้างอำนาจต่อรองในการใช้ทรัพยากรจากภาครัฐและภายนอกได้ศึกษาเรียนรู้กลไกตลาด มีความเสียสละเนื่องจากการทำงานของกลุ่มฯ จะไม่หวังแต่กำไรอย่างเดียว แต่จะเน้นคุณภาพของผลิตภัณฑ์ ให้สมาชิกได้มีงานทำ เนื่องจากทางกลุ่มฯ จะผลิตตามกำลังและทุนที่จะได้และตามที่ลูกค้าสั่งจอง

ปัญหาอุปสรรคของกลุ่มอิฐดินบ้านนาอีสาน กลุ่มฯ ต้องประสบปัญหาต้นทุนการผลิตมีราคาสูงขึ้นเนื่องจากราคาน้ำมันมีราคาแพงขึ้นทำให้วัสดุในการผลิต เช่น อิฐ หิน ดิน และทราย มีราคาสูงขึ้น แต่ไม่สามารถขึ้นราคาของอิฐประสานได้ และปัญหาอีกประการคือ ทางกลุ่มฯ ไม่สามารถผลิตอิฐประสานได้ทันตามความต้องการของตลาด เนื่องจากเมื่อถึงฤดูกาลเก็บเกี่ยว สมาชิกก็ต้องไปเก็บเกี่ยวผลผลิตของตนเองทำให้ต้องหยุดทำอิฐดินประสานชั่วคราว เนื่องจากสมาชิกส่วนใหญ่มีอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลัก อีกทั้งยังมีการปันผลให้กับสมาชิก สาเหตุมาจากการที่ทางกลุ่มฯ ไม่ได้มุ่งเน้นกำไรมากนัก อีกส่วนหนึ่งของกำไรต้องแบ่งไปเป็นค่าซ่อมบำรุงเครื่องมือเพราะเป็นเครื่องเก่าที่ทางกลุ่มอื่นไม่ได้ใช้งาน แต่กลุ่มอิฐดินบ้านนาอีสานนำมาปรับปรุงซ่อมแซมจนใช้ได้ ในชุมชน การแบ่งปันผลประโยชน์จะอยู่ในรูปของการนำผลผลิตที่ได้จากการทำงานไปใช้ในสวนรวมของหมู่บ้าน และนำไปสร้างบ้านให้กับสมาชิกในกลุ่มฯ ซึ่งสามารถซื้อได้ในราคาต้นทุน ที่เหลือได้นำไปใช้ลงทุนหมุนเวียนในการทำงาน

ชุมชนวัฒนธรรม ต. หัวลำโรง อ. ท่าวุ้ง จ. ลพบุรี

ชุมชนนี้เป็นอีกชุมชนหนึ่งที่ถูกความเจริญพัดเข้ามา พอกความเจริญเข้ามาทำให้วิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากคนมีเงินก็จะลงทุนซื้อเครื่องมือการเกษตรมาทำนาส่วนใหญ่ในหมู่บ้านนี้เป็นพื้นที่ราบลุ่ม ทำให้คนที่มีเครื่องมือจะได้ทำนาก่อนจนเกิดการทะเลาะวิวาทกันขึ้น และทำให้วิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงไป หลังจากนั้น ชาวบ้านจึงอยู่แบบตัวใครตัวมัน ความเจริญที่เข้ามาในชุมชนทำให้ชาวบ้านรุกรานพื้นที่เข้ามาในวัดมากขึ้น คณะกรรมการสภาวัฒนธรรมต้องไปขอที่ดินวัดคืน วิธีแก้ไขปัญหานี้ คือ (ฮอร์คิวลิส แอท ครีเอชัน (Hercules @ Creation), 2554ง)

1. ควรจะรื้อฟื้นขนบธรรมเนียมวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมกลับมาให้ได้ โดยชวนผู้นำรวมทั้งเจ้าอาวาสวัด คนที่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องประวัติศาสตร์ มาระดมความคิดเห็นจะทำให้วิถีชีวิตกลับมาเป็นแบบเดิมได้อย่างไร และสรุปได้ว่าคนในชุมชนจะรวมหัวใจกันผ่านการทำกิจกรรมเพื่อจะรื้อฟื้นขนบธรรมเนียม โดยตั้งสภาวัฒนธรรมตำบลขึ้นจากการลงสำรวจพื้นที่ มีสิ่งที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งก็คือ พวกเขาเลือกที่จะพูดคุยแบบพี่น้อง ยึดการพูดกันด้วยความสันติ ไม่มีกฎหมายเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น กรณี

การขอพื้นที่วัดที่ถูกถูกลักลอบคืน ถ้าขอคืนได้ก็จะดี แต่ถ้าขอคืนไม่ได้ ก็จำเป็นต้องขอซื้อกลับมา การจะขอซื้อคืน จะใช้วาจา วาทศิลป์ในการพูด จะไม่ใช่กฎหมาย เพราะคนในชุมชนอยู่อย่างพี่น้อง ถ้าใช้กฎหมายก็จะเป็นระบบแตกหัก ไม่เป็นระบบพี่น้อง

2. สภาวัฒนธรรมจะรับผิดชอบเก็บข้อมูลในพื้นที่ของตนเองโดยให้มีคนเข้ามาสำรวจข้อมูลการเก็บข้อมูลในครั้งนี้ จะให้ผู้นำหมู่บ้าน กำนัน ผู้ที่มีความรู้เป็นส่วนหนึ่งในคณะกรรมการ พอได้ข้อมูลมา ก็จะใช้ศาลาวัดเป็นที่นัดหมายของคนในชุมชนเพื่อที่จะเอาข้อมูลที่ได้มาดังกล่าว มาเสนอแก่คณะกรรมการสภาตำบล หลังจากนั้นก็จะมาช่วยกันตรวจสอบ ตรวจสอบความถูกต้อง และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นก่อนจะรวบรวมออกมาเป็นหนังสือของชุมชน

ชุมชนบ้านน้ำเค็ม ต. น้ำเค็ม อ. ตะกั่วป่า จ. พังงา

จากเทปคำสัมภาษณ์ของ นายวันชัย จิตเจริญ เครือข่ายชุมชนบ้านน้ำเค็ม สำหรับเหตุการณ์สึนามิในวันที่ 26 ธันวาคม.พ.ศ. 2547 นั้น ทำให้เห็นถึงความร่วมมือกันของประชาชนในการช่วยกันระดมความคิดที่จะป้องกันภัยพิบัติในชุมชน บ้านน้ำเค็มเป็นตำบลหนึ่งที่อยู่ใกล้ชายฝั่งทะเลอันดามัน ชาวบ้านที่นี้อยู่กันแบบเรียบง่าย ในช่วงกลางคืน ก็ออกไปหาปลา เช้ามาก็เข้าฝั่งนำปลากลับมาขาย ชีวิตทุกคนดำเนินอย่างเรียบง่าย จนสิ่งที่พวกเขาไม่คาดคิดเกิดขึ้น (เซอร์คิวลิส แอท ครีเอชัน (Hercules @ Creation), 2554ค)

หลังจากเหตุการณ์สึนามิ คณะกรรมการผู้ร่วมรับผิดชอบได้เชิญองค์กรภาคีองค์กรของรัฐ มาคุยและปรึกษากันว่า ชุมชนต้องการจะทำแผนป้องกันภัยพิบัติในองค์กรทั้งหมด หากจะวางแผนป้องกันร่วมกันก็จะดี ซึ่งแต่ละคนจะมีความรู้ความคิดที่แตกต่างกัน มาทำร่วมกัน แต่ปัญหาเกิดขึ้น คือ พอลงมือทำจริง ๆ มันไม่ได้ง่ายอย่างที่คิดไว้เลย คนในชุมชนเกิดความรู้สึกที่ไม่เชื่อ ไม่เคารพความคิดซึ่งกันและกัน และบางส่วนไม่มีส่วนร่วม จึงหาทีมงาน เพื่อให้อาสาไปหาข้อมูลกับชาวบ้าน เพราะได้เชิญชวนแล้วแต่ไม่ได้รับความร่วมมือเท่าที่ควร

การแบ่งให้คณะกรรมการลงเก็บข้อมูลในพื้นที่โดยแต่ละทีมลงพื้นที่เก็บข้อมูลนั้น เป็นกระบวนการแรกที่สำคัญมาก ความคิดเห็นของพี่น้องแต่ละคนเหมือนจิ๊กซอ

ชิ้นเล็ก ๆ ถ้านำมารวมกันทั้งหมดแล้ว จะทำให้เห็นภาพแผนอพยพหลบภัยที่สมบูรณ์ พอเก็บข้อมูลได้ ข้อมูลนั้น จะถูกนำมาแยกออกเป็น ส่วน ๆ คือ จำนวนประชากร เส้นทาง พื้นที่เสี่ยงภัย พื้นที่ปลอดภัย จุดอพยพ เส้นทางอพยพ จากข้อมูลที่รวบรวม มาได้ ทำให้คณะกรรมการ มาจัดแบ่ง โซนพื้นที่อพยพได้เป็น 3 โซน คือ โซนสีแดง เป็นพื้นที่อันตราย โซนสีฟ้าเป็นพื้นที่น้ำท่วมถึง โซนสีเขียวเป็นพื้นที่ปลอดภัย

เมื่อมีสัญญาณเตือนภัยแผ่นดินไหว ภัยพิบัติแห่งชาติ ผู้มีหน้าที่แจ้งข่าว จะส่ง SMS มาให้ทีมอำนวยการของบ้านน้ำเค็ม จากนั้นพวกเขาจะมาวิเคราะห์สถานการณ์ว่า น่าจะเกิดเหตุการณ์สึนามิมากน้อยเพียงใด และก็จะประสานให้ศูนย์เตือนภัยของหมู่บ้าน และฝ่ายอื่น ๆ ทราบ หากไม่มีทีมอพยพดูแลความสะดวก การอพยพก็จะเกิดความโกลาหล วุ่นวายอย่างแน่นอน ดังนั้น หน้าที่สำคัญของพวกเขาก็คือ อำนวยความสะดวกเรื่อง เส้นทาง การอพยพ และวิธีการอพยพ การซ้อมอพยพในแต่ละครั้ง อาสาสมัครจะตรวจสอบ ผู้ตกค้างและผู้ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ จึงจำเป็นต้องมีทักษะและพื้นฐานในการช่วยเหลือ ขนย้ายผู้ป่วย ถ้าทำไม่ถูกหลักการ แทนที่จะเป็นการช่วยเหลือ แต่จะกลายเป็นว่า ไปทำให้ผู้ประสบเหตุได้รับความเดือดร้อนได้ การปฏิบัติหน้าที่ในการช่วยเหลือ หรือการอำนวยความสะดวกในเรื่องของภัยพิบัติจึงจุดประเด็นขึ้นมาว่า ในแต่ละสถานที่ ที่เสี่ยงภัย ควรจะมีทีมเตรียมความพร้อมไว้เพื่อดูแลชุมชนนั้น ๆ เอง เพราะ ความช่วยเหลือจากภายนอก อาจเข้ามาได้ไม่ทันทั่วถึง

โดยสรุป ปัจจัยที่ทำให้ประสบผลสำเร็จได้ในระดับดังกล่าว คือ ความเข้มแข็ง ที่เกิดจากกลุ่มที่เข้มแข็ง ซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นกลุ่มที่มีขนาดใหญ่เสมอไป แต่ต้องเป็น กลุ่มที่เชื่อมั่นและตั้งมั่น เพราะจะต้องเจอแรงปะทะต่าง ๆ อย่างมากมายจึงต้องใช้ ความอดทนอย่างสูง มีความไวใจซึ่งกันและกัน และเรียนรู้ด้วยกัน

สถาบันพัฒนาระบบการออมเพื่อสุขภาพและสวัสดิการชุมชน จ. ลำปาง

สถาบันพัฒนาระบบการออมเพื่อสุขภาพและสวัสดิการชุมชน จ. ลำปาง มีบทบาทที่ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง สามารถพึ่งตนเองได้ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สามารถพัฒนาสินค้าและบริการเพื่อสร้างรายได้หลักและรายได้เสริม และสร้างสวัสดิการแก่สมาชิก มีเครือข่ายการพัฒนาสินค้าและบริการให้ได้มาตรฐาน

มีการเชื่อมโยงเครือข่ายในระดับอำเภอ ทำให้มีสมาชิกเพิ่มขึ้นเป็น 5 อำเภอ คือ อ. เมือง อ. เกาะคา อ. แม่ทะ อ. เถิน และ อ. แม่พริก มีการปรับปรุงและพัฒนากลไก กระบวนการและการบริหารงานที่มีประสิทธิภาพ เกิดเป็นระบบสวัสดิการกองทุน และเกิดการรวมกลุ่มระบบเครือข่ายที่เข้มแข็ง ประสบผลสำเร็จจนนำไปสู่การพัฒนา เป็นศูนย์ข้อมูลการเรียนรู้ในการยกระดับองค์ความรู้ ภูมิปัญญา ทั้งภายในและภายนอก ชุมชน มีการพัฒนาศักยภาพความคิดและจิตใจของสมาชิก ผู้นำ และภาคีทั้งภาครัฐและ เอกชน ตลอดจนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการรวมทุนและบูรณาการทุนชุมชน และนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาชุมชนของสถาบันพัฒนาระบบการออมเพื่อสุขภาพและสวัสดิการ ชุมชนจังหวัดลำปาง ทำให้ชุมชนสามารถพัฒนาศักยภาพองค์กรให้มีขีดความสามารถ เพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ ดังนี้ (กองทุนสวัสดิการชุมชนเทศบาลนครลำปาง เขต 4, ม.ป.ป.)

ด้านเศรษฐกิจ ทำให้ชุมชนมีแหล่งเงินทุนของตัวเอง ช่วยลดภาระหนี้สินนอกระบบ สร้างสวัสดิการความมั่นคงให้กับสมาชิกและชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ มากมายหลายรูปแบบ ทำให้สมาชิกรู้สึกมั่นคงในชีวิต ชุมชนมีความเข้มแข็งพึ่งตนเองได้ โดยที่สถาบันฯ มีการดำเนินการ โดยการจัดตั้งสวัสดิการให้แก่สมาชิกในรูปแบบของ “กองทุน-ให้ความช่วยเหลือแก่สมาชิกและชุมชน” 10 กองทุน คือ (1) กองทุนสวัสดิการคนทำงาน (2) กองทุนกลาง (3) กองทุนเสริมสภาพคล่อง (4) กองทุนวิสาหกิจชุมชน (5) กองทุน-หมุนเวียน (6) กองทุนค้ำประกัน (7) กองทุนร่วม (8) กองทุนเพื่อการศึกษา (9) กองทุน-การชราภาพ และ (10) กองทุนทดแทน

ด้านสังคม วัฒนธรรม และจิตใจ การรวมตัวกันทำกิจกรรมของคนในชุมชน ทำให้ชุมชนมีความสามัคคียิ่งขึ้น ภายใต้อุดมคติที่ชุมชนช่วยกันกำหนดขึ้น ทำให้ สมาชิกของชุมชนต้องปฏิบัติตาม การบังคับใช้ระเบียบกฎเกณฑ์นั้นก็ยืดหยุ่นได้ ไม่เน้นการใช้กฎระเบียบเป็นกลไกในการดำเนินงานอย่างเคร่งครัด แต่จะยึดถือบุคคล ความจำเป็นและความทุกข์ยากเป็นของสมาชิกเป็นหลัก ทำให้สมาชิกมีพัฒนาการ ด้านคุณธรรม คือ ความซื่อสัตย์ ความเสียสละ ความรับผิดชอบ และความเห็นใจกัน และวางใจกัน เกิดเป็นความสามานฉันท์ ไม่มีความขัดแย้งในชุมชน

ด้านเทคโนโลยี มีการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการผลิต ที่เหมาะสมกับสภาพชุมชน

ด้านการเมือง การดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม ทำให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ และร่วมรับผลประโยชน์ ผ่านการพบปะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ อภิปราย ถกแถลงซึ่งกันและกัน เกิดเป็นพลังความศรัทธา โดยใช้พลังจากภายนอก เพื่อเสริมพลังภายใน สามารถพัฒนาระบบการออมพื้นฐานตามหลักธรรมาภิบาล เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นในการบริหารจัดการและดำเนินงาน

ปัญหาอุปสรรคชุมชนของสถาบันพัฒนาระบบการออมเพื่อสุขภาวะและสวัสดิการชุมชนจังหวัดลำปาง ในปี พ.ศ. 2543 สถาบันฯ ประสบปัญหาเกิดความแตกแยกทางความคิดจากการได้รับทุนจากภายนอกโดยที่สถาบันฯ ยังไม่พร้อม ทำให้สมาชิกของสถาบันฯ ลดลงไปจำนวนมาก จึงมีการปรับฐานคิดใหม่ จาก “การออมเพื่อกู้ไปสู่การออมเพื่อให้” และจัดตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชนวันละ 1 บาท เพื่อสร้างนวัตกรรมใหม่ของการออม รวมทั้งปรับบทบาทของสถาบันฯ ไปสู่การรณรงค์จัดตั้งและพัฒนาระบบการออมเพื่อสุขภาวะและกองทุนสวัสดิการชุมชนขึ้นในระดับเครือข่าย ได้แก่ กองทุนกลาง กองทุนสวัสดิการคนทำงาน กองทุนค้ำประกัน กองทุนเพื่อการชราภาพ กองทุนเพื่อการศึกษา กองทุนร่วม กองทุนวิสาหกิจชุมชน กองทุนหมุนเวียน กองทุนเสริมสภาพคล่อง และกองทุนทดแทน รวมเป็น 8 กองทุน ส่วนปัญหาที่ทางสถาบันฯ กำลังประสบอยู่ในลักษณะอื่น ๆ มีดังนี้ (1) ปัญหาเรื่องการออมเงิน โดยหากสมาชิกส่งเงินออมเกินเวลาที่กำหนด คือ เกินวันที่ 15 ของเดือน ก็จะถูกตัดสิทธิในการรับสวัสดิการทุกอย่าง และยังต้องฟื้นฟูสภาพการเป็นสมาชิกด้วย จากเกณฑ์ดังกล่าว ทำให้สมาชิกบางคนไม่พอใจ แต่คณะกรรมการก็มีความจำเป็นต้องดำเนินการตามระเบียบข้อบังคับที่ตั้งไว้ (2) ปัญหาเรื่อง ค่าเฉลี่ยความเสี่ยง โดยสมาชิกทุกคนต้องจ่ายเงินให้กับกลุ่มทุกอาทิตย์ที่สามของเดือน จำนวนเงิน 43 บาทต่อคนตามระเบียบ เมื่อสมาชิกในกลุ่มเสียชีวิต จะได้เงินค่าฌาปนกิจรายละ 20,000 บาท และมีสมาชิกเสียชีวิตทุกเดือน กลุ่มไหนที่มีสมาชิกจำนวนมากก็จะมีเงินพอจ่าย แต่กลุ่มที่มีจำนวนสมาชิกน้อย ก็จะไม่มีความพอจ่ายให้กับสถาบันฯ ทำให้คณะกรรมการและสมาชิกช่วยกันหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยปรึกษาหารือกันว่า จะรวมกลุ่มในการประกอบอาชีพ เพื่อเพิ่มรายได้

ให้กับกลุ่ม เนื่องจากทุกเดือนสมาชิกต้องจ่ายเงินในค่าเฉลี่ยความเสี่ยงเป็นจำนวนมาก ทำให้ประสบปัญหามีเงินไม่พอจ่าย

จะเห็นได้ว่า จากการที่ชุมชนจังหวัดลำปาง มีการสร้างระเบียบวินัยในการออม ถือเป็นรากฐานของความมั่นคงทางการเงินระยะยาวของชุมชน ทำให้ชุมชนมีความสามารถในการพึ่งตนเองได้ ไม่ก่อให้เกิดผลข้างเคียงของปัญหาทางการเงินจากหนี้ในระบบ ชาวบ้านรู้จักที่จะทำบัญชีครัวเรือน ทำให้มีความเหตุผล มีการประมาณตัว และมีภูมิคุ้มกันในการใช้จ่าย

เครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์ชุมชน ต. เกะหมาก อ. ปากพะยูน จ. พัทลุง

ชุมชนบ้านช่องฟีน ต. เกะหมาก อ. ปากพะยูน จ. พัทลุง เป็นชุมชนขนาดกลาง มีประชากรประมาณ 200 ครอบครัว ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมง ในช่วง 4-5 ปีที่ผ่านมา ชาวประมงที่นี่ต้องเผชิญกับลมพายุที่พัดเข้ามาอย่างมาก แต่สามารถเอาชนะภัยธรรมชาติได้ทุกครั้ง จนกระทั่งเดือนพฤศจิกายน 2553 เกิดพายุดีเปรสชันที่ทำความเสียหายเป็นอย่างมากให้กับชุมชน ทำมกลางความโศกเศร้าและความสูญเสีย แต่คนบ้านช่องฟีนก็ไม่ยอมแพ้ รวมตัวกันฟื้นฟูชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น

เมื่อชาวบ้านคิดที่จะวางแผนเยียวยาฟื้นฟูชุมชน พี่น้องในชุมชน จึงมาร่วมกันพูดคุยเพื่อหาแนวทางเยียวยาผู้ประสบภัย สรุปแนวทางแก้ปัญหาออกมาได้ว่า ต้องใช้ทุนออมทรัพย์เป็นเงินกองทุนสนับสนุน ในฐานะกลุ่มออมทรัพย์ พวกเขาต้องใช้ความพยายามว่าจะทำอย่างไรให้ทุนออมทรัพย์ดังกล่าวเป็นไปในลักษณะช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างชาวบ้าน ให้ถือเป็นการร่วมทุนมากกว่าที่จะเป็นการทำธุรกิจ

สภาพพื้นที่เสียหายจากพายุดีเปรสชันจะเป็นพื้นที่โดยรวม ส่วนเรือ บ้าน ที่เสียหายก็เป็นเฉพาะกลุ่มคนหนึ่ง เมื่อประเมินภาพรวมความเสียหายทั้งหมดแล้ว พบว่าเครื่องมือการประกอบอาชีพประมงนั้นเสียหายเป็นจำนวนมาก หากจะใช้เงินทุนออมทรัพย์มาช่วยนั้น คงไม่พอ คณะกรรมการเคยได้เขียนแผนการเสนอทางการไป เพื่อนำเงินมาช่วยเหลือ โดยหลังจากส่งแผนการไป ทางการก็มาตรวจสอบและเก็บข้อมูลหลังจากรวบรวมข้อมูลจนกระทั่งโครงการได้รับอนุมัติแล้ว ต้องมาระดมความคิด ต่อจากนั้นคือ การระดมเงินทุนเพื่อช่วยเหลือชาวประมงที่ประสบภัย พอได้เงินมาแล้วขั้นตอนแรก

คือ พิจารณาคนที่เดือดร้อนจริง ๆ คนที่เครื่องมือประกอบอาชีพเสียหายทั้งหมด อย่างเช่น เรือเสียหายทั้งลำ ไม่สามารถออกไปทำมาหากินได้ ต้องให้ความช่วยเหลือคนเหล่านี้ ในเบื้องต้นก่อน อาจจะให้เขากู้เงินเพื่อไปซื้อเรือ เช่น ในราคา 30,000 บาท คนในกลุ่มนี้ ต้องได้รับความช่วยเหลือเป็นขั้นแรกเพราะเขาเดือดร้อนหนัก (เฮอรัควิลิส แอท ครีเอชัน (Hercules @ Creation), 2554ก)

จากการร่วมมือกันทำงานช่วยเหลือคนบ้านช่องพิน สามารถถอดบทเรียน ในการทำงานเป็นขั้นตอน ได้ดังนี้ (เฮอรัควิลิส แอท ครีเอชัน (Hercules @ Creation), 2554ก)

1. กลุ่มออมทรัพย์ ให้เงินช่วยเหลือในเบื้องต้น
2. เขียน โครงการขอแหล่งเงินทุนภายนอก
3. เมื่อได้เงินแล้ว ชุมชนจะช่วยกันตั้งกติกาเพื่อบริหารจัดการเงินทุนเยียวยา ผู้ประสบภัย
4. ร่วมกันสร้างอุ้ซ่อมเรือและจัดตั้งคณะกรรมการดูแลความเรียบร้อย อุ้ซ่อมเรือ ของบ้านช่องพินเกิดจากน้ำพักน้ำแรงของชาวบ้านในหมู่บ้าน อุ้ซ่อมเรือมีขนาด ไม่ใหญ่มากนัก ขั้นตอนที่จะนำเรือมาซ่อม จะพิจารณาจากความเสียหายที่ได้รับ ถ้าต้องการซ่อมเร่งด่วนก็มาใช้อู่ที่จัดไว้โดยเฉพาะได้ โดยพิจารณาระดับของ ความเสียหายมากที่สุดเป็นหลัก ถ้าเสียหายไม่มากเกินไป ก็อาจจะพาช่างไปดู ถ้าช่างประเมินแล้ว พอจะซ่อมให้ได้เลย ก็จะบริการให้

จากการทำงานที่ผ่านมา สมาชิกในชุมชนผู้ฝ่าฝืนด้วยกัน ซึ่งเป็นปัจจัยที่ทำให้ ชุมชนฟื้นฟูได้สำเร็จ ทีมงานทุกคนตั้งใจและจริงจังกับการแก้ปัญหาาร่วมกัน พี่น้อง ในชุมชนก็ให้ความร่วมมือ และเชื่อฟัง เวลาคนในชุมชนมีปัญหา ส่วนใหญ่จะหาเวลา มาพูดคุยกัน ประชุมกัน แล้วสมาชิกก็นำเสนอความเห็นของตนเองให้ที่ประชุมรับทราบ หากมีจิตอาสาเข้าร่วมเป็นทีมงานมากขึ้น ก็จะมีหลายความคิดที่สร้างสรรค์ยิ่ง ๆ ขึ้นไป

ความสำเร็จของคนบ้านช่องพินในวันนี้ ทำให้พวกเขามั่นใจในการพึ่งพาตัวเอง การเคารพในกติกาชุมชน จนสามารถบริหารเงินทุนกองกลางและนำเงินส่วนนี้ไปช่วย ผู้ประสบภัยได้อย่างทั่วถึงถือเป็นบทพิสูจน์ที่เห็น ได้อย่างชัดเจน

ธนาคารความคิด ผลผลิตคน อ. กระนวน จ. ขอนแก่น

การเข้าร่วมเครือข่ายพัฒนาชุมชน พาความเปลี่ยนแปลงเข้ามาในชุมชน ด้วยมนต์เสน่ห์แห่งวัฒนธรรม เรียบง่าย อำเภอกระนวนจึงนับเป็นพื้นที่หนึ่งในประเทศไทยที่น่าจะมาเยือนให้ได้สักครั้ง หากแต่การมาเยือนถิ่นกระนวนในครั้งนี้ก็คือ การเดินทางมาดูความสำเร็จของ อ. กระนวน ที่มีแรงบันดาลใจดีดีให้กัน ทั้งความคิดแลกเปลี่ยนมุมมอง อันนำไปสู่การพัฒนาของชุมชน

ภาพแห่งความสำเร็จนี้ ทำให้เพื่อนต่างชุมชน อยากมาเข้าร่วม รวมตัวกัน เพื่อสร้างเรื่องราวดี ๆ จึงได้ปรึกษาหารือร่วมกัน ชาวอีสานเ็นว่า “วงโส” วงโสเป็นที่มาว่า การมีคนหลาย ๆ คนร่วมพูดคุยกัน โส คือ การคุย วงโส คือ การพูดคุยว่าอยากได้อะไร มีปัญหาอะไร แต่ใช้ว่าความอยากทำ อยากพัฒนา จะได้ทำให้ได้ตั้งใจนึกทุกความสำเร็จต้องเริ่มนับหนึ่ง ล้มลุกคลุกคลานอยู่เสมอ

คนที่ได้พูดคุยกันทำให้คนกระนวนรวมตัวกันจัดตั้ง ธนาคารความคิด เพื่อสรุปให้ได้บทเรียนออกมา ธนาคารความคิดเกิดขึ้นจากการพูดคุยกัน สิ่งที่คนในชุมชนทำกันอยู่ ถ้านำมาทำเป็นระบบก็จะเกิดประโยชน์ขึ้น การระดมความคิดก็คือ การรวบรวมความรู้จากการได้พูดคุย เอาความคิดที่คนในชุมชนได้พูดคุยกัน แทนที่จะเก็บไว้ในตัวเอาออกมาต่อยอดความรู้ แม้คนกระนวนจะเริ่มดำเนินการอ้อมด้วยกระบอกไม้ไผ่ แต่ก็มีคนเข้าร่วม โครงการมากมาย ด้วยปัจจัยหลายประการ เช่น วิถีชีวิตที่ไม่เอื้ออำนวยโดยเฉพาะพ่อค้าแม่ค้า ธนาคารความคิดเลขาหนทางพิชิตปัญหานี้ โดยการอาสาเดินเก็บเงินตามแผงร้านค้าเพื่ออำนวยความสะดวก สบายให้ชาวบ้านเป็นเหมือนธนาคารเดลิเวอรี่ ที่ต้องเดินเก็บเงินตามแผง เพราะชาวบ้านไม่ค่อยมีเวลาที่จะนำเงินมาฝากเองที่ธนาคาร แต่ละคนต้องทำมาหากิน ไม่มีเวลาว่างพอ ที่จะไปธนาคาร ชาวบ้านก็เห็นดีเห็นงามด้วยที่จะมีเจ้าหน้าที่ธนาคารมาเดินเก็บเงินเอง และเมื่อนายอำเภอเห็นชาวบ้านตั้งใจฝากเงินกันจริง ๆ เลยยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือโดยนายอำเภอได้อนุญาตให้ที่ว่าการอำเภอเป็นสถาบันการเงินชั่วคราว หลังจากเก็บเงินตามแผงแม่ค้า พ่อค้าเสร็จ เหล่าคนโสภาสา ก็จะนำเงินมา และจดบันทึกไว้เพื่อรอโอนถ่ายไปยังบ้านหนองสาหร่ายชั่วคราว (เซอร์คิวลิส แอท ครีเอชัน (Hercules @ Creation), 2554จ)

โดยสรุป หัวใจของความสำเร็จในชุมชนนี้ ไม่ได้เกิดจากความคิดของคนใดคนหนึ่ง แต่มันเกิดจากความคิดของคนหลาย ๆ คน เป็นการค้นหา ค้นคว้าจากสมองคนในชุมชนโดยการคุยกันฟังกัน และลงมือทำ ซึ่งจะตกผลึกออกมาเป็นความคิดรวบยอดที่มีประโยชน์ต่อการจัดการองค์ความรู้ของชุมชน การจัดตั้งเครือข่ายพัฒนาชุมชนทำให้มีการประสานความร่วมมือกันอย่างไม่มีการจำกัด และทำให้วัตถุประสงค์ของการแก้ปัญหาหนึ่งปัญหาใด บรรลุได้โดยง่ายจากการใช้ความร่วมมือของเครือข่ายเป็นเครื่องมือที่เห็นผลชัดเจน

เครือข่ายชักเมืองน่าน จ. น่าน

กลุ่มชักเมืองน่านเกิดจากการรวมกลุ่มขององค์กรพระสงฆ์ กลุ่มชาวบ้านองค์กรพัฒนาเอกชน คำว่า “ชักเมืองน่าน” หมายถึง ชักตนเอง ชักแผ่นดินเกิด ภูมิใจในชาติกำเนิด จะเกิดตระกูลไหน เผ่าพันธุ์อะไร ภาษาศาสนาจะแตกต่างกันอย่างไร ไม่ใช่เรื่องสำคัญ สำคัญที่ใจ “ชักเมืองน่าน” เริ่มจากคนเมืองน่านที่ทำงานแทนคุณแผ่นดินเกิดมุ่งหมายพัฒนาคนเมืองน่านในการมีส่วนร่วม ปลูกสร้างจิตสำนึกในฐานะคนต้นน้ำ

กลุ่มองค์กรเครือข่ายชักเมืองน่านในปัจจุบัน มีทั้งหมด 319 กลุ่ม ประกอบไปด้วยเครือข่ายกลุ่มต่าง ๆ ดังนี้ (เฮอรัคิวลีส แอท ครีเอชัน (Hercules @ Creation), 2554ข)

1. เครือข่ายกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชน	110	กลุ่ม
2. เครือข่ายกลุ่มอนุรักษ์พันธุ์สัตว์	93	กลุ่ม
3. เครือข่ายกลุ่มเกษตรยั่งยืน	1	กลุ่ม
4. เครือข่ายกลุ่มเยาวชน	55	กลุ่ม
5. เครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์-ธุรกิจชุมชน	59	กลุ่ม
6. เครือข่ายพระสงฆ์	1	กลุ่ม

กลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชน มีการดูแลทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนในลักษณะเฉพาะหมู่บ้าน เช่น ทำพิธีบวชป่า การป้องกันไฟป่า การเผยแพร่ความรู้เรื่องป่าชุมชน การจัดทำแนวกันไฟ และการปลูกป่าทดแทน

กลุ่มอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ จัดกิจกรรมสืบชะตาแม่น้ำเป็นการประยุกต์พิธีกรรมทางศาสนามาใช้ในการจัดการแม่น้ำ เป็นการต่ออายุกับแม่น้ำ

กลุ่มเครือข่ายเกษตรยั่งยืน ได้พาเกษตรกรของชุมชนไปดูงานเกษตรยั่งยืน
ทั้งต่างจังหวัดและต่างประเทศ นำความรู้มาปรับปรุงในสวนของตนเอง

เครือข่ายกลุ่มเยาวชน เป็นการรวมตัวกันของคนรุ่นใหม่ การจัดค่ายเยาวชน
เรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การป้องกันยาเสพติด

เครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์-ธุรกิจชุมชน ร่วมกลุ่มเพื่อแก้ปัญหาคาความยากจน
ส่งเสริมการพึ่งตนเองรู้จักออมเพื่อความมั่นคง

เครือข่ายพระสงฆ์ มีบทบาทด้านการเผยแพร่วัฒนธรรมและจริยธรรม เช่น โครงการ
บวชนเณรภาคฤดูร้อน โครงการพระธรรมทายาท

การเรียนรู้ของเครือข่ายฮักเมืองน่าน เครือข่ายฮักเมืองน่านเริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2530
ปัจจุบันจดทะเบียนเป็นมูลนิธิฮักเมืองน่าน มีท่านพระครูพิทักษ์นันทคุณเป็นประธาน
สมาชิกสำคัญ คือ เครือข่ายอนุรักษ์ป่า รักษาป่าชุมชน กว่า 120 ป่า มีเนื้อที่หลายแสนไร่
นอกจากนั้น ยังมีเครือข่ายอนุรักษ์ปลากว่า 150 แห่งทั่วจังหวัดน่าน

โดยสรุป กระบวนการเรียนรู้ขององค์กรเครือข่ายฮักเมืองน่าน มีลักษณะสำคัญ
คือ การใช้กระบวนการกลุ่ม เกิดจากการมีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์
ปัญหา และเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาระหว่างคนในชุมชน ทำให้เกิดการเรียนรู้
ซึ่งกันและกัน มูลนิธิฮักเมืองน่านร่วมกับเครือข่ายชาวบ้านได้ตระหนักถึงความสำคัญ
องค์ความรู้ กระบวนการเรียนรู้ กระบวนการพัฒนาและทักษะความสามารถของผู้นำชุมชน
ผู้รู้หรือปราชญ์ชาวบ้าน การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ และการปรับตัวของชุมชน ท่ามกลาง
การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมนั้นนับได้ว่าเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหา
ชุมชน ทั้งในเรื่องจัดการ กิน น้ำ ป่า และมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อนำไปสู่การพัฒนา
คุณภาพชีวิต

เครือข่ายอินแปง จ. สกลนคร

เครือข่ายอินแปง เป็นเครือข่ายขององค์กรชาวบ้าน เริ่มต้นเมื่อ ปี พ.ศ. 2530 ที่บ้านบัว
ต. กุดบาก อ. กุดบาก จ. สกลนคร โดย ดร. เสรี พงศ์พิศร่วมกับ อ. สุรัตน์ วรารัตน์
ได้ศึกษาวิจัยวิถีชีวิตชาวกะเลิง พบว่า เป็นคนที่มีวิถีชีวิตเรียบง่าย ชอบอิสระ ผูกพัน
กับป่าภูพาน ยังพบอีกว่า เป็นชุมชนที่มีศักยภาพ มีทรัพยากรธรรมชาติ มากมาย

มีการส่งเสริมระบบการปลูกพืชเชิงเดี่ยว เช่น มันสำปะหลังและอ้อย ก่อให้เกิดการบุกรุกทำลายป่า มีการใช้สารเคมีที่มีผลต่อชีวิตและสิ่งแวดล้อม มีการพึ่งพาความช่วยเหลือจากภายนอกแม้กระทั่งอาหาร เกษตรกรต้องอาศัยอาหารจากตลาดในการบริโภค จากการศึกษาฐานสำรวจทรัพยากรของชุมชน ในที่สุดก็ค่อย ๆ ก่อตัวเป็นกลุ่มเล็ก ๆ จำนวน 13 คนขึ้น เรียกว่า กลุ่มกองทุนพันธู์ไม้พื้นบ้านเพื่อการฟื้นฟูอนุรักษ์และส่งเสริมการปลูกพืชบ้านในไร่นาขึ้น (เสรี พงศ์พิศ, 2542)

ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข้มเฉลิม ส่งตัวแทนกลุ่ม เข้าอบรมการเพาะเหวยที่ศูนย์เพาะชำกล้าไม้ที่ 3 จังหวัดสกลนคร และส่งเสริมความรู้เรื่องพันธู์ไม้พื้นบ้านให้กับชาวบ้านบัวพร้อมผลักดันเพาะพันธู์ไม้พื้นบ้าน โดยใช้ชื่อกลุ่มว่า “กลุ่มกองทุนพันธู์ไม้พื้นบ้าน” ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของเครือข่ายอินแปง

ปี พ.ศ. 2535 พ่อจารย์บัวศรี ศรีสูง เห็นความหลากหลายพืชพันธุ์ต่าง ๆ ในป่าภูพาน เหมือนกับว่ามีพระอินทร์ได้แบ่ง (สร้าง) เอาไว้ท่านเลยแนะนำให้เปลี่ยนชื่อจากกลุ่มกองทุนพันธู์ไม้พื้นบ้าน มาเป็นกลุ่มอินแปง จนถึงปัจจุบัน

ปี พ.ศ. 2536 ขยายเครือข่ายจากกลุ่มอินแปงบ้านบัวสู่บ้านไถ่เคียง ชาวบ้านไถ่เคียงสนใจ มีการขอเข้าร่วมเป็นสมาชิกจึงมีหมู่บ้านที่เป็นเครือข่าย 7 หมู่บ้าน ได้มีหน่วยงานของรัฐ คือ สำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตรกรรมสกลนครและสถาบันวิจัยและฝึกอบรมการเกษตรสกลนคร สถาบันราชมนฑลสนใจที่จะร่วมงานกับกลุ่มอินแปง วิจัยและฝึกอบรมการเกษตร เรื่องการวิจัย คุณค่าและการแปรรูป เพื่อเพิ่มมูลค่าของพืชพื้นบ้านจนกลายเป็นการแปรรูปที่มีชื่อเสียงของสกลนคร

ปี พ.ศ. 2538 หน่วยงานของรัฐสนใจและเห็นด้วยกับแนวทางการดำเนินงาน จึงให้การสนับสนุนเงินทุน ความรู้ และเครื่องมือต่าง ๆ มากขึ้น

ปี พ.ศ. 2539 สังกะห่องค์ความรู้ประสบการณ์ของเครือข่ายอินแปง จัดหลักสูตรการฝึกอบรม มหาวิทยาลัยชีวิต ขยายเครือข่ายพี่น้องรอบป่าภูพาน 3 จังหวัด คือ อุรธานี กาฬสินธุ์ และมุกดาหาร อนุรักษ์ป่าภูพานด้วยเครือข่ายเกษตรกรรมนิเวศน์เพื่อป่าภูพาน ด้วยการทำเกษตรยั่งยืน จนมีคำขวัญว่า “ภูพานคือชีวิต มวลมิตรคือพลัง พึ่งตนเองคือความหวัง อินแปงยังเพื่อชุมชน”

ปี พ.ศ. 2542 เริ่มกระบวนการพัฒนาเชิงรุก

ปี พ.ศ. 2543 จัดทำแผนแม่บทในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืนในระดับตำบล
เริ่มต้น 12 ตำบลในสกลนครเป็นตำบลนำร่อง

ปี พ.ศ. 2544 รวมเป็นเครือข่าย 84 ตำบล 890 กว่าหมู่บ้าน

ปี พ.ศ. 2545-2550 เริ่มกระบวนการพัฒนาเชิงรุก การอนุรักษ์ป่ารอบชุมชน
รอบเทือกเขาภูพาน การสร้างผู้นำรุ่นใหม่ เน้นแนวทางการพัฒนาที่สังเคราะห์ขึ้นใหม่
เรียกว่า การอนุรักษ์และพัฒนาความหลากหลายทางชีวภาพให้เกิดระบบเศรษฐกิจพอเพียง
ที่ทำให้ชุมชนเกิดภูมิคุ้มกันเอง

แนวคิดและภารกิจของอินแปง แนวคิดการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน
เพื่อการพึ่งตนเองบนฐานทรัพยากรเพื่อภูมิปัญญาท้องถิ่น เริ่มต้นคือการนำพันธุ์ไม้
พื้นบ้านเอามาปลูกในสวน สวนพอเจียน ศรีมุกดา ปลูกพืชทั้งหมด 175 ชนิด และเป็น
ที่มาของต้นแบบแนวคิดหลักของเครือข่ายอินแปง 4 ประการ คือ (เสรี พงศ์พิศ, 2542)

1. การยกป่าภูพานมาไว้ในสวน

เปลี่ยนอาชีพการปลูกพืชเชิงเดี่ยวมาเป็นปลูกพืชผสมผสาน รักษาป่าภูพาน
ไม่ใช่ห้ามคนเข้าป่า แต่มันคือการสร้างแนวคิดให้เห็นคุณค่าของป่า

2. การส่งเสริมวิสาหกรรรมชุมชน

เน้นการแปรรูปเพื่อสร้างความเป็นเจ้าของ เพิ่มมูลค่าผลผลิตและทรัพยากร
ของตนเอง ส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนมีงานทำมีรายได้ในชุมชน รวมทั้งพัฒนา
ศูนย์การเรียนรู้ด้านการแปรรูป

3. การสร้างสถาบันการเงินและสวัสดิการชุมชน

มุ่งสร้างสถาบันการเงินของชาวนาโดยการระดมทุนออมทรัพย์ ชุมชนมีเป้าหมาย
การสร้างสวัสดิการเป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

4. การสร้างสถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

สภาอินแปง ประกอบด้วยสมาชิก 40 คน ที่มาจกคณะกรรมการ 4 คณะ คือ
คณะกรรมการด้านการเกษตรและสิ่งแวดล้อม คณะกรรมการด้านสุขภาพชุมชน
คณะกรรมการด้านกองทุนและสวัสดิการ คณะกรรมการด้านวิสาหกิจชุมชน และ
คณะกรรมการกลาง ซึ่งเป็นคณะกรรมการบริหารอินแปง ที่มีตัวแทนของทั้ง 5 เขต
และ 3 เครือข่าย และเครือข่ายแต่ละเครือข่าย จะมีการบริหารจัดการตนเอง มีการประชุม

บางเขตทุกเดือน บางเขต 2 เดือนครั้ง หมุนเวียนกันไปตามอำเภอต่าง ๆ (เสรี พงศ์พิศ, 2542)

โดยสรุป หัวใจสำคัญที่สุดของอินแปง คือ การสร้างแนวคิดการพึ่งตนเองบนฐานภูมิปัญญาไทย สร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เรียกว่า มหาวิทยาลัยชีวิต ปัจจุบันเครือข่ายอินแปง มีการพัฒนาและสร้างองค์ความรู้ของชุมชน เช่น หลักสูตรการเกษตรแบบยั่งยืน, หลักสูตรเด็กและเยาวชนฮักถิ่น, หลักสูตรสุขภาพชุมชน, หลักสูตรการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน เป็นต้น ผ่านศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ต่าง ๆ โดยเฉพาะด้านการประกอบอาชีพ การค้นพบความรู้ใหม่ นำไปสู่การบริหารจัดการทรัพยากรของชุมชนให้มีประสิทธิภาพและสามารถมีใช้ได้อย่างคุ้มค่าในระยะยาวนั่นเอง

ตาราง 4

การเปรียบเทียบความเหมือน ความต่าง ของตัวอย่างชุมชนต้นประชาธิปไตย ที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

ตัวอย่างชุมชน ต้นประชาธิปไตย	ผู้นำชุมชน	หลักการ	ความโดดเด่น	อาชีพหลัก/เสริม	แผนชุมชน	การรวมตัวกัน จัดตั้งเป็นองค์กร /เครือข่าย	นำไปสู่องค์กร ชุมชน
1. ชุมชน บ้านดงจีเหล็ก อำเภอเมือง จ. ปราจีนบุรี	1. บุญศรี จันทร์ ชัย นายกองจัดการ บริหารส่วน ตำบลดงจีเหล็ก	เป็นชุมชน จัดการตนเอง อย่างแท้จริง ต่อเนื่อง	1. แผนการ ออมสัจจะใน การสร้างวินัย การออม	เกษตรกรรม (ปลูกไผ่ตง เป็นต้น)	มีการจัดทำ แผนแม่บท ชุมชน ในปี พ.ศ. 2547	กลุ่มองค์กร ต่างๆ รวม ทั้งสิ้น 37 องค์กร	สภาองค์กร ชุมชนตำบล ดงจีเหล็ก
	2. นายบรรจง พรวิเศษ ประธานสภาอง กรชุมชนตำบล ดงจีเหล็ก	ยาวนานกว่า 25 ปี (ตำบลแห่ง การเรียนรู้สู่ การจัดการ)	สวัสดิการเพื่อ ช่วยเหลือคน ในชุมชน 3. การจัดการ ทรัพยากรน้ำ ทุกระบบ			1. กลุ่มออม ทรัพย์เพื่อ การผลิต 2. กลุ่มศูนย์ สาธิตการตลาด 3. กลุ่มเยาวชน อนุรักษ์พืชกัญ เขชาติปิด ฯลฯ	

ตาราง 4 (ต่อ)

ตัวอย่างชุมชน ต้นประชาธิปไตย	ผู้นำชุมชน	หลักการ	ความโดดเด่น	อาชีพหลัก/เสริม	แผนชุมชน	การรวมตัวกัน จัดตั้งเป็นองค์กร /เครือข่าย	นำไปสู่องค์กร ชุมชน
2. ศูนย์ศึกษาและพัฒนา ชุมชนไม่เรียง จ. นครศรีธรรมราช	ลุงประสงค์ ธรงค์ รางวัลรามอน แมกไซไซ สาขาผู้นำ ชุมชนเมื่อปี พ.ศ. 2547	เป็นชุมชน ต้นแบบ การแก้ปัญหา ความยากจน ด้วยทุนทาง ปัญญาและ การจัดการที่ เป็นระบบ	ระบบการ เรียนรู้เป็น ต้นแบบ การเรียนรู้ การเรียนรู้	ระดมหุ้นกัน เพื่อทำโรงงาน ยางอบแผ่น	การจัดทำ “แผนแม่บท ชุมชน พึ่งตนเอง”	การรวมตัวกัน จัดตั้งเป็น 11 องค์กร	สภาผู้นำชุมชน ไม่เรียง
กลุ่มเกษตรกรทำสวนไม่เรียง	ลุงประสงค์	พัฒนาชุมชนที่ มีการพึ่งตนเอง	การบริหาร จัดการกิจการ อย่างมี ประสิทธิภาพ	ก่อสร้าง โรงรมยาง เป็นของกลุ่ม เอง แปรรูปการ ผลิตยางอบแห้ง	-	การรวมตัวใน กลุ่มเกษตรกร ทำสวน ยางพารา	-

ตาราง 4 (ต่อ)

ตัวอย่างชุมชน ต้นประชาธิปไตย	ผู้นำชุมชน	หลักการ	ความโดดเด่น	อาชีพหลัก/เสริม	แผนชุมชน	การรวมตัวกัน จัดตั้งเป็นองค์กร /เครือข่าย	นำไปสู่องค์กร ชุมชน
กลุ่มแพทย์แผนไทยและ สมุนไพรเพื่อสุขภาพ	ลุงประยงค์ ธรรงค์	พัฒนาศักยภาพ ขององค์กร ให้มีขีด ความสามารถ ในการสร้าง รายได้ให้กับ สมาชิก	ระบบ การจัดการทุน ของชุมชน (ทุนความรู้ภูมิ ปัญญาของ ชุมชน)	การนวดแผน ไทย การปลูก พืชสมุนไพร การแปรรูป สมุนไพร และ การฝึกอบรม แพทย์แผนไทย	-	การรวมตัวกัน ทำกิจกรรม ของชุมชนกลุ่ม แพทย์แผนไทย	-
3. บ้านหนองกลางดง	ผู้ใหญ่โชคชัย	ใช้ยุทธศาสตร์	เป็นหมู่บ้าน	เกษตรกรรม	มีการจัดทำ	กลุ่มออมทรัพย์	สภาผู้นำชุมชน
จ. ประจวบคีรีขันธ์	ดีมประดิษฐ์ เป็นผู้นำคน สำคัญ	ในรูปแบบ “แผนแม่บท ชุมชน พึ่งตนเอง” เพื่อ แก้ปัญหาของ ชุมชนเอง	เดี่ยว (ที่ไม่ใช่ ตำบล) ที่ทำ แผนแม่บท ชุมชนอย่าง ต่อเนื่อง	เป็นหลัก (เช่น ทำไร่สับปะรด ปลูกพืชล้มลุก ที่ได้ผลผลิตเร็ว เช่น ผักตบชวา เลี้ยงชุมชน	แผนชุมชน บ้านหนอง กลางดงอย่าง ต่อเนื่อง	เพื่อการเกษตร (สภาผู้นำบ้าน หนองกลางดง)	

ตาราง 4 (ต่อ)

ตัวอย่างชุมชน ต้นประชาธิปไตย	ผู้นำชุมชน	หลักการ	ความโดดเด่น	อาชีพหลัก/เสริม	แผนชุมชน	การรวมตัวกัน จัดตั้งเป็นองค์กร ชุมชน	นำไปสู่องค์กร ชุมชน
4. กลุ่มดีใจจะออมทรัพย์ บ้านนาอิสาน จ. ฉะเชิงเทรา	นายเลียม บุตรจันทรา	ความเข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ ของชุมชน	ใช้ศูนย์เรียนรู้ เป็นแหล่ง อบรม และวิจัย ต้นแบบให้กับ ชุมชนอื่น ๆ ที่ สนใจมาศึกษา	การทำ ข้าวกล้อง ยาสม จากผลมะกรูด น้ำยาล้างจาน แก้นฝาง	-	กลุ่มเรียนรู้ การจัดการ ทรัพยากร ท้องถิ่น	
			ดูงาน	(ถ้ารับนำไป ต้มเป็นน้ำดื่ม เพื่อสุขภาพ)			
				ยามบัววนปาก และครีม มะขาม (ครีมหน้าแดง)			

ตาราง 4 (ต่อ)

ตัวอย่างชุมชน ต้นประชาธิปไตย	ผู้นำชุมชน	หลักการ	ความโดดเด่น	อาชีพหลัก/เสริม	แผนชุมชน	การรวมตัวกัน จัดตั้งเป็นองค์กร /เครือข่าย	นำไปสู่องค์กร ชุมชน
กลุ่มอิฐดินบ้านนาอิตาน	นายบุญเฮียง	ความเข้มแข็ง	มีกองทุนให้ความ	ทำอิฐ(ดิน)	-	กลุ่มอิฐดิน	-
จ. ฉะเชิงเทรา	บุตรจันทรา	พึ่งตนเองได้ของ ชุมชน	ช่วยเหลือแก่ สมาชิก" ให้ สมาชิกสามารถยืม เงินจากกลุ่มได้ โดยเสียดอกเบี้ย ร้อยละ 1 บาทต่อปี	ประสาน	-	บ้านนาอิตาน	
5. ชุมชนวัฒนธรรม	มนัสอยู่เจริญ	การระดมความ	การรวมหัวใจของ	เกษตรกรรม (ทำ	-	-	ตั้งสภา วัฒนธรรม
ด. หัวลำโพง อ. ท่าม่วง	ประชาชนสภา	คิดเห็น พูดคุยแบบพี่	คนในชุมชนผ่าน	นา)			
จ. ลพบุรี	วัฒนธรรม	น้อง ยึดการพูดกัน	การทำกิจกรรมเพื่อ				
	ตำบล หัว	ด้วยความสันติ ไม่มี	จะรื้อฟื้น				
	ลำโพง	กฎหมายเข้ามา	ชนบทรรมนิยม				
		เกี่ยวข้อง ในการ	วิถีชีวิตแบบดั้งเดิม				
		แก้ปัญหาของชุมชน	กลับมาให้ได้				

ตาราง 4 (ต่อ)

ตัวอย่างชุมชน ต้นประชาธิปไตย	ผู้นำชุมชน	หลักการ	ความโดดเด่น	อาชีพหลัก/เสริม	แผนชุมชน	การรวมตัวกันจัดตั้ง	นำไปสู่องค์กร เป็นองค์กร ชุมชน
6. ชุมชนบ้านน้ำเตม	นายวันชัย	ความร่วมมือกัน	ความเข้มแข็งของ	ประมง	จัดทำ	เครือข่ายชุมชน	-
ด. น้ำเตม อ. ตะกั่วป่า จ. พังงา	จิตเจริญ เครือข่ายชุมชน บ้านน้ำเตม	ของคนในพื้นที่ ในการช่วยกัน ระดมความคิดที่ จะป้องกันภัย พิบัติที่จะเกิดกับ ชุมชน	ชุมชน จากกลุ่มที่ เข้มแข็ง เพื่อเตรียม รับมือกับภัยพิบัติ	ผลิตสินค้า และบริการ	แผน ป้องกัน ภัยพิบัติ	บ้านน้ำเตม	มีการรวมกลุ่ม ระบบเครือข่ายที่ เข้มแข็ง พัฒนา ไปสู่ศูนย์ข้อมูล การเรียนรู้
7. สถาบันพัฒนาระบบ การออมเพื่อสุขภาพและ สวัสดิการชุมชน จ. ลำปาง	นายสามารถ พุทธา หัวหน้า สถาบันพัฒนา ระบบการออม เพื่อสุขภาพและ สวัสดิการ	การสร้างระเบียบ วินัยในการออม ซึ่งถือเป็นรากฐาน ความมั่นคงทาง การเงินระยะยาว ของชุมชน	การเชื่อมโยงเครือข่าย การพัฒนาสินค้า และบริการไป ในระดับอำเภอ	ผลิตสินค้า และบริการ	-	มีการรวมกลุ่ม	-

ตาราง 4 (ต่อ)

ตัวอย่างชุมชน ต้นประชาธิปไตย	ผู้นำชุมชน	หลักการ	ความโดดเด่น	อาชีพหลัก/เสริม	แผนชุมชน	การรวมตัวกัน จัดตั้งเป็นองค์กร /เครือข่าย	นำไปสู่องค์กร ชุมชน
8. เครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์ ชุมชน ต. เกาะหมาก อ. ปากพะยูน จ. พัทลุง	นายจิระ ชูช่วย	การระดม เงินทุนเพื่อ ช่วยเหลือ/ เยียวยา ชาวประมงที่ ประสบภัย พายุไต้ฝุ่น	ความสามารถใน การบริหารเงินทุน กองกลางและนำเงิน ส่วนนี้ไปช่วย ผู้ประสบภัยได้ อย่างทั่วถึง โดยใช้ทุน ออมทรัพย์เป็น เงินกองทุนสนับสนุน	ประมง	-	กลุ่มออม ทรัพย์	-

ตาราง 4 (ต่อ)

ตัวอย่างชุมชน ต้นประชาธิปไตย	ผู้นำชุมชน	หลักการ	ความโดดเด่น	อาชีพหลัก/เสริม	แผนชุมชน	การรวมตัวกัน จัดตั้งเป็นองค์กร /เครือข่าย	นำไปสู่องค์กร ชุมชน
9. ธนาคารความคิด ผลผลิต คน อ. กระนวน จ. ขอนแก่น	กรณีการ สืบเสาะถาม สมาชิก องค์การบริหาร ส่วนจังหวัด ขอนแก่น อำเภอกระนวน	การจัดการ องค์ความรู้ของ ชุมชน และ การจัดตั้ง เครือข่าย พัฒนาชุมชน	ความสำเร็จ จากการ- ระดมสมอง ของคนใน ชุมชน และ ตกผลึกออกมา เป็นความคิด- รวบยอด ในรูปแบบ ธนาคาร- ความคิด	ค้าขายทั่วไป	-	1. เครือข่าย พัฒนาชุมชน 2. รวมตัวกัน จัดตั้งธนาคาร ความคิด	-

ตาราง 4 (ต่อ)

ตัวอย่างชุมชน ต้นประชาธิปไตย	ผู้นำชุมชน	หลักการ	ความโดดเด่น	อาชีพหลัก/เสริม	แผนชุมชน	การรวมตัวกัน จัดตั้งเป็นองค์กร /เครือข่าย	นำไปสู่องค์กร ชุมชน
10. เครือข่ายอัครเมื่อน่าน	คุณสำรวย	ใช้กระบวนการ	ความสามารถ	เกษตรกรรม	-	เครือข่าย	-
จ. น่าน	ผลิตภัณฑ์ ประชาชนมูลนิธิ เครือข่าย อัครเมื่อน่าน	กลุ่มในการ เรียนรู้ (ตระหนัก ถึงความสำคัญ องค์ความรู้	ในการจัดการ ดิน น้ำ ป่า และ มรดกทาง วัฒนธรรมเพื่อ			อัครเมื่อน่าน มีทั้งหมด 319 กลุ่ม จากการ รวมกลุ่ม ขององค์กร พระสงฆ์ กลุ่มชาวบ้าน องค์กรพัฒนา เอกชน ฯลฯ	
		กระบวนการ เรียนรู้ กระบวนการ พัฒนาและทักษะ ความสามารถ ของผู้นำชุมชน ผู้รู้หรือปราชญ์ ชาวบ้าน)	นำไปสู่ การพัฒนา คุณภาพชีวิต เพื่อแทนคุณ แผ่นดิน บ้านเกิด				

ตาราง 4 (ต่อ)

ตัวอย่างชุมชน ต้นประชาธิปไตย	ผู้นำชุมชน	หลักการ	ความโดดเด่น	อาชีพหลัก/เสริม	แผนชุมชน	การรวมตัวกัน จัดตั้งเป็นองค์กร ชุมชน	นำไปสู่องค์กร ชุมชน
11. เครือข่ายอินแปลง จ. สกลนคร	1. ผู้ใหญ่วิบูลย์ เสริมเฉลิม 2. พ่อบัวศรี ศรีสูงปราชญ์ ชาวบ้าน	การพัฒนา ชุมชนอย่าง ยั่งยืนเพื่อ การพึ่งตนเอง บนฐาน ทรัพยากรเพื่อ ภูมิปัญญา ท้องถิ่น	กระบวนการ พัฒนาเชิงรุก การอนุรักษ์ป่า รอบชุมชน รอบเทือกเขา ภูพาน การยก ป่าภูพานมาไว้ ในสวน	การปลูกพืช เชิงเดี่ยว เช่น มันสำปะหลัง และอ้อย	แผนแม่บทใน การพัฒนา การเกษตรแบบ ยั่งยืน	1. กลุ่มกองทุน พันธไม้ พื้นบ้าน 2. เครือข่าย กลุ่มอินแปลง	สถานีอินแปลง

จากการวิเคราะห์ชุมชนต่าง ๆ ในตาราง 4 จะเห็นได้ว่า มีชุมชนต้นประชาธิปไตยทั้งหมด 11 ชุมชน ที่ใช้ในการศึกษาคครั้งนี้ ได้แก่ (1) ชุมชนบ้านคงจีเหล็ก อ. เมือง จ. ปราจีนบุรี (2) ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียง กลุ่มเกษตรกรทำสวนไม้เรียง และกลุ่มแพทย์แผนไทยและสมุนไพรเพื่อสุขภาพของชุมชนไม้เรียง (3) บ้านหนองกลางคง จ. ประจวบคีรีขันธ์ (4) ชุมชนบ้านนาอีสาน: กลุ่มสัจจะออมทรัพย์บ้านนาอีสาน และกลุ่มอิฐดินบ้านนาอีสาน (5) หัวสำโรง อ. ท่าวัง จ. ลำพูน (6) ชุมชนบ้านน้ำเค็ม ต. น้ำเค็ม อ. ตะกั่วป่า จ. พังงา (7) สถาบันพัฒนาระบบการออมเพื่อสภาวะและสวัสดิการชุมชน จ. ลำปาง (8) ชุมชน ต. เกะหมาก อ. ปากพะยูน จ. พัทลุง (9) ธนาคารความคิด ผลผลิตคน อ. กระนวน (10) เครือข่ายฮักเมืองน่าน และ (11) เครือข่ายอินแปง พบว่า การที่คนในชุมชนมารวมตัวกัน มีสาเหตุที่เกิดจากปัญหาทางด้านเศรษฐกิจและสังคม เป็นหลัก โดยคนในชุมชนตั้งใจที่จะแก้ไขปัญหาและหาทางออกร่วมกัน (สัจญา สัจญาวิวัฒน์, 2542; เสรี พงศ์พิศ และวิจิต นันทสุวรรณ, 2545; อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2544) ส่วนใหญ่ปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นปัญหาใกล้ตัวและเป็นปัญหาของคนในชุมชนนั่นเอง ผู้วิจัยรวบรวมและสรุปมูลเหตุที่ทำให้เกิดการรวมกลุ่มกันของคนในชุมชนได้ ดังนี้

มูลเหตุด้านเศรษฐกิจ มีสาเหตุต่าง ๆ ได้ ดังนี้

1. ความต้องการรายได้ที่เพิ่มขึ้น และความต้องการมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ถือเป็นมูลเหตุขั้นพื้นฐานที่พบในชุมชนเกือบทุกแห่งที่สำรวจ เนื่องจากคนในชุมชนมีรายได้ไม่พอเพียงต่อการครองชีพ

2. ความต้องการเงินทุนเพื่อประกอบอาชีพ โดยต้องการเงินทุนสนับสนุนทั้งจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน

3. ความต้องการพัฒนาอาชีพ ทั้งที่เป็นอาชีพหลักและอาชีพเสริมของคนในชุมชน

4. ความต้องการมีศักยภาพในการผลิตและปริมาณผลิตผลที่เพียงพอต่อความต้องการของคนในชุมชน รวมถึงตลาดภายนอกอีกด้วย

มูลเหตุด้านสังคมและชีวิตความเป็นอยู่ มีสาเหตุต่าง ๆ ได้ ดังนี้

1. ปัญหาด้านสุขภาพของคนในชุมชน จึงเกิดการรวมกลุ่มกันขึ้นมา เพื่อแก้ไขปัญหาทางด้านสุขอนามัย
2. ปัญหาภายในชุมชน เช่น ปัญหาจากภัยธรรมชาติ ปัญหายาเสพติด ปัญหาการลักทรัพย์ เป็นต้น
3. การได้รับคำแนะนำ ส่งเสริม และสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก ซึ่งพบว่าส่วนใหญ่หน่วยงานของรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนจะเป็นกลไกสำคัญในการกระตุ้นให้คนในชุมชนเกิดความตื่นตัวและรวมกลุ่มมากยิ่งขึ้น
4. ความต้องการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อถ่ายทอดไปยังรุ่นลูกหลาน
5. ความต้องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน เพื่อช่วยกันอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาแหล่งต้นน้ำลำธาร การอนุรักษ์ป่าชายเลน การรักษาระบบนิเวศน์ชายฝั่ง เป็นต้น

ปัจจัยที่สนับสนุนให้การรวมกลุ่มกันของคนในชุมชนประสบความสำเร็จ ได้แก่ (กังสดาล อยู่เย็น, 2544; จตุพล ยะจอม, 2552, ทวีทอง หงส์วิวัฒน์, 2527)

ปัจจัยภายใน ที่เอื้อต่อความสำเร็จของการรวมกลุ่ม มีองค์ประกอบที่สำคัญ ได้แก่

1. ผู้นำหรือคณะกรรมการ ต้องมีความเสียสละ ซื่อสัตย์ เป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน รับฟังความคิดเห็นของสมาชิก เน้นการมีส่วนร่วม ยึดถือผลประโยชน์ของกลุ่มเป็นหลัก สามารถแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าให้แก่สมาชิกได้ มีการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ มีความโปร่งใส และตรวจสอบได้
2. สมาชิกกลุ่มหรือคนในชุมชน ต้องมีพื้นฐานในวัฒนธรรมที่เหมือนกัน ให้ความร่วมมือในกิจกรรมที่ได้รับมอบหมาย มีความสามัคคี มีจิตสำนึกสาธารณะ ต่อกลุ่มในการร่วมกันพัฒนาและทำกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน ซึ่งจะทำให้คนในชุมชนมีความผูกพันและเอื้อเพื่อต่อกันยิ่งขึ้น
3. ภูมิปัญญาท้องถิ่นของปราชญ์ชาวบ้าน ที่จะทำให้ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น เอื้ออำนวยต่อการใช้ประโยชน์ของคนในชุมชน ได้มากที่สุด จำเป็นต้องอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ในการคัดแปลงทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้น ให้เป็น

สินค้าส่งออกที่มีมูลค่าเพิ่ม อีกทั้งยังต้องมีการฟื้นฟู เพื่อให้สามารถใช้ทรัพยากรเหล่านั้น มีใช้ต่อไปได้อย่างไม่หมดสิ้น

ปัจจัยภายนอก ที่เอื้อต่อความสำเร็จของการรวมกลุ่ม มีองค์ประกอบที่สำคัญ ดังนี้ (กิงสดาล อยู่เย็น, 2544; ธเนศวร์ เจริญเมือง, 2548; ริงสรรค์ ธนะพรพันธุ์, 2536)

1. การให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนการดำเนินงานของกลุ่ม จากหน่วยงาน ภายนอกทั้งจากภาครัฐและเอกชน ในด้านวิชาการ คำแนะนำ การเงิน การตลาด และอุปกรณ์การผลิต เป็นต้น

2. การประสานความร่วมมือกับเครือข่ายอื่น ๆ ในการพัฒนาคุณภาพสินค้า การขยายฐานการผลิตและการตลาด รวมถึงการโฆษณาและประชาสัมพันธ์ ซึ่งจะช่วยให้ผลผลิตที่ส่งออกนั้น เป็นที่ต้องการของตลาดทั้งภายในและภายนอกประเทศได้

3. กระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคม โดยเฉพาะกระแสความตื่นตัวและความตระหนักในเรื่องสุขภาพและอนามัย ส่งผลให้ผลผลิตของชุมชนที่เป็นผลิตภัณฑ์ จากธรรมชาติ เป็นที่ต้องการของตลาดและผู้บริโภคมากยิ่งขึ้น

จะเห็นได้ว่า การส่งเสริมให้เกิดการรวมตัวกันของคนในชุมชนนั้น ส่วนใหญ่ จะเริ่มต้นจากกิจกรรมที่ไม่จำเป็นต้องผ่านกิจกรรมทางการเมืองก่อนเสมอ ไป ถือเป็น การพัฒนาประชาธิปไตยที่เริ่มต้นจากกิจกรรมที่มีใช้การเมือง ซึ่งมีผลดีมากกว่า การเริ่มต้นจากกิจกรรมทางการเมือง ซึ่งสอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ ที่สามารถสรุปผล ดังนี้ (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2554ข)

1. กิจกรรมทางการเมืองเป็นเรื่องของอำนาจ เน้นการแสวงหาอำนาจ เพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ส่วนตัว ในขณะที่กิจกรรมที่ไม่ใช่กิจกรรมทางการเมือง เป็นกิจกรรมที่ไม่เกี่ยวข้องกับอำนาจ แต่เป็นการมุ่งเน้นหาแนวทางแก้ไขปัญหาพื้นฐาน ของชุมชน โดยอาศัยปัจจัยของคนและทรัพยากรภายในชุมชนเป็นเครื่องมือ ในการแก้ปัญหา และก่อให้เกิดประโยชน์ที่ไม่จำกัดแค่บุคคลใด/กลุ่มใด โดยเฉพาะ ในชุมชน หากเป็นแต่ประโยชน์ของคนส่วนรวมพึงจะได้รับ

2. กิจกรรมทางการเมืองเป็นเรื่องของการแข่งขันที่นำไปสู่ความขัดแย้งในที่สุด แต่ละกลุ่มจะทำทุกวิถีทางเพื่อให้กลุ่มของตนเองได้รับประโยชน์อย่างเต็มที่ ไม่สนใจ ผลประโยชน์ของกลุ่มอื่น ๆ หรือผลประโยชน์ส่วนรวมแต่อย่างใด ซึ่งต่างจากกิจกรรม

ที่ไม่ใช่กิจกรรมทางการเมือง ที่เน้นความสามัคคี การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การประสานความร่วมมือกันของคนในชุมชน และแนวทางการแก้ไขความขัดแย้ง เพื่อบรรลุประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลัก

3. กิจกรรมทางการเมืองไม่ได้สร้างให้ประชาชนเกิดการเรียนรู้ เพราะมักจะมีประเด็นเรื่องผลประโยชน์และความขัดแย้งแฝงอยู่เสมอ ประชาชนไม่ได้มีส่วนร่วมในภาคปฏิบัติอย่างแท้จริง ไม่มีโอกาสที่จะเรียนรู้จากการทำกิจกรรมร่วมกัน ไม่มีเวทีให้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน โดยเสรี ไม่มีศักยภาพในการตัดสินใจร่วมกัน ซึ่งต่างจากกิจกรรมที่ไม่ใช่กิจกรรมทางการเมืองที่เน้น ความร่วมมือกันในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งคนในสังคมจะเกิดการเรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่ม (team learning) และเมื่อพวกเขาต้องทำการตัดสินใจทางการเมือง เช่น การเลือกตั้งผู้นำของชุมชน ก็จะสามารถใช้ความมีประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจากการทำกิจกรรมกลุ่ม ตัดสินใจในทางที่ถูกต้องได้ เพราะพวกเขามีความรู้ความเข้าใจ รู้คุณค่า และห่วงแหน ในสิทธิเสรีภาพทางการเมืองที่ตนเองมีอยู่

สรุปได้ว่า ปัจจัยในการส่งเสริมการพึ่งตนเองของชุมชน จะต้องเริ่มต้นจากคนในชุมชนนั้น จะต้องรู้ข้อมูลทางทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนตนเองว่ามีอะไรบ้าง และจะต้องสามารถคิดและรู้วิธีที่สามารถนำทรัพยากรธรรมชาตินั้นมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดผ่านการทำกิจกรรมร่วมกัน โดยการทำกิจกรรมร่วมกันนี้ก็คือ หลักการมีส่วนร่วมซึ่งเกิดขึ้นได้ในหลาย ๆ ระดับนั่นเอง ไม่ว่าจะเป็น ระดับรับข้อมูล ระดับการเปิดรับฟังความเห็นจากประชาชน ระดับการปรึกษาหารือ ระดับการวางแผน และการตัดสินใจร่วมกัน ระดับการร่วมปฏิบัติ ระดับการร่วมติดตามผล ไปจนถึงระดับการควบคุมโดยประชาชนและการที่จะให้เป็นไปตามหลักการและเจตนารมณ์ของประชาธิปไตยแบบไทยที่อยู่บนพื้นฐานของความพอเพียงนั้น จำเป็นต้องให้ประชาชนทุกภาคส่วนได้มีส่วนร่วมในการบริหารประเทศทั้งทางตรงและทางอ้อมอย่างแท้จริง ซึ่งจะต้องเริ่มต้นจากการสร้างเข้มแข็งให้กับชุมชนที่ตนเองอยู่ก่อน การสร้างชุมชนที่เข้มแข็งไม่จำเป็นต้องเริ่มต้นจากโครงสร้างชุมชนแบบประชาธิปไตยเสียทีเดียว แต่สามารถเริ่มต้นได้จากการร่วมกันทำกิจกรรมที่เรียบง่าย และพึ่งพาตนเองได้ เพื่อสร้างให้เกิดความเข้มแข็งภายในชุมชน ลดการพึ่งพาจากตลาด

และความช่วยเหลือจากภายนอกให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ปล่อยให้ชุมชนมีการจัดการตนเองมากกว่าที่จะให้องค์กรปกครองท้องถิ่นเป็นผู้ดำเนินการ ให้มีการกระจายอำนาจที่แท้จริงซึ่งไม่ใช่การกระจายอำนาจเพียงแค่ว่าจากส่วนกลางไปสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเท่านั้น แต่จะต้องกระจายอำนาจให้ลงไปถึงประชาชนโดยผ่านการทำกิจกรรมต่าง ๆ ถือเป็น การปลดปล่อยชุมชนให้เป็นอิสระจากการตกอยู่ในการอุปถัมภ์ของระบอบการเมืองที่ใช้นโยบายประชานิยมเป็นเครื่องมือในการหาเสียง จนสุดท้ายจะได้ผลิตผลจากการดำเนินงานภายในชุมชนร่วมกัน ออกมาเป็นศูนย์การเรียนรู้ แผนแม่บทชุมชน ซึ่งจะนำสู่การพัฒนาเป็นสภาผู้นำชุมชนสภาหมู่บ้าน สภาตำบล และสภาองค์กร